

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRA

XXVII. ÉVFOLYAM IV.

2019/4. SZÁM

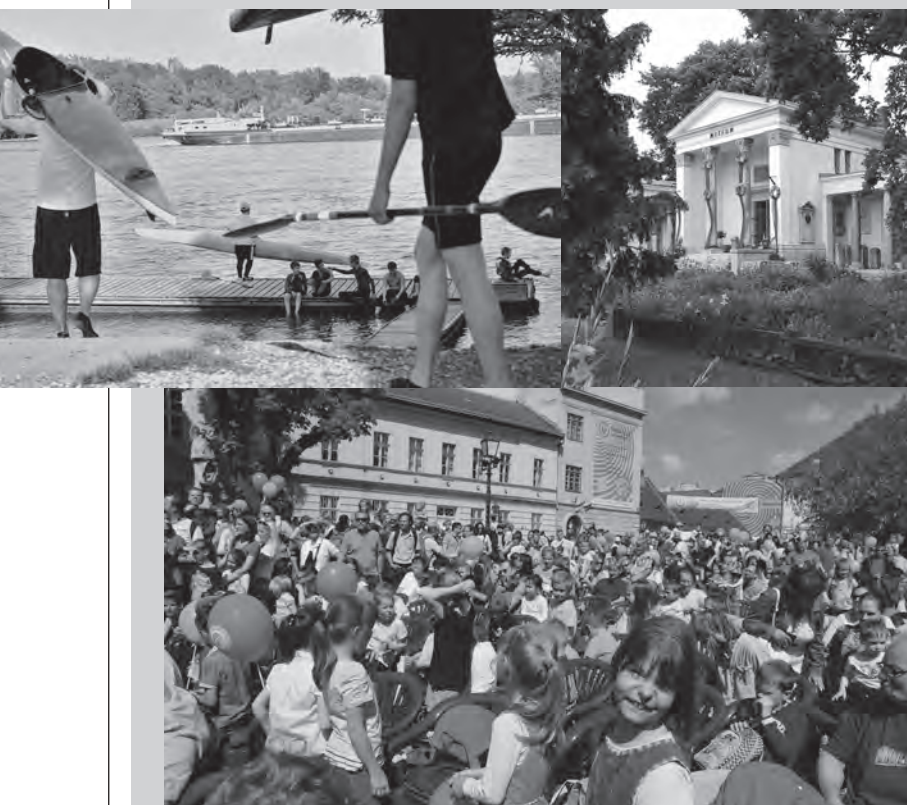
**KULTURÁLIS
KÜLDETÉSBEN**

**ÓBUDAI
PANORÁMA**

Ha vasárnap, akkor Óbuda!

Családi jelszó lett ez nálunk másfél éve, amióta a lányom Zita királynő unokámmal Óbudára költözött. Ekkor figyeltem fel arra, mennyi barátságos és játékos utcai rendezvény, kalauzolás sem nélkülöző kirándulás, mennyi igényes zenei, színházi és más műsorlehetőség kínálatából választhatnak a helybéliek, és persze a kerületbe látogatók. És mennyi, különleges muzeális értékekben is bővelkedő látnivalóval büszkélkedhet ez az ódon és mégis eleven városrész. Így született meg az ötlet: mutassuk be a főváros egy-egy városrészének, majd országszerte egy-egy helységnek, területnek a kulturális értékeit, mindennapjaiból felfénylő, lélekemelő ünnepeit. Kezdjük hát, Óbudával! És kérdezzük kulturális közérzet tekintetében elsőként Bús Balázst, Óbuda polgármesterét!

(Sághy Ildikó főszerkesztő)

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM
XXVIII. évfolyam, IV. szám. 2019/4.

Kiadja a Magyar Írók Egyesülete
Szerkesztőség: 1052 Budapest, Városház u. 7.

A szerkesztőbizottság tagjai:

Alföldy Jenő, Ágh István, Bertalan Tivadar,
Czigány György, Dobai Péter, Gülch Csaba,
Gyulai Líviusz, Iancu Laura, Kalász Márton,
Pröhle Gergely, Rózsácssy Barbara,
Szakonyi Károly

Főszerkesztő: Sághy Ildikó
Főmunkatárs: Szakonyi Károly
Művészeti vezető: Kő Pál
Művészeti szerkesztő: Réti Attila
Olvasószerkesztő: Bognár Antal
Rovatvezető: Réfi Zsuzsanna
Titkárságvezető: Őri-Kiss Gyöngyi

Mostani különszámunk teljes anyagát – szövegeket és képeket – az Óbudai Anziks szerkesztősége bocsátotta rendelkezésünkre, s az otthonos városrész képének eme mozaikkockái a folyóirat korábbi számaiban jelentek meg teljes terjedelemben. A cikkek születésének időpontját mindenütt a publikációk címe alatt jeleztük. (A szerk.)

Nagy terület, sokféle ember. Ezekhez a feltételekhez igazítja a III. kerület kulturális kínálatát Bús Balázs, Óbuda polgármestere, akit a helyi kulturális szereplőkhöz fűződő kapcsolatáról, a támogatások mögött meghúzódó elképzeléseiről és a városrész legnépszerűbb helyeiről is kérdeztünk.

– Mit gondol, polgármester úr, Óbudán melyek a kulturális élet legfontosabb szereplői és színterei?

– Kétezer éves település a miénk, ma is láthatóak a római kori emlékek, így természetes, hogy az Aquincumi Múzeum kiemelt jelentőségű. A Fővárosi Önkormányzat és az állam által finanszírozott kulturális szolgáltatók mellett azonban az önkormányzatunk fenntartásában működő intézmények biztosítják a kulturális tér tartópilléreit. Érdemes tudni, hogy amikor közösségépítésről beszélünk, akkor ennek az elsődleges színtereit főként a közösségi házaink biztosítják. Ezek mellett természetesen, szinte az összes kulturális pont – a könyvtár, a múzeumok, a kiscelli kastély, az Óbudai Társaskör és az Esernyős is – alkalmi színtér lehet. A közösségi házak nemcsak a szigorúan vett feladataikat látják el, hanem ezek mellett irodalmi esteket, kiállításokat szerveznek, tehát a kötelezőnél jóval összetettebb feladatot végeznek. A helyi kulturális élet számottevő, legismertebb szereplője pedig az Óbudai Danubia Zenekarunk.

– Az önkormányzat hogyan viszonyul az említett helyekhez, mi a kulturális küldetése?

– Érdemi feladatunk a kultúra közvetítése, ez alapvetően a dolgunk, küldetésnek viszont a közízlés formálását gondolom. Együttműködésünk az Óbudai Népzenei Iskolával például lehetővé teszi, hogy bölcsődéinkben, óvodáinkban megjelenhetett a népzenei oktatás, a népi kultúrával való megismerkedés. Ugyanígy, a Danubia zenekar muzsikusi segítségével tudjuk az iskolákba, idősök klubjába elvinni a klasszikus zene élményét. Kulturális kínálatunk összeállítása során soha nem az alsó polcra választunk, mindig a minőséget tartjuk szem előtt. Az év elején volt is erről egy vita: kritikusaink szerint túl sokat költünk kultúrára. Számukra ez csupán egy sor a kötelezően ellátandó feladatok listáján, számunkra viszont küldetés. A magam részéről visszautasítom az olcsó és értéktelen produkciókat, egyebek mellett ezért is döntöttünk úgy, hogy önkormányzati rendezvényen nem lehet például, playback előadás.

– A programok összeállításakor mennyire fontos szempont, hogy az adott esemény a kerület határain túl élő potenciális közönséget is megszólítsa?

– Három olyan rendezvényt szervezünk, amelyeknek alapvetően van turisztikai aspektusuk, vonzerejük, ezek a nagyrendezvények: az Óbuda Napja, az Óbudai Nyár és az Advent Óbudán. Látogatottsági adatok alapján tudjuk, hogy ezek messze túlmutatnak a helyi kereteken.

– Polgármesterként és magánemberként mi a véleménye a Zichy-kastély falai között működő, fiatalok körében rendkívül népszerű Kobuci Kertről?

– Én már akkor kedveltem, amikor még nem itt, hanem Kapolcson működtek. Megérintett az a népzenei, könnyűzenei kínálat, ami sajátos karakterét adta, így

KULTURÁLIS KÜLDETÉSBEN

Beszélgetés Bús Balázs polgármesterrel

nagyon örültem, amikor kiderült, hogy Óbudára is szeretnék kiterjeszteni tevékenységüket. Kooperációnk gyümölcse az is, gyakran bekapcsolódnak az önkormányzat nagyrendezvényeibe. Ettől függetlenül magánemberként, a magam kedvtelésére is szívesen látogatom az ott fellépők koncertjeit, előadásait.

– Általában a polgármesteri státuszt inkább politikai ügynek tekinti a közvélemény. Ön mit tart erről, mennyiben érzi a kulturális élet támogatását az Óbudán élők közérzetét javító intézkedésnek? Hol van ennek a határa?

– A polgármestert kicsit másként ítélik meg az emberek, mint a többi politikust, talán azért, mert ő van a legközelebb hozzájuk, és a napi ügyes-bajos dolgaikban is kell segítenie. Megítélesem szerint a kulturális szolgáltatások éppolyan fontosak a helyben élőknek, akikre persze nem homogén csoportként tekintünk, mint, mondjuk, a szociális biztonság megteremtése és fenntartása. Mindkettő feltétele a jó közérzetüknek. Igyekszünk a határokat tágítani, ma már a kerületi múzeumokat például ingyen látogathatják a kerület lakói és iskolásai, ez pedig serkenti az ilyen irányú érdeklődésüket. A gyerekek ingyenes múzeumpedagógiai programokon vehetnek részt, így már kiskorukban kapcsolatba kerülhetnek a vizuális kultúrával. Ugyanez vonatkozik a már említett népzeneire is.

– A különféle támogatások szükséges voltát senki nem vitatja, de milyen közvetlen fejlesztésekkel találkozhatnak az érdeklődők a III. kerületben?

– Ha az intézményeket kérdezi, azt mondhatom, hogy a már meglévő házaink mellett – fővárosi szinten is egyedülálló módon, egykori pártszékházak épületében – először létrehoztuk a Csillaghegyi Közösségi Házat, majd a Kaszásdűlői Kulturális Központot 3K néven. Később a Fő téren megnyitottuk az Esernyős Kulturális és Információs Pontot, benne egy galériával és közösségi térrel. A három új idők klubját pedig csak azért említem, mert ezek is olyan színterek, ahol az emberek – elsősorban az idők – változatos irodalmi és zenei produkciókkal találkozhatnak, kiállításokat tekinthetnek meg.

– A kerület ott áll az Óbudai Anziks című kulturális magazin mögött is. Ezt a fajta szerepvállalást miért tartotta fontosnak?

– Elképesztően színes és szerteágazó kulturális kincsek találhatók a III. kerületben. Ez részben örökség,

A kétezres évek elején a kerület meghatározó (baloldali) kultúrpolitika azt a célt tűzte maga elé, hogy a városrész éves költségvetésében a kulturális jellegű költségek ériék el az egy százalékot. Az idei évben várhatóan 6 százalék körül alakul ez az arány.

Bús Balázs 2006-os polgármesterré választásának évében 2,1%, 2010-ben 2,55%, 2014-ben 3,66%, 2018-ban pedig 5% volt a büdzsében a kultúrára fordított pénzeszegek aránya. Ez utóbbi nagyságrendileg 1 milliárd 568 millió forintot jelent.

hisz Óbuda a főváros kétezres éves múltat maga mögött tudó része, római alapokon nyugvó város, de ettől függetlenül is rendkívüli kulturális kincsekre bukkanhat itt az érdeklődő. Úgy gondoltuk, hogy mindezt érdemes a szélesebb olvasóközönség elé tárunk, annak jegyében, ahogy Ady írja: „Szeretném magam megmutatni, Hogy látva lássanak...”. Ez indított bennünket lapalapításra. Az elején persze izgultunk kicsit, hogy vajon hány lapszám megtöltésére van elegendő potenciál a kerületben, de most már úgy látjuk, hogy szinte kiapadhatatlan a kincsestár. Ez annak is köszönhető, hogy a lap kiváló szellemű személyiségek pályája, és izgalmas emberi történetek dokumentálására is vállalkozik.

– Óbuda egyik kedvelt része a Római-part. Bár sokak számára a vízisport-életéről ismert, a tavaszi és nyári időszakokban nem elhanyagolható kulturális kínálat is megjelenik, elég a Fellini Római Kultúrbistróra utalnom. Milyen helyet foglal el a kerület kulturális palettáján?

– A Fellini Római Kultúrbistró indulásakor nemcsak saját közönségéhez, hanem az önkormányzathoz is nagyon gyorsan utat talált. Jó össz-munka alakult ki köztünk, így a ma már védjegyünknek számító filmvetítéseikkel részt is vállaltak az Óbudai Nyár programsorozatában. Erre az időszakra tehető, amikor – a régi idők hagyományát felidézve – könyvtárszolgáltatást vittünk a Római-partra. Biztosan sokan emlékeznek, vagy legalábbis láttak képeken olyan jeleneteket, amelyeken még biciklisták vitték helybe az újságokat. Ezt a polgári idillt szeretnénk ismét viszontlátni itt. Szerintem fontos, hogy a Rómain lévő gasztro kínálat mellett egyre növekvő teret kapjon a kultúra, ezért is tervezzük, hogy érdemes lenne kiállításokkal is megjeleníteni a helyszínen.

– A kerület sokféle kulturális területét érintő eddigi munkájuk milyen visszhangra talált?

– Ha eltekintünk a politikai alapon megfogalmazott, a kulturális költségek mértékét kifogásoló visszajelzésektől, akkor azt mondhatom, a helybeliek megerősítettek abban, hogy jó irányba haladunk. Sőt, amikor még Soroksárról is idejönnek, és azt mondják, hogy itt találják a legérdekesebb programokat, annál, azt hiszem, nem kell nagyobb megerősítés.

✦ A. Horváth András

PÉNTEK ORSOLYA

KRÚDY GYULA ÉS GELLÉRI ANDOR ENDRE TÜKRÉBEN

Évszázadok a hegy és a folyó között

Óbudán több ezer év hagyománya épül egymásra a római kortól a Kádár-kor hagyatékaig, szó szerint és átvitt értelemben is: az aquincumi romok mellett nyolcvanas évekbeli panelházak emelkednek, a kerület pedig éppúgy magáénak vallja a Herkules-villát itt hagyók örökségét, mint a braunhaxlerekét, a gyáros Goldbergerét és a panelkorszakét. De vajon minden úgy volt, ahogy a köztudatban él? Hogyan menekült meg a helyi lakosság a török elől? Milyen ember volt Zichy Péter gróf? Vajon Krúdy Gyula és Gelléri Andor Endre Óbudája ugyanaz az Óbuda? És biztos, hogy akkora tragédia volt a panelépítés? Várostörténeti sorozatunkban olyan kérdésekre is keressük a választ, amelyeket nem szoktak feltenni.

Annak, aki lassan akar belemérülni a városrész történetébe, gyalog érdemes Óbudára érnie. Körülbelül a Lukács fürdőtől kell elindulnia, hogy láthatóan lassan változzon a várostáj. Azt mondják, a Lukács környéke Buda egyik szíve. Sok van neki. Ott van a Vár, a Rózsadomb, a Sas-hegy, a Margit körút környéke, a Móricz a Gombával, a Feneketlen-tó, vagy akár Kelenföld – innen, Óbudáról néha úgy tűnik, Buda voltaképp nem tudja eldönteni, hogy micsoda. A leginkább talán egy központ nélküli világnézet, amely Pestről érthető meg igazán. Onnan jobban látszik az a sok Buda. A Márai-Buda, a Kosztolányi-Buda meg az Ottlik-Buda.

Az Óbudára vezető Buda-szakasz a Lukácstól a Császárig, esetleg a Frankel Leó úti zsinagógáig tart. Egy 1935-ös, a *Nyugatban* megjelent városrész szerint akkoriban a Császár fürdőtől – ma Császár-Komjádi Sportuszoda – számolták Óbudát. Attól a fürdőtől, amelyben egykor oly sokszor áztatta ki magából az éjszakát Krúdy Gyula. Ha már a fürdő sem segített rajta, a legendák szerint le-lepihent a Császár Hotel 100-as számú szobájában, amelyet fenntartottak neki.

A Császárnál már érződik, hogy kifelé megyünk. Ritkul a *budasúrúség*, hogy lassan átadja a helyét a köztességnek valahol a Zsigmond tér és a Kolosy tér között, ahol érezhetően egy másik városrész kezdődik. A Kolosy tér közigazgatásilag Óbuda határa, de Óbudáról nézve épp csak Újlak kezdete. Idegen territórium, ahová óbudai ember nyolcvan vagy száz éve is legfeljebb vásárolni vagy ügyeit intézni ment, mint ahogy ma is még. Mostanában műromantikus potemkingiccs, a rendszerváltás körüli időszak kicsinyes álmainak groteszk maradványa, kilóg alóla a beton lóláb. Annál, ahogy Újlakkal elbántak az 1990-es évek elején, még a lakótelep is jobb: ott, a Kádár-korban megszokott slendriánság miatt, szinte véletlenül, még mindig több maradt meg az egykori hangulatból a betonházak között.

Valahol az amfiteátrum magasságában aztán, szinte váratlanul, tényleg Óbudára érünk. A Zápor utca vagy a Szőlő utca elején kinyílik a városi táj. Óbuda: tér és levegő, ezért tud nehezen élni máshol még az is, aki itteni panel lakója. Sehol sem ilyen hatalmas ugyanis az ég, sehol sincs ilyen rálátás a hegyre, sehol sem kanyarog ilyen kézközelben a természetes árterű Duna, sehol sem ekkora a lélek tere, sehol sem ekkora a szem által befogható távlat Budapesten belül.

De hol is kezdődik pontosan ez a városrész? Nem véletlenül hívták a mai Nagyszombat utcát egykor Határ útnak: ez választotta el Új-lakot, Neustiftet Óbudától, Altofentől, mint ahogy ma is még. A Szőlő utca és a Zápor utca bevezető szakasza a kis utcákkal – Viador, Kenyeres, Selmeci, Föld, Solymár, Beszterce és a többi – véletlenül itt felejtett régi Óbuda-darab új pótlásokkal. Keveredik itt a Krúdy-világ az ötvenes-hatvanas évek pragmatizmusával és napjaink minimalizmusával: a belső udvaros régi házak mellett a hatvanas években még a háború előtti építészkola által tervezett társasházak mellett itt-ott feltűnnek a 20–21. század fordulójának leginkább semmilyen épületei is.

Azok, akik siratják a „magyar Grinzinget”, itt mégis megszimatozhatnak valamit a régi Óbuda, vagy ahogy Krúdy nevezte, az Ódon-ságok városának hangulatából. Igaz, az a régi Óbuda nem egészen olyan volt, mint amilyennek ennyi idő távlatából, a mesék messzeségéből tűnik. Olyan is volt. Hiszen nincs okunk rá, hogy ne higgyünk Krúdynak, aki három évig élt itt. De nincs okunk arra sem, hogy ne higgyünk Gelléri Andor Endrének, aki megmutatja a Krúdynál tündéri külváros téglagyár környéki szegényeinek mindennapjait.

Így lehetséges, hogy a muskátlis, zöldvendéglős, kisházas, sváb-magyar-zsidó, macskaköves, sramlizenés, szőlőműves, hangulatos régi Óbuda emlékezete összecsiszítja a rosszul fűtött hosszúházakban vagy viskókban lakó

Krúdy Gyula

gyári munkások, kiscselédek Óbudájával. Az ember csak úgy tud emlékezni arra, amit nem ismerhetett, ahogy a mesélők emlékeznek. Meg kell hát hallgatni részrehajlás nélkül az összeset.

Krúdynál Szellő Szilvia kopog végig harminkét másik lánnyal egy délelőtt a Kiscelli utcán. Szoknyájuk alá bemotáz a szél, és a római korból az utcasarkon itt ragadt férfifő arra inti őket, szerető nélkül holnaptól ne mutatkozzanak, míg az álmos városkára a templomtorony nagy bajszerű óramutatója vigyáz. A csendes kis házak szobáinak asztalain csipke, a szekrények tetején birsbefőtt, a nyári udvarokon ecetfa árnyékol, míg télen a jégvirágos ablakú vendéglők asztalán forró a leves.

Gelléri mást mutat. Nála a földre köpi a vért a mosómester a dohogó gőzben, és a varázsló

Gelléri Andor Endre

„Az török áfium ellen való orvosság”

Ám az időben visszafelé Krúdy és Gelléri Óbudája előtt számtalan más Óbuda is létezett. A rómaiaké, például. Aztán a bátor középkori magyaroké, akik református hitüket mindenivel dacolva is őrizték, a török hódítók elől pedig cselrel szöktek meg. Aztán az első német telepeseké, aztán a gyáralapítóké, és így tovább...

De hogyan is kezdődött? Mint minden a limesen innen, Pannóniában, ez is a rómaiakkal kezdődött. Meg a keltákkal. Hiszen az Aquincumot és az amfiteátrumot, a földből az építkezéseken rendre kiforduló sírködarabokat, pénzerméket örökölni hagyó rómaiakon kívül ők is itt hagyták nyomaikat, minek folytán egy időre elnéptelenedett a terület.

Regélhetnénk arról, hogy kik és hogyan éltek Pannonia provincia fővárosában, Aquincumban, miután Tiberius leverte a lázadó panonokat, és megjelentek Krisztus előtt IX. körül a rómaiak, de folytonosságot a római kor és a jelen kor között nehezen lehetne felmutatni.

A településen többször megfordult Marcus Aurelius, a bölcs császár is. Utódai alatt tovább fejlődött Aquincum, amely körül a mai Nagyszombat utca, a Bécsi út és a Bogdáni út határolta területen telepedtek meg a civil lakók, de rajtuk kívül az első legátus, Hadrianus, a későbbi császár is örökölni hagyott ezt-azt a városrésznek, például az Óbudai-szigeten található palota romjait. Aztán, mint a történelemben mindig, lassan hanyatlásnak indult a meghódított terület, akárcsak a hódító birodalom.

A honfoglaló magyarok már az egykori római épületek közé telepedtek be: Anonymus Árpád fejedelem társa, Kende fia, Kurszán váráról tesz említést krónikájában, amelyet a kutatók a Nagyszombat utcai amfiteátrummal azonosítanak. Hogy a település valóban lakott volt, azt az is bizonyítja, hogy Orseolo Péter társas káptalant alapított „Attila városában”, ahogy sokáig emlegették Óbudát.

A település rangját mutatja, hogy a III. Bélánál vendégeskedő Barbarossa Frigyes krónikása 1189-ben feljegyezte, a király a karácsonyt Óbudán töltötte. A király utódai sem nagyon akartak innen elköltözni – úgy tűnt, hogy a stratégiai módon megfelelő helyen lévő, vízben, erdőben gazdag terület éppen megfelelő. Így még IV. Béla is az akkori időkre virágzásnak indult Óbudán tartotta központját, míg meg nem érkeztek a tatárok. A védelem nélküli várost pillanatok alatt földig rombolták, a király pedig Záraig menekült. Mire visszatért, romok és pusztulás volt Óbuda helyén.

Batu kán és barátai alaposan elintézték a városrészt, amelynek több év kellett, hogy újra benépesüljön; de a régi fény nem tért vissza. IV. Béla tanult az esetből, és a nehezen védhető

régi óbudai királyi vár helyett a megközelíthetetlen budai Várhegyen kezdte építtetni az új királyi központot. Innentől a régen mindenhol Buda néven említett előző központ már mint *Vetus Buda* (Óbuda) jelenik meg a forrásokban – innen ered hát a városrész máig ismert neve. A két új központot (budai Vár, Visegrád) is tovább építő király, Nagy Lajos az anyjának, Piast Erzsébetnek adományozta a régi székhelyet, aki klarissza kolostort alapított, és megépíttette a Mária-templomot a mai Fő téren, amely állítólag olyan szép volt, hogy messziről csodájára jártak. Mégsem volt nyugalom Óbudán: a káptalan, a királyi várnagy és a polgárság közt állandósult a viszály, mígnem 1355-ben Lajos király felosztotta Óbudát a király, a káptalan és a királyné között. A polgárság azonnal menekülni kezdett a szétszabdalt városrészből, amely annyiféle adózott, hogy követni is nehéz volt, így hiába a gótikus építészeti remek, a fénykor már csak az emlék emléke volt, amikor a törökök – pillanatok alatt – bevették a sem fallal, sem katonasággal nem védett Vetus Budát 1541-ben.

Különös szerencse vagy a sors fintora, hogy mégis itt, a később panelekkel teleszórt városrészben maradt meg viszonylag ép állapotban egy középkori lakóház: a régi piactéren – a Krúdy-házhoz közel – álló Ferenc deák háza 1500-ban már biztosan állt, ekkor cserélte ugyanis a klarisszák szolgálatában álló deák Vas megyei birtokát erre az épületre, amelyet átépíttetett. (A szintén ezen a környéken található egykori ferences kolostornak és templomnak, a klarissza kolostornak csupán a romjai maradtak meg, a pálos kolostor maradványai pedig a Bécsi úton, a Viktória téglagyár udvarán kerültek elő.)

A törökökkel – az elején úgy tűnt – ki lehetett egyezni. Adózás szempontjából talán még jobban is jártak a lakók, amit az mutat, hogy a török hódítás után az elvárhatóval szemben nőni kezdett a beköltözők száma. Ekkor azonban a Habsburg-Magyarországon megfogant a haditerv, hogy visszafoglalják Vetus Budát. Csakhogy Pálffy Miklós, akire rábízták a feladatot, úgy akarta megoldani mindezt, hogy a civil lakosság ne szenvedje meg a háborút, ezért elhatározta, hogy kiköltözteti a lakókat.

Egy hideg, januári hajnalon a szó szoros értelmében evakuálták a térséget: a lakosok az 1596-os év elején az Esztergomból kiküldött katonák védelme alatt titokban, százkillencvenöt szekérre pakolva értékeiket költöztek át a királyi Magyarország területére – az öregek és a gyerekek a parton sorakoztak fel, őket ugyanis hajón szállították Esztergomba. A török őrség, ki tudja, mit látott és mit nem, de Óbuda a szó szoros értelmében kiürült. Egy lélek sem maradt a régi királyi vár környékének kis házaiban.

A területet mégsem sikerült visszafoglalni sem 1598-ban, sem 1602-ben – a háborúskodás csak arra volt jó, hogy az ostromban megsem-

nem segít a tébécés munkásszanyon. Tüdőbeteg és éhes a felnőtt, a gyerek. A szegények viskói bűzösen állnak a mocsár mellett. A Szentlélek térnél halott csecsemő ereszkedik le dobozban a cselédszoba ablakán: megfojtotta az anyja azon nyomban, ahogy kijött. Maga is alig él meg, az apa munkanélküli.

Krúdy a görbe, kövezetlen Szőlőkert utcán egymásnak simuló szerelmeseket nézi, vagy a Duna-parton nyugodtan legelésző kecskéket. Azt az Óbudát, ahol, „ha az a száradásra kiakasztott néhány fehérmű nem lebegett volna a dunai szélben a veteményeskertek sövényén, azt lehetett volna hinni, hogy innen minden lakó elköltözött”. A fecskéket látja, mert errefelé „minden fecsképárnak megvan a maga házszáma”, azt a városkát látja, ahol a fecskéknél korábban már csak a Szentlélek téri zárda apácai kelnek, akik messze elnéznek reggelente, talán a hegy felé.

Gellérinél Óbuda utcái közül „négyből kettő szűk, és árnyékkal van beszöve; dohos színű, mint a pincék... kettő pedig fényes és villogó, mint az éles kard”. A munkások hitelbe isszák a pálinkát a pipafüsttől ködös gyári kintinban, részeg asszony kezében koppan az üres pohár a pulton, és verekedés után a téglaszáritókon túl, a „vaksi bányáuton” távozik az ide tévedt vándor. Az óbudai tájat kémények csipkézik az agyagbánya és a gyár közt, ahol a drótvezetéken „dermedten lógnak a vascsillék”, mert a gyár áll, és „se szén, se munka, se enivaló harmadik hónapja”.

Krúdynál az óbudaia motoszkálnak, bandukolnak, nekifeszülnek az örökké a hegy felől fújó szélnek. A szél és a hegy megmaradt, a gyárak romokban, a mesterek kimérik a mozdulatot, a kocsmárosok szűk meszellyel a bort, a lányok szökkennek és trilláznak. Gellérinél az óbudaiaik köhögnek, vánszorognak, vagy dühükben óriás munkásként, mint az Uitz-plakáton, a fejük fölé emelik a szerszámot, magasra, hogy lesújsanak erre a rohadt életre.

Kétféle Óbuda létezett hát egy időben a panel-Óbuda előtt: egy, amelyet siratni szoktak azok, akik Krúdyval emlékeznek, és egy másik, amelyre a legtöbben nem emlékeznek. Talán nem csak azért, mert nem olvasták Gellérit. Az az Óbuda pedig, amelyet ily módon makacsul, ám megbocsáthatóan, „Krúdy Óbudájaként” őriz a szépítő emlékezet, viszonylag új képződmény volt a végtelen időben.

misüljön még az is, ami addig megmaradt. A lakók egy része az 1606-os zsitvatoroki béke után ugyan visszaköltözött a romok közé, de akkor meg a nyomor és a pestis tizedelte tovább a lakosságot. Ahogy Gál Éva vonatkozó tanulmányában említi, a zömmel református magyarok lakta Óbuda ennek ellenére lassan talpra állt. Sokatmondóak azok a források, amelyekben fennmaradtak a már a török időkben is a területen élők nevei: mások mellett Madarassy Gergely, Varga György, Petre István, Nemes György, Budai András és családja élt Óbudán a XVII. században – igaz, fel-felbukkantak már ekkor is a német nevek az összeírásokban.

A jó gazda, Zichy István és a fia, a gonosz gróf

A református magyarok lassan visszaköltöztek a török által felpredált, a harcokban súlyos károkat szenvedett városrészbe. Még be sem rendezkedtek, amikor 1684-ben a meginduló keresztény seregek elől – pontosabban a háború elől – megint menekülniük kellett. Bár *Vetus Buda* 1686-ban felszabadult, ezután még két évig lakatlan maradt.

Végül negyven bátor család költözött vissza egy 1688. október 9-én kelt menlevéllel, bő egy évtized múlva pedig, 1699-ben megérkeztek az első német telepesek is. 1703-ban már német volt a bíró és a lakosság nagy része, a terület földesurai, a Zichyek pedig mindent megtettek, hogy a Habsburg betelepítési politikával összhangban minél több lakost költöztessenek be Óbudára. Aki itt telepedett le, három évre adómentességet kapott, aki szőlőt is telepített, annak pedig öt évig nem kellett adóznia. Az első betelepülők „szabad évei” 1701-ben jártak le, ekkor összeírták a lakosságot.

A fennmaradt forrásokból kiderül, hogy adigra többségbe kerültek a katolikus németek a kálvinista magyarokkal szemben – akik a cikkünk előző részében említett Madarassy Gergely azonos nevű leszármazottja birtokán alakítottak ki maguknak oratóriumot, miután az először nekik adományozott Péter-Pál-templomot a földesúr visszavette, és átadta a katolikus németeknek.

Aztán 1700-ban becsapott a ménkö Óbudára. Meghalt a jó gazda, Zichy István, örököse, Péter pedig olyan volt, mint a mesék gonosz földesura: az utolsó csepp vért is kisajtolta jobbágyaiból. 1703-ra elmenekült a lakosság fele – aki nem a terhek miatt menekült, hát menekült azért, mert reformátusként nem gyakorolhatta a vallását. A református közösségnek ugyanis nem engedélyezték, hogy prédikátort tartson, sőt azt sem, hogy kérelmének megfelelően beköltözhessen a néptelen Békásme-

gyerre. A Rákóczi-szabadságharc, a pestis és az árvíz aztán tovább tizedelte a 18. századi óbudai népességet, de Zichy Péter csak nem javult meg: amint véget ért a Rákóczi-szabadságharc, és visszaköltözött birtokára, ismét prés alá helyezte jobbágyait.

Thomas Hientzmal vezetésével ekkor az óbudai polgárok a császárhoz folyamodtak, hogy állítsa vissza Óbuda koronabirtok státusát – aminek az udvarban is örültek volna, hiszen a terület szép nagy falat lett volna a kincstár számára. Ám a fondorlatos Zichy Péter addig járta a bécsi köröket, megkenve néhány hivatalnokot, míg a császár visszautasította a menekülni vágyó óbudaiak kérését. Hientzmal házát Zichy elkobozta, őt magát elűzte. Volt azonban egyetlen jótette is ennek a mesebelien kegyetlen Zichynek: ő fogadta be a városrészbe a zsidókat. Mielőtt meghatódnánk, felhívjuk a figyelmet arra a levélre, amelyben Péter gróf kifejti: a kegyes gesztus oka annyi volt, hogy a zsidók jó sok készpénzbeli adót fizetnek...

1726-ban meghalt a gonosz gróf. Mintha még holtában is átkot szórt volna: örökösei csúnyán összeeszeszték Óbuda birtokjogán, végül Zichy Miklós került ki győztesként a harcból.

Egy 1727-es összeírás szerint 237 telkes jobbágy, 53 zsellér és 24 zsidó családfő élt ekkoriban itt, abból pedig, hogy kilencedként ezer akó bor folyt be, arra lehet következtetni, hogy a lakosság ekkor már nagyrészt szőlőtermelésből élt. Óbudának ekkor a Lajos utca–Kiskorona utca környéki része volt lakott, illetve a Fő tér, valamint a Laktanya utcai rész.

Nemcsak a braunhaxlerék, a szőlőtermelő-kocsmatulajdonos németek Óbudájának alapjait sikerült ekkor, a 17. században lerakni, de Zichy Péter özvegye, Bercsényi Zsuzsanna a legendás kiscelli kék agyagra alapozva 1737-ben létrehozta Óbuda első téglagyárát is, s ennek köszönhetően megjelent egy új társadalmi csoport, a gyári munkásoké. (Bár ebben az időben még aligha beszélhetünk XIX–XX. századi értelemben vett „munkásosztályról”.) 1739-ben a pestis ismét kipusztította a lakosság felét, a lassan magához térő városrész azonban a Zichy Péternél emberibb Miklós – Bercsényi Zsuzsanna és Zichy Péter fia – uralma alatt mégis virágzásnak indult. A szűken vett Altofen – a német lakosság számára miatt ekkor már így, német néven említik a legtöbbször Óbudát – az 1740-es években új városrésszel bővült. Neu Altofennel, amely a mai Kiscelli utca, Pacsirtamező utca, Föld utca, Szőlőkert utca, Vörösvári út, Raktár utca, Harrer Pál utca alkotta részt foglalta magában. Zichy Miklós, megépítve Fő téri kastélyát, ekkor helyezte végleg Óbudára uradalmi központját.

A kastély azonban üres maradt. Zichy Miklósnak nem született fiú utóda, az özvegygel kiegészítő kamara pedig pillanatok alatt visszaperelte a koronának a szép adót fizető Óbudát, és megkezdődött az évtizedekig tartó harc a

lakosság és a kamara között. Az akkor már módos óbudaiak mindenáron szabadulni akartak a terhek alól – a kamara pedig mindenáron adóbevételt akart.

A II. József-féle népszámlálás adatai alapján Óbudán 1784–85-ben 871 keresztény és 285 zsidó család élt. *A szőlőművesek, kocsmárosok, hagyományos mesterségek képviselői – csizmadiák, vargák, szabók, takácsok – mellett megjelentek a patikusok, óráskok, könyvkötők és az első képfestő-manufaktúrák is, köztük a Goldberger-műhely.* Ekkoriban keletkezett a selyemgombolyító épülete is, amelyet egy olasz vállalkozó építtetett, és a másik selyemgombolyító, amelynek latin nevére – filatolum – ma egy egész óbudai városrész, a Filatorigát emlékeztet.

Vagyis a 19. század már egy polgárosodó német–magyar–zsidó Óbudára köszöntött rá: a katolikus szőlőtermelő németek mellett református magyarok és az egész akkori Magyarország legnagyobb zsidó közössége élt itt, utóbbi mesteremberei külön kézművescéhbe tömörültek már a XVIII. században.

A patikusok és óráskok mellett az 1836-ban alapított hajógyárnak köszönhetően megjelentek a kis házakban a lakatosok, gépészek, asztalosok családjai, és ekkoriban már táncitanító, mosónő, kesztyűs, bábos és két „kávé” is számon tartatott Altofen lakosai között a nyolc pap és a huszonkét tanító mellett. A bortermelek aránya 1840-ben már mindössze huszonhét százalék volt, s ebben a szőlőket kipusztító filoxérajárvány nagy szerepet játszott. Ekkor már nyomuk sem volt a régi jobbágy- és zsellérházaknak.

Az 1838. évi jeges árvíz úgy elmosta a régi Óbudát, hogy a lakosok csónakokon menekültek az összedőlő épületekből. Az újjáépítés nyomán alakult ki az az Óbuda, amelyet Krúdy-regényekből ismerünk – és ekkorra tehető a Gelléri Andor Endre-féle „munkáskerület” alapjainak létrejötte is. ♣

LASSÁNYI GÁBOR

KINCSEK A HAJDANI KATONAVÁROSBÓL

(2019 – TAVASZ)

Mintha egy köteg húszezrest hagyna el ma valaki, nagyjából hasonló veszteséget jelenthetett egykori tulajdonosának, annak az aranypénznek az elvesztése, amelyre tavaly ősszel bukkantak Óbudán az Aquincumi Múzeum régészei. A tárgy különlegessége, hogy a városrész történetének egy olyan, „sötét” korszakából származik, amelyről egyelőre keveset tudunk.

Vámos Péter régésznek, az ásátások vezetőjének a beszámolója szerint az érmét egy, a San Marco utcában folytatott feltáráson találták fémkereső műszer segítségével. A telek, ahol most egy pincegarázsos társasház épül, az ókori aquincumi katonaváros területén fekszik. Ezen a területen a Kr. u. II–III. században lakóépületek álltak egy közel négy méter széles kövezett út két oldalán. A katonaváros jelentős részét a késő római korban elhagyták, a romok között temető létesült, de az utat a Kr. u. IV–V. századig használták.

Az elhagyott római épületek fölötti rétegből került elő az aranypénz (solidus) is, amely II. Theodosius (Kr. u. 401–450) keletrómai császár konstantinápolyi pénzverdéjében készült. A Kr. u. 440-es években vert érme előlapján a császár portréja, hátoldalán a fővárost, Konstantinápolyt megtestesítő nőalak látható.

Ebben az időben a Kárpát-medence nagy része már a hunok uralma alatt állt. Az egykori pannóniai provinciák jelentős részét a rómaiak a 430-as években kiűrtették és átadták az előretörő keleti népeknek.

Erre a sorsra jutott Aquincum is, ahol a birodalmi katonaság az utolsó időszakban a mai Hotel Aquincumtól északra, a Duna-parttal párhuzamosan húzódó erdőben állomásozott. Az erdő környékén és az egykori katonaváros területén feltárt, Kr. u. IV–V. századi temetőkből, az utolsó évtizedekben már megtalálhatóak a késő római hadseregbe besorozott germán és más barbár származású harcosok és családtagjaik viseleti tárgyai.

A római adminisztráció és hadsereg kivonulásával természetesen nem néptelenedett el teljesen az egykor jelentős, stratégiai fontosságú helyen épült település, de az itt maradt lakosság csak kevés régészeti nyomott hagyott maga után. Ezek közé a ritka leletek közé tartozik a most talált aranypénz is.

A keletrómai udvar ugyanis évente jelentős pénzzel és ajándékokkal vásárolta meg a békét a hun uralkodóktól, Rugától, majd utódaitól, Attilától és Bledától (Buda). Egy ilyen bizánci aranypénzben küldött „adónak” egy részét találták meg 1963-ban az Alföldön, Szikáncson. Az ottani, összesen 1439 darab aranypénz túlnyomó többségét szintén II. Theodosius császár korában verték.

Nem kizárt tehát, hogy az Óbudán talált érme is egy ilyen konstantinápolyi „adóból” származik, és talán egy, a hun seregben szolgáló harcos erszényéből eshetett ki. Egy hasonló arany solidus birodalmi vásárlóértéke a korban mintegy háromszázhusz liter gabona volt, egy lovas katonának ez az összeg másfél havi zsoldját jelentette.

A hun birodalom Attila halálát követő gyors széthullása után (453–455) az egykori római város, különböző germán csoportok uralma alá került. Markianosz császár a Duna menti területet a keleti gótoknak adta át, akiket aztán az eredetileg a Dunakanyartól északra fekvő területen élő germán szvébek követtek.

Aquincumban az egykor masszívan megépített katonai létesítmények, fürdők és lakóházak megrogyant tetőkkel, hiányos ajtókkal, ablakok-

A legújabb lelet

kal minden bizonnyal még többé-kevésbé lakhatóak voltak, de az itt maradt és az újonnan érkező kisszámú lakosság számára a rendszeresen átvonuló barbár seregek folyamatos bizonytalanságot jelentettek.

A késő római – kora népvándorlás kori fémművesség egyik legszebb pannóniai példánya, egy bordázott falú ezüstkorsó 1884-ben került elő a Kapucinus-dombon, egy római kori ciszterna falából, téglá mögé rejtve. A birodalmi műhelyben készült edényt szarvasfejek és növényi motívumok díszítik, és minden bizonnyal egy V. században bekövetkezett ellenséges támadáskor rejthette a földbe egykori tulajdonosa.

Szintén nem tudott már soha visszamenni kincseiért az a feltehetőleg germán származású személy, aki értékeit a katonaváros amfiteátrumának déli főbejáratánál egy kőlap alá ásta el. Ez az 1940-ben megtalált tárgycsoport két aranyozott ezüstfibulából (ruhakapcsoló tű), két aranyozott szélű ezüst ivócsészéből és tíz nagyméretű ezüstgyöngyből áll. Maguk az ékszerek erősen hiányosak, sérültek, úgyhogy ezek már földbe rejté-sükkor is inkább nemesfémként képviselhetek értéket. Az egyik ruhakapcsoló tű hátoldalára bekarcolt kereszt fölött egy kétsoros rúnafelirat olvasható: a rúna az abc első betűit tartalmazza, az ún. „futhark”-sort, amelynek mágikus, bajelhárító hatást tulajdonítottak, valamint a fibula ófelnémet elnevezését és valószínűleg egykori tulajdonosának a nevét.

A VI. század első harmadában Óbuda a nyugati germán langobárdok birtokába került, akik fokozatosan elfoglalták a Dunántúl déli részét is. Óbudán, a Szépvölgyi úton került elő egy hat sírból álló langobárd családi temető, ahol a családfőt kétélű karddal és keskeny pengéjű lándzsával együtt temették el.

A langobárdok folyamatos harcban álltak a Kárpát-medence keleti felét birtokló másik germán népcsoporttal, a gepidákkal, akikkel szemben a keletről érkező félelmetes erejű avarokkal kötöttek szövetséget. Az avarok azonban, miután kemény harcokban felszámolták a gepidákat, már fenyegető szomszédságot jelentettek a dunántúli germánok számára is, így 568 tavaszán a langobard királyság egész népe, a hozzájuk csatlakozott más germán és pannóniai népcsoportokkal együtt Itáliába költözött. A langobárdok kivonulása után a Dunántúlt is megszállták az avarok, és új korszak következett a Kárpát-medence és Aquincum környékének történetében.

❖ (A szerző régész, muzeológus, az Aquincumi Múzeum munkatársa)

Aquincumi Múzeum, belső

FÉJA GÉZA HITELES ALAKRAJZA

Beszélgetés Féja Endrével

Féja Endre, aki édesapjával, Féja Gézával együtt költözött Óbudára, s közel negyvenöt évig élt ott a Faluházban családjával, 2019 februárjában távozott közülünk. Ám haláláig lankadatlanul dolgozott, hogy megmentse és rendszerezze édesapja hagyatékát, s minél több kötetet megjelentethessen írásaiból. Krúdy Gyuláról írt cikkeinek válogatását is kötetbe szerkesztette, mely Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatának kiadásában jelent meg a Krúdy-év kapcsán. Az interjút Féja Endrével Horváth András 2015 nyarán készítette.

– Emlékszik-e arra, hogy mikor járt először Óbudán?

– Egészen fiatalon jártam itt először, amikor a Föld utca még kiszaladt a Flórián térre, és a végén volt egy kis kocsmá, amelyet Sarlós Bernát bácsi vezetett, aki Solymárról járt be, s én Bernát bácsihoz jártam. Az 1960-as években a fiát tanítottam a Toldy Ferenc Gimnáziumban. Később, az óbudai sétáim során, a Krúdnyál olvasott utcákat kerestem, de már nem sok sikerrel.

– Egész életében tanított?

– Ötven éven át tanítottam: 1953-ban kezdtem, és 2003-ban fejeztem be, ez az idő öt gimnáziumban telt el. A veszprémi Lovassy László Gimnázium volt az első, akkoriban államosították, mert korábban a piaristáké volt. Végül pedig, hetvenhárom évesen, a pesti piaristáknál fejeztem be a tanári pályám.

– Megjelent az ön szerkesztésében édesapja, Féja Géza és Supka Magdolna levelezése, sokan reagáltak rá, s igen szemléletes képet kaphatunk arról, hogy az 1950-es években milyen megrázkódtatásokon kellett keresztülmenni. Milyen érzés volt feldolgozni ezt a levelezést?

– Tartoztam ezzel a nevelőanyámnak, Manina néninek (Supka Magdolna – a szerk.), de tartoztam apámnak is. Összeszedtem nagy nehezen a leveleket, amelyek megmaradtak közülük, és emellett még egy kort is be akartam mutatni: annak történelmét, irodalmát, a vidék és a főváros életét...

– Ha végigolvassa valaki, akkor bővül a képe az egyes személyekről?

– Bővül, hogyne, mert szerepelnek benne azok a békési emberek, akik a nehéz korszakban is becsülték, segítették apámat, és az írók közül azok is, akik megtartották a barátságot, és leveleztek apámmal: Dénes Zsófia, Földessy Gyula, Hatvany Lajos, Remenyik Zsigmond, Tamási Áron, Sinka István, Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Darvas József, Szabó Pál. Aztán voltak, akik időlegesen eltávolodtak, elkerültek, Veres Péter is köztük volt. Sok érdekes és értékes embert megismertem apám mellett abban

az időben. Amikor néha pár napra föl tudott jönni Pestre, akkor Remenyik Zsigmonddal mindig megbeszélte egy találkozót: fölmentünk Hatvany Lajos bácsihoz a Pozsonyi úti lakására, Tamási Áron, Remenyik Zsigmond, apám és én. Éjszakába nyúló hosszú, felejthetetlen beszélgetéseket hallhattam.

– Az irodalomhoz kötődő munkássága a tanítás mellett tehát az édesapja hagyatékának a gondozása.

– Ha már az Úr nekem ilyen hosszú életet adott, szeretném tető alá hozni mindazt, ami a hagyatékban megmaradt. Értéket jelentenek, vallanak egy korról. Mióta apám meghalt 1978-ban, húsznál is több könyvét sikerült kiadnom. Ez több, mint ami életében megjelent; részint másodkiadások, de publikálatlanok is akadnak közöttük. Szeretném, hogy mindaz, ami apám hagyatékából megmaradt, legalább a számítógépen vagy lemezen, megszerkesztve legyen. Emellett apám irodalmi hagyatékát a Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumnak adtam. Zömében már ott is van az íróasztala, az asztali lámpája, az írógépe, a kalapja, a sétatotja, a kabátja, a kéziratai és a levelezése; rendezetten, gondosan megőrizve mind. A könyveiből bő ezer példányt, sok dedikáltat is a Békéscsabai Megyei Könyvtárnak juttattam. 1945 tavaszán kerültünk Békéscsabára, mondhatni, száműzetésként, az évek során azonban megszerettem a várost. Apámat ismerték, szerették, hiszen a *Viharsarok* című könyve részben róluk is szólt. Csaba nemcsak kenyeret adott, hanem óvta is apámat.

– Mi az oka annak, hogy sok kiadatlan szöveg maradt utána?

– Nem jelenhetett meg a maga idejében, rengeteg dolgot a „fiókjának” írt, 1945 után egészen 1957-ig be volt tiltva. De nem tudta megállni, hogy ne írjon az esti meg az éjszakai órákban. Születtek versek meg esszék, *Bölcsődal* címmel regény az ifjú éveiről. 1957 után átkerült a „tiltott”-ból a „tűrt” kategóriába, és történelmi regényeket kezdett írni, akkor azokat kiadták.

Féja Endre, az író fia Óbudán

FOTÓ: MÁTÉ BALÁZS

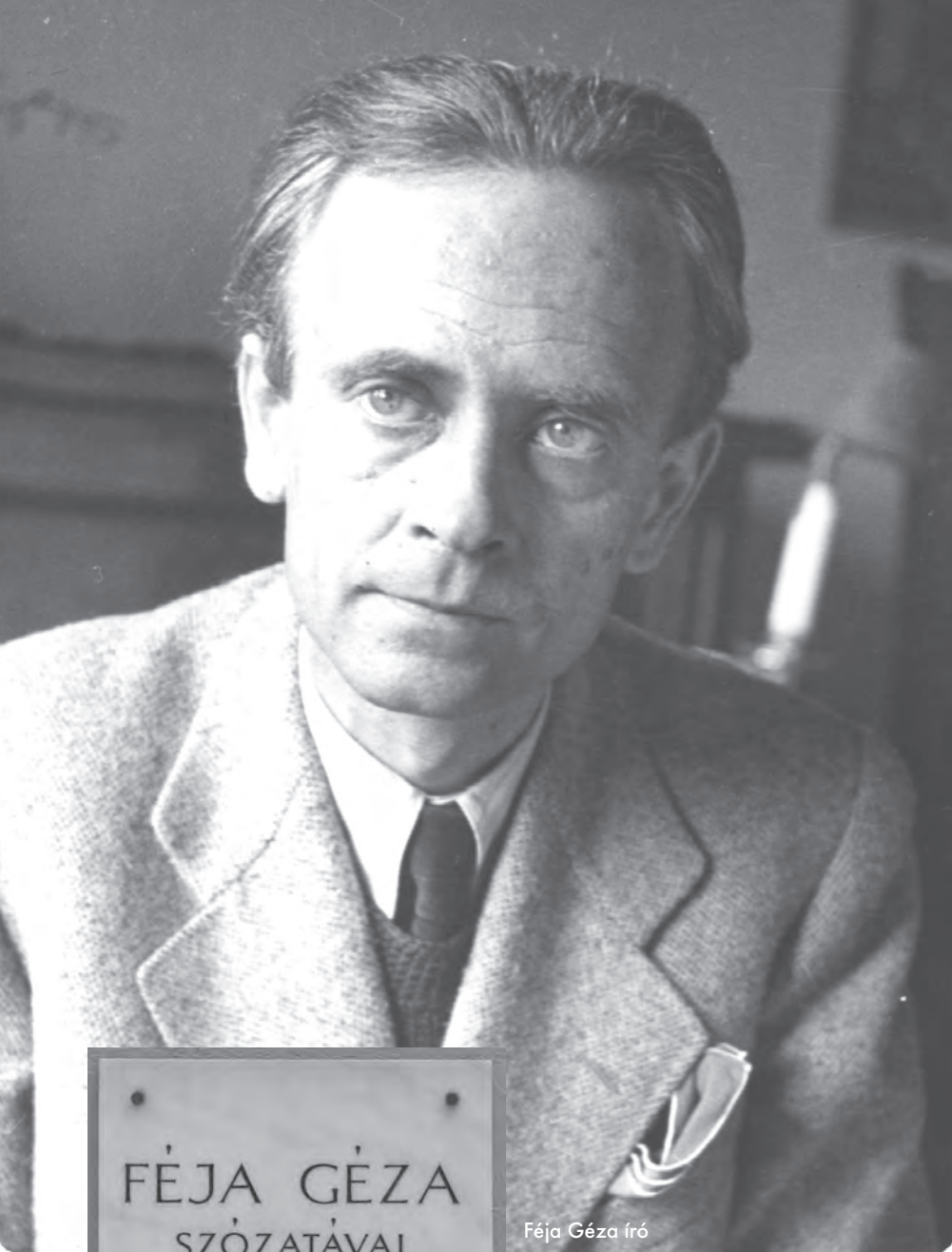
Féja Géza és Veres Péter az 1943-as könyvtárlapon

– Az édesapja 1971-től élt Óbudán?

– Közel nyolc évet élt itt, szerette Óbudát, régen is sokat járt ide a barátaival, köztük Tersánszky Józsi Jenővel is. Örült, hogy végül Óbuda lehetett az otthona. A hangulatát, a környezetet közel érezte magához. Békés, nyugodt éveket remélt még itt, de közbeszólt a betegsége. Napi sétái a mostani Krúdy-negyed, az öreg utcák meg a piac felé vezettek.

– Tersánszkyval? Miért ide jártak?

– Szerintem, mert kedves kiskocsmák voltak erre kockás abrosszal, apró házak leanderez udvarokkal. Vonzotta őket a városrész hangulata; s ami a múltból még megmaradt, az Tersánszkyt a régi Nagybányára, apámat pedig az egykori Lévára emlékeztette. Később aztán már a Márvány utcai Csemői borozóban találkoztak, meg Tersánszky Avar utcai lakásába mentek, néha velük én is. Összeállítottam egy kötetet, ez is készen lemezen: apám ösz-

Főja Géza író

szes írása Tersánszkyról és a kapcsolatukról. Tersánszky kedves, felejthetetlen alakja volt a régi világnak.

– Ki segített az édesapjának az '56-os forradalom utáni nehéz években?

– Szűkösen élt, a barátai nemigen tudtak, hiszen legtöbbször szintén nehéz helyzetben voltak. Különös, hogy pont Aczél György nyújtott támogatást. Apám a forradalom után állástalan lett, s még egy éve hiányzott a nyugdíj-jogosultsághoz. Ekkor, arra az egy évre, besegítette

a Szabó Ervin Könyvtárba (itt együtt dolgozott Krúdy Gyula fiával). Mivel gyakran betegeskedett, hogy jobb ellátáshoz jusson, Aczél azt is elintézte, hogy a Kútvolgyi Kórházban gyógyítsák. Apám néhány könyvének megjelenését is támogatta. Voltak ilyen gesztusai is.

– Az édesapja munkásságából mit tart a legértékesebbnek?

– Talán a *Visegrádi estéket*, amelyet Görgeyről írt. Az idős Görgey Artúrnak megjelenik Visegrádon Kossuth szelleme, és beszélgetnek, vitatkoznak éjszakánként. Az egyik legjobb könyve. A *Viharsarok* volt az, amellyel „berobbant” az irodalomba, de a háromkötetes irodalomtörténetét és a novelláit is jelentősnek vélem. Ő maga is a Viharsarkot és a Visegrádi estéket tartotta a legjelentősebbnek.

– Ilyen erős hatással volt rá még az 1848-as élménytörténet?

– Mindvégig az 1848-as forradalom „bűvöletében” élt. Már 1943-ban megkezdte könyvét Kossuth Lajosról, amely azonban csak jóval később, a halálát követően jelenhetett meg. Ezt követte a Visegrádi esték Görgeyről, majd az élete végén Széchenyi István életét, sorsát akarta még megírni *Örökéző* címmel. Ennek

azonban már csak a tervezetét és egyes fejezeteit tudta papírra vetni.

– *Krúdy Gyulát is szerette. Hogy talált rá?*

– Apám Léván volt gimnazista, és rendre kiment a pályaudvarra, amikor megérkezett az a vonat, amely hozta a Nyugat egyik példányát – egyetlen példány jött Lévára, az 1910-es években vagyunk. A Pesti Napló és a Magyarország Tömörkény tárcáit hozta, meg Krúdy *Pesti leveleit*. Azóta lett a szerelmese. Az antikváriumokban összeszedte a Krúdy-könyvek első kiadását. Ady, Krúdy és Móricz Zsigmond voltak a nagy gimnazistakori élményei.

– *Sok publikációja jelent meg Krúdyról folyóiratokban, ez adott lehetőséget egy kötetnyi szöveg összegyűjtésére.*

– Ritka az a megbecsülés, ahogy nálunk az önkormányzat őrzi Krúdy Gyula emlékét. Úgy véltem, hozzájárulok ehhez, ha összegyűjtök egy válogatást apám Krúdyról szóló írásából. Itt, Óbudán van a helye ennek a kis könyvnek. Emellett örülök, hogy a függelékébe még Supka Géza halotti beszéde és az én Krúdy podolini diákéveiről szóló dolgozatom is bekerülhetett. Örülök annak, hogy ez így, együtt napvilágot látott.

– *Főja Géza a költészettel nem kacérkodott?*

– Apám gimnazista kora óta írt verseket, majd esztergomi tábori tanár korában is. Babits Mihály közölt belőlük a Nyugatban. Egy verseskötete is megjelent a Szépirodalmi Könyvkiadónál, Illés Endre adta ki, vékony kötet: hatvan vers fért bele. A kórházi ágyon is versek voltak az utolsó írásai. A verseiből is összeállítottam egy kötetet, de még nem jelent meg. Vannak ezenkívül műfordításai kínaiából, japánból, melyeket feltehetően németből ültetett át magyarra. Az életét végigkísérték a versek...

– *Azt olvastam valahol, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endréhez fűződő barátsága miatt kapta ön az Endre nevet a keresztségben az édesapjától...*

– Igen. Jó barátságban voltak, többször is együtt mentek nyaralni a Balaton-felvidékre, fényképek is őrzik ennek emlékét. Bajcsy-Zsilinszky lapjának, az *Előőrsnek*, majd a Szabadságnak az egyik fő munkatársa, szerkesztője volt, és szervezte Zsilinszky pártját is. Később a barátságuk elhidegült: személyes okok, félreértések lehettek közöttük, de erről én bővebbet nem tudok. Ennek dacára még utóbb is kapcsolatban maradtak, együtt dolgoztak a Magyarország című napilapnál, s Bajcsy-Zsilinszky 1941-ig megküldte a könyveit apámnak.

– *Az elmondottakon kívül az édesapja hagyatékában maradtak még más területekről is írások?*

– Maradtak. Az egyik ilyen témakör, amely talán az olvasókat és az önkormányzatot is érdekelné: a régi Budapest. Kiseb kötetnyi összeállítás a 20. század első felének fővárosáról készült írásából. Az akkori emberi sorsokról: az egykori budafoki barlanglakások lakóitól a kávéházak világáig.

♣ (A. Horvát András)

A ZENÉSZEK SOSEM UNATKOZNAK

Beszélgetés az Óbudai Danubia Zenekar vezetőjével

Egyvalami biztosan kiderült a Hámori Mátéval töltött másfél óra alatt: az, hogy ez a rendkívül szuggesztív és elhivatott fiatalember az unalom állapotát nem ismeri. Lehengerlő céltudatossággal vezeti két éve az Óbudai Danubia Zenekart, és imponálóan kreatív ötletekkel újítja meg a koncertéletemet.

Óbudai Danubia Zenekar

(2015 – NYÁR)

– Az Óbudai Nyár programsorozatát évek óta a Danubia zenekar hangversenye nyitja. Mióta él ez a hagyomány?

– Az „óbudaiság” a zenekar létrejöttéig nyúlik vissza, hiszen az alapító, Héja Domonkos is ebben a kerületben járt iskolába, és a Danubia zenekart 1993-ban ő hozta létre – többek között – óbudai kötődésű barátaival, iskolatársaival. Aztán 2007-ben született meg az a fenntartói megállapodás Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatával, amelynek következtében a zenekar hivatalosan is felvette az Óbudai nevet. Azóta kezdjük mi minden évben az Óbudai Nyár rendezvénysorozatot. Én 2013 szeptemberétől vagyok művészeti vezetője és karmestere a zenekarnak.

– Hol találkozott a Danubiával, milyen korábbi ismeretség alapján vállalta el a művészeti vezetését?

– Az Erkel Színházban egy Hunyadi László-sorozatban dolgoztam együtt a zenekarral, jó munkakapcsolat alakult ki közöttünk. Amikor Héja Domonkos az Operaházhoz került, és elfoglaltságai szükségszerűvé tették a váltást, Ács Péter ügyvezető igazgató megkeresett, hogy közösen gondoljuk át a Danubia jövőjét. Mivel fantasztikus erőkből áll a zenekar, rendkívül izgalmasnak tűnt számomra a feladat.

Ez éppen a zenekar 20. évfordulójára esett, így a jubileumot összekötöttük egy megújult koncepcióval, arculattal. Kialakítottunk egy hangsúlyosan innovatív művészeti irányvonalat, fókuszban a fiatalok megszólításával.

– Az Óbudai Danubia Zenekarnak mindig is fontos volt az ifjúság zenei nevelése.

– Ez így van és volt. A zenekar működésének általam is a legfontosabbnak tartott célja az, hogy a fiatal korosztályt megszólítsuk. Sajnos, a középiskolások manapság szinte teljesen eltávolodtak a komolyzenétől, kemény elutasítás érződik részükről. Nekünk, zenészeknek kell tennünk azért, hogy megnyerjük ezt a generációt, és megmutassuk nekik, ez a műfaj egyáltalán nem csak a nagyszülőké, hanem az övék is lehet. Ma már a legtöbb zenekarnak, zenei intézménynek kitűnő, egyre igényesebb gyerekprogramjai vannak, nem csak Budapesten, vidéken is. Én magam is rengeteg gyerekelőadást készítettem elő, az operaelőadástól kezdve a homokanimációval mixelt meséig mindenfelét, és a tapasztalataim alapján nagyjából tudom, mi az, ami működőképes, és fel is használok ezt a tudást a Danubia programtervezésénél. Ennek a küldetésnek szenteljük az egykori Flórián mozit is, amellet, hogy a próbatermünk, otthonunk.

– A kisebbekhez akár maga a zenekar megy el énekórákat tartani. De hogyan, mivel tudják megnyerni a kamaszokat?

– Egy komplex, egyedülálló projektet dolgoztunk ki Egy hét a Danubiával címmel. Ebben első évfolyamos gimnazisták vesznek részt, akik egy-egy koncertünkhöz kapcsolódóan bepillantást nyerhetnek a zenekar életébe: felkeresik a zenészeket, velük tartanak a próbákra, tanításra, egy közös kakaós-kalácsos reggelin pedig mi, zenészek mesélünk művekről, zeneszerzőkről, de főleg a zenészeletről.

– A zeneakadémiai tavaszi koncertek is rendhagyó módon kezdődtek, kórusmuzikával lepték meg a várakozó vendégeket.

– Van egy negyedóra, amikor a koncertre érkezők leveszik a kabátjukat, beszélgetnek, várnak. Ekkor jelenik meg egy-egy kórus, valamelyik gimnázium amatőr kórusa, és előadnak két rövid számot, mintegy ráhangolódásként magára a koncertre. Ezzel két célunk is van: egyrészt, hogy segítsük az amatőr kórusmozgalmat, éreztessük a jelentőségét, másrészt pedig, hogy a gimnazista kórustagokat becsalogassuk a koncertünkre. Ez tulajdonképpen a fellépésért kapott gázsijuk.

LEXIKON: Hámori Máté karmester 2006-ban diplomázott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem karmesterképző tanszakán. 2003-ban megalapította a Teatro di Musica Kamarazenekart. 2005–2007 között a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar állandó vendégkarmestere volt. 2006-tól operarendezőként és karmesterként színpadra állította Mozart, Haydn, Mendelssohn és Donizetti több operáját. Számos ifjúsági koncertprogram megalkotása kötődik nevéhez. Koncertezett Franciaország, Olaszország, Csehország és Románia jelentős koncerttermeiben. A hazai vezető szimfonikus zenekarok többségét dirigálta, 2011 óta a Szolnoki Szimfonikus Zenekar, 2013-tól a Magyar Állami Operaház karmestere. 2013-tól az Óbudai Danubia Zenekar művészeti vezetője, karnagya.

Óbudai Társaskör

– *Érdekesnek, vagánynak jellemzi a zenészeletet. Ez a jelző egy rocksztrár esetében talán könnyebben értelmezhető.*

– Egy sikeres és sokat utazó karnagy pontosan ugyanolyan életet él, mint egy rocksztrár, csak valószínűleg kevesebb kokainnal... A komolyzenei sztárok élete is azért pompa és csillogás, mert sokat vannak úton, különböző színpadok reflektorfényében játszanak, lemezfelvételekre sietnek, társadalmi eseményeken vesznek részt. Mondjuk, a celebhírekben ritkábban szerepelnek, de ezt senki sem sajnálja. Ugyanakkor viszont elfoglaltak, nincs nyolctól ötig tartó munkaidő, hanem próbák, dupla próbák. A Danubia zenészeinek legtöbbje tanít délutánonként, aztán esti próbák, illetve koncertek. Olyan hivatás ez, amely rendkívüli szellemi erőfeszítést, frissességet, fizikai állóképességet igényel. Gyakorolni még otthon is kell, és akinek családja van, ott is helyt kell állnia. A zenészek sosem unatkoznak...

– *Az Óbudai Nyár hangversenyprogramjában újszerű zenei csemegével is jelentkeztek, az LGT dalai szólaltak meg szimfonikus átiratban.*

– A népszerű LGT-dalokat egy fiatal, tehetséges zeneszerző és hangszerelő művész, Ott Rezső „szabta” a Danubiára. A Szimfonikus zeneyonvat már az év elején „elindult”, a Müpában mutattuk be nagy sikerrel. Az LGT zenéje alkalmas a zenekari átiratra, ezek a dalok zeneileg olyanmlyra magas szintűek és összetettek, hogy kiválóan használják ki a szimfonikus zenekar színeit, árnyalatait. Igazi, könnyed nyáresti program visszahallgatni az egykori kedvenceket. Talán furcsán hangzik, de én a Beatlesen szocializálódtam, holott John Lennont két évvel a megszületésem előtt lötték le. A szüleim azonban őket hallgatták, így én is Beatles-imádó lettem. Az LGT-t is a családomtól kaptam, pontosabban a nővéremtől, akinek az egyik kedvenc együttese, kint is volt a legendás Nyugati pályaúdvári búcsúkoncerten. Az ő kazettáiról, CD-iről ismertem meg az LGT-nótákat. Igényes zenéjük a kiváló szövegekkel világszínvonalú könnyűzenei terméke a magyar kultúrának...

– *Mi jut eszébe Óbudáról?*

– Az, hogy jó lehet itt élni. Érdekes kereszteződése a nyüzsgő városi létnek és a külváros nyugalmanak. Lenyűgöz a változatossága, ahogy Békásmegyertől az Árpád hidig különböző arculatait mutatja, és az a meghittség, amely az eldugott, zezgugos utcák felfedezését kíséri. Izgalmas, összetett kerületnek tartom.

❖ (Vig György)

BÚCSÚ EGY HÁZTÓL

(2019 – TAVASZ)

Addig járt a villamos a Bécsi úton, amíg csak lebontották a Schlossert. Mert ott vagyunk, igen, óbudai szemnek jól láthatóan a 102/b. számú ház dúlt helye előtt. Bizonyára tudják, városrészünk utolsó régimódi kocsmája állt itt. Némelyek valaha tán a vendégei is voltak. Késérőn néztem bele a róla jó évtizede írott szövegembe (Megálló a lejtőn. Budapest, 2008/9.), későbbben, mondhatom, mint amilyen csüggedten álltam a bontás utáni napokban a markos gép tarolta telken, melyen nemsokára iroda-, avagy lakóház emelkedik majd. Nézegettem némán a romokat, melyekből kitetszett (s nyomokban még e képen is látszik): jó anyagokból s komolyan építették meg annak idején a vendéglátó Óbuda ez ékességét. A tégláiból új

az udvaron megihassam a sörömet, és a Remete-hegynék eresztesszem a füstáldozatot.

Nem hittem eléggé a feltámadásban, talán ez volt a baj, és utolért a sóvárgók sorsa. Félte őrzött valutámat, az időt pénzzé tették ismét. Kivált és különösen sajnálom, hogy nem tehettem szert arra a – ha igaz, közvetlenül háború utáni – PRESSZÓ KÁVÉ s ÜDÍTŐ ITALOK feliratú bádogg reklámtáblára, mely az udvar hátsó traktusában hanyódott, s melyen egy szalmaszálas, ormótlan üdítő pohár mellett fekete levélen egy csésze kávé volt látható kockacukorral, s amely fölött két közepesen pörkölt kávébab lebegett, mint az örök sötétbe vetett életmagok. Abban bíztam csupán, hogy aki az elmúlt évek egy alkalmas éjjelén elvitte, pénzzé tette, s így előbukkanhat még a kockacukor színére fehéredett kereskedelemben. Abban is bíztam

A 102/b. alatti régi ház

házat rakhatnánk össze ma is, a cserepei nem maguktól törtek darabokra, a gerendái sem szuvasodtak el, s még most sem csak tűzifának valók.

Reméltem, kissé sugalmaztam is ama cikkben a feltámadást, hogy – gondoltam magamban – micsoda éttermet vagy romkocsmát lehetne csinálni ebből a helyből a harmadik évezred Óbudáján, ám – miként a saját feltámadásomat – valószínűleg ezt sem hittem komolyan. Már a törzsvendége is későn lettem, élemedett koromra vettem csak észre, hogy a belső tere s kivált a csendes, egyszerre buja és anyaméhmód zárt belső udvara afféle időkapzsula, melybe telepedve kényemre a XIX. századba látogathatok. Nem is annyira sörözni és szivarozni, mint búcsúzni jártam oda így, ami amúgy is mindinkább a fő foglalatosságom. Búcsúzni a múlttól, az időtől, amelyet kamaszkorom óta oly viszonzatlanul szeretek, s amely kiemmelizve hagy magamra napra nap. Vagy négy éve, az utolsó(nak bizonyult) látogatásom alkalmával Magdolna, a tulajdonos hölgy már csak a kedvemért nyitott ki, hogy

továbbá, hogy az új építés során felszínre bukik majd némi Róma, falalapok, tárgyak, feliratok, kevéske Aquincum. Ennyit megérdemelnénk néhányán, még élő törzsvendégek. Mire önök kézbe kapják a lapot, az írás napjaiban még pöre romterület bizonyára más arcát mutatja már. Most azonban kora tavaszi szomorúsággal jelenthetem: életünk elejének egy becses darabját ismét elnyelte az étvágytalanságban sosem szenvedő idő.

Igaz, az oldala – látják – megvan még.

❖ Zeke Gyula

MESTERSÉGEM ALAPJA AZ INTUÍCIÓ

Interjú Varga Imrével

A Varga Imre Gyűjtemény a Fő tér melletti Laktanya utcában, az Esernyős szobrok közelében található. Az interjú készültkor kilencvenhárom éves mester műveit bemutató múzeumban, a szobrok mellett kisplasztikákat és festményeket is láthatunk. A kiállításon szombat délelőttönként személyesen is találkozhatnak a látogatók a világhírű művésszel. A mesterrel, akinek világszerte több mint háromszáz köztéri szobra áll.

(2016 – NYÁR)

– A köztudatban úgy él, hogy Varga Imre szobrászművész. Ám múzeumban festmények is láthatók.

– Ez kíván némi kiegészítést, tudniillik a festmények a túlsó teremben valóban festői indíttatásúak. Ebben a teremben pedig talál tizenötöt, amelyek olyanok, mint az olvasó-napló, mert valami eszembe jut valamiről, általában egy stílus, és akkor valami egészen mást megfestek abban a stílusban. De, szavam-ra, néha elmentem az eredeti helyekre is, ahol készültek. Például Kufstein váráig elmentem azért, hogy megnézzem, hogy Kufstein várának az ablakából is olyan ragyogó sárga-e a repceföld. És hosszan kísérleteztem vele. Van itt egy olyan kép is, melyet az ihletett, hogy a szomszédom vett egy szörnyű fényű lámpát, amelyet a teraszomról többször megfestettem. Nem lehetett azt a fényt kitalálni sem, olyan szörnyű volt!

– Már iskolásként rajzolgatott?

– Igen, emlékszem is egy kedves kalandom-ra Teleki Pállal, aki közoktatási miniszterként bejött osztályt látogatni. A ciszterciekhez jártam akkor. Nagy formátumú dolgozatfüzeteink voltak, melyeket nem volt szabad hazavinni. Teleki bejött, leült a katedrára, mögötte Bitter Illés igazgató meg a többiek álltak, köztük Hadarits Vendel igazgatóhelyettes. Én ránéztem Teleki arcára, amely olyan kusza volt, hogy akár lélektani tanulmányt lehetett volna írni róla. Ferdén ült a drótkertes szemüvege, kócos volt az a kevés haja, bandzsa volt, ahogy szétnézett, szabálytalan volt az egész arca, nem volt szimmetriatengelye. Megfogtam a dolgozatfüzetet, megfordítottam, bemártottam a tollamat a tintába, és megrajzoltam Telekit. Volt humorérzéke, megvárta, amíg befejezem. Akkor kiment, majd utána visszajött Hadarits Vendel, az igazgatóhelyettes, meglehetősen fenyegetően odajött – toronymagas pasas volt! –, és azt mondta, adja ide a füzetét. Mit csináltam volna, odaadtam. Na, gondoltam, most rúgnak ki a harmadik gimnáziumból. Visszajött Hadarits: jöjjön ki, mondta. A folyosón ott állt az egész bizottság. Teleki fogta

Varga Imre otthon, a kertjében

a kezében a dolgozatfüzetemet, és azt mondta, legyen szíves, szignálja ezt a karikatúrát, mert a feleségem gyűjti. Mondtam, hogy miniszter úr, ez nem karikatúra, ez portré. Nos, én nem akartam szellemeskedni, hiszen ha a karikatúrát lefordítom, akkor az gúnyrajz... Utána meghívtak Telekiék, két-három alkalommal is voltam náluk a József nádor téren, az első emeleti lakásukban.

– Mikor dőlt el, hogy nem festőművész, hanem szobrászművész lesz?

– Jóval később. Pátzay Pállal megismerkedtem egy kiállításon, és eljártunk vele különböző matinékra. Eltelt néhány esztendő, elvégeztem a repülőtisztai akadémiát, felavattak hadnagynak, kikerültem a frontra. Hazajöttem, s míg addig állandóan kitüntetések kaptam, akorra én lettem a hon ellensége. Az összes megalázó tortúrát végigcsináltatták velem. Végül megszöktem egy letartóztatás elől, és beálltam a Ganz Villamossági Gyárba dolgozni. Egyszer séta közben összehaláloztam Pátzay Pállal. Mit csinálsz, kérdezi, mondom, itt dolgozom a Ganz Villamosságiban, azt mondja, meg vagy veszve. Mondom, nem vagyok, de mit lehet tenni? Na, jó, majd felhívlak – és ezzel eltűnt. Gondoltam, lerázott, úgy hangzott. Aztán két hét múlva tényleg csengett a telefon: azonnal gyere felvételizni a főiskolára! Melyikre? A képzőművészetre. Jó, berohantam, mondtam, hogy a Pátzay tanár úr küldött. Adtak két pa-

pírt, lepecsételve, hogy ne cserélhessem ki, azzal bementem. Őt modell volt, én azonban kerestem egy öregembert, s csináltam róla két rajzot meg egy agyavázlatot. Ma is ott van a belső teremben a kép. Másnap, szombaton volt a zsűri. Bent, a belső udvaron volt egy párkány, oda ültünk, mint a madarak. Nyitva voltak az ablakok, és hát füleltünk. A következő történt: Poór Bertalan jött, meglátta az én rajzomat, s azt mondta: van benne forradalmi romantika. Na, mondom, hál' istennek! Ez a forradalmi romantika azt jelentette, hogy mivel nem vittem ceruzát, letört széndarabokkal rajzoltam, meg az ujjammal. Aztán jött a Szőnyi István, és azt mondta: jöhet hozzám freskósnak. Pátzay pedig ott ült a sarokban – rázta a lábát, ahogy most én, bottal járt –, és azt mondta: hagyjátok, már rég fel van véve szobrásznak. Ez volt a pillanat!

– Mikor merült fel a lehetőség, hogy Óbudán kapjon múzeumi épületet?

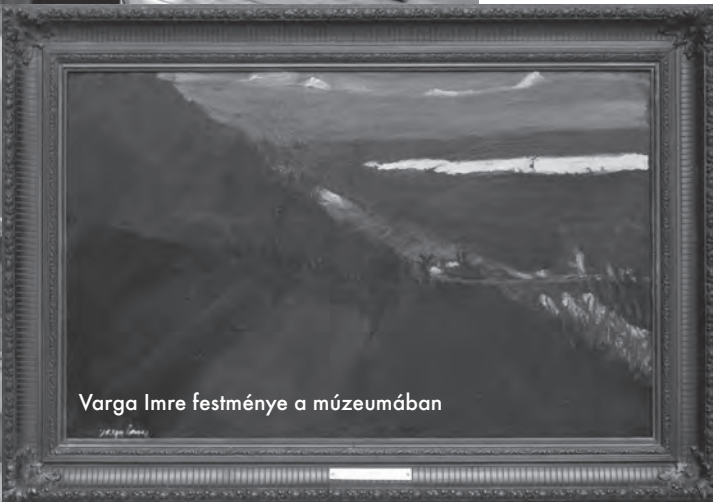
– Az 1980-as évek elején. Semmi különös apropója nem volt. Felkeresett engem Farkasinszky Lajos kulturális elnökhelyettes, és elmondta, úgy döntött a politikai bizottság, hogy kettőnknek lehetséges ilyen múzeumszerű gyűjtemény, Somogyi Józsefnek meg nekem. Elmondta azt is, hogy Somogyi először nagyon örült ennek a lehetőségnek, de később különböző okok miatt lemondott róla. Akkor kérdezték meg, hogy nekem kell-e?

Varga Imre
a múzeumában

Varga Imre: II. Rákóczy Ferenc,
Németország, Bad Kissingen

Varga Imre festménye a múzeumában

a negyvenes években még miniszter is volt Olaszországban – Esztétika címen egy írása. Ennek az előszavában valójában néven nevezi azt, ami az emberi lélekben történik. Nevet ad annak, amiről halandzsza folyt, folyik... A gondolkodás szisztémájának egyik formája a fogalmi gondolkodás, amely automatikusan általánosít: sok apró eseményt, tünetet vagy azonos tárgyat. Megnevezi: mondjuk, alma, és ez magában foglal a világon mindent, ami almaszerű. Ha meg akarja határozni például az almapürét, akkor az minimum három kötet. Hol termett, milyen volt ott a föld, mivel darálták, mi maradt belőle, mit tettek még hozzá, és így tovább, különböző szakterületek tükrében. Egy almát csendéletben többen is megfestettek már. Nekem most speciál Vincent van Gogh úrnak az almacsendélete van a szemem előtt, amely a Rijksmuseumban lóg az emeleten, és nyugodtan merem állítani, hogy

mindazt tartalmazza, amit az a három kötet tartalmazhatna. Ez a megközelítés az intuitív megközelítés. Az intuíció önmagában véve képes arra, hogy eonokat hidaljon át. Nem egy órát, nem egy almafajtát, egy eont. Nos, ez a mesterségemnek az alapja. Hogy az intuitív megközelítés mit tesz például az én esetemben? Ahhoz, hogy valakit felismerjek, nagyon

kevés kell. Például vár az ember a hölgyismerősére, aki majd autóbusszal jön; s kóvályog fel-alá, nézi, még mindig nem jön. A következő busznál látja, hopp, megjött. Mit lát belőle? Apró kis figurát a valóságban, az arcát sem, csak a lépésének egy fajtáját, egy mozdulatát, és száz méterről tudja, hogy megjött. Ez az intuíció. A felismeréshez nem kell sok. Egy portréhoz alig kell valami, három-négy jellegzetes vonás már azonosítja a modellt.

– Minden szombaton itt van a múzeumban, úgy tűnik, jó egészségnek örvend.

– Ezt azért nem mondanám. Elestem, éppen tegnapelőtt. Térdre estem az ajtó előtt, és ott maradtam sokáig. Szóval, elég vacak a dolog. Úgy értem, hogy itt van a pillanat, az utolsó. Már régen gondolkodom, hogy mit mondhatnék én utoljára. Goethe lefoglalta azt, hogy „Mehr Licht!”. Már mindenki elment körülöttem. Babitsnak van egy verse, az *Ősz és tavasz között*: „Idegesen nyitunk száz fiókot. / Bucsuizzal izgatnak a csókok. / Öreg öröm, nem tud vigasztalni: / óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!” Szóval, ez a helyzet. Ezt is el kell fogadni.

❖ (A. Horváth András)

– Hogyan született a *Várakozók című szoborcsoport*?

– Párizsban a magyar nagykövet megmutatta nekem a várost. Akkoriban izgalmas dolognak számított, hogyan néznek ki a prostituáltak. Elvitt engem a Szajna mellé, s megmutatta, hogy ez az a bizonyos utca. Hideg volt, s láttam ott ezeket az egy szál neccharisnyába öltözött, meztelen lányokat a kapuk alatt. Havas eső esett, látszott rajtuk, hogy remegnek, kék volt a szájuk. Amikor aztán hazaértem, gondoltam, hogy csináljak egy ilyen hölgycsoportot: emlék Párizsból. Négy prostituált, az első francia, a második német, jobbra hátra egy angol, balra hátra egy magyar. Ez a négy nő tipizálta az ilyen sorsnak kiszolgáltatott embereket. Megcsináltam, *Várakozók* lett a címe. Párizsban a Louvre téren volt kiállítva harminc-negyven szobrommal együtt. A francia lapok megemlékeztek róla, hogy még éjfél

után is látogatók tömege kereste fel. Amikor hazahoztam a szobraimat, elhelyeztük őket az óbudai Fő téren, ideiglenes engedéllyel (1986, később *Esernyősök* címen vonult be a köztudatba – a szerk.). Aztán kaptam egy dörgedelmes levelet a tanácselnöktől, hogy a népi demokráciában prostituáltaknak nem állítunk emlékművet. Meg kell mondanom, hogy nem vettem őket komolyan; sajnos, mert ez hozott mindig veszélyes helyzetbe. De az emberben belül létezik egy kis kapu, s amikor már kinn nagyon szorul minden, bevonul oda, s ott az ember talál mindent: gondolatokat, barátokat. Nehéz helyzetekben mindig találtam valakit, aki szimpatizált a művészetemmel. Még az ÁVH-s vállaltótisztek között is akadt olyan, aki nem állított fal elé. A kihallgatás végén azt mondta: elmegyek, lepecsételtetem a kilépőjét, majd elém fordította a feljelentő levelet. Négy kollégám írta alá, abban a reményben, hogy talán felakasztatnak...

– Mi kell egy szobornak ahhoz, hogy az alakon túl a jelentésmezők is megjelenjenek?

– Az kell, hogy ne az alak legyen a fontos. Először is a szobor önmagában véve nem alakmás. Van Benedetto Croce-nak – valamikor

A Liszt Ferenc
Kamarazenekar
próba közben

AHOL NEM ELÉG A HANGSZERES TUDÁS

A Liszt Ferenc Kamarazenekar múltjáról, Sándor Frigyes és Rolla János örökségéről, a jelenről és a közeljövő kihívásairól az alapító karnagy lányával, Sándor Anna csellóművésszel és a tavaly óta koncertmesterként működő Tfirst Péterrel beszélgettünk.

(2017 – TAVASZ)

– A Liszt Ferenc Kamarazenekar egy templomi pinchehelységből indulva, Óbudán keresztül hódította meg a világ klasszikus zenei színpadait, és lett az egyik legismertebb vonós kamarazenekara, amely a kezdetektől méltóan viseli Liszt Ferenc nevét. A zenekar gyökeresen kötődik Óbudához, még akkor is, ha sok éven keresztül nem a kerületben volt az együttes próbaterme.

Sándor Anna: – A kötődés valóban nagyon régre nyúlik vissza, mert nemcsak a zenekar 1963-as alapítása köthető Óbudához, de éppen a napokban jutott tudomásomra, hogy az alapító tagok közül hárman, Frank Mária, Lovas György és Som László is tősgyökeres óbudaiak. A hatvanas évek elején főiskolásként ők hozták létre az Óbudai Barokk Kamarazenekart, amelyik leginkább az újlaki templomban adott koncerteket. Később bennük merült fel, hogy másutt is szeretnének koncerteket adni, ekkor esett a választás a kiscelli kastély udvarára, amelyet ők tettek alkalmassá a koncertezésre. Később ebből alakult a Liszt Ferenc Kamarazenekar, és arra már én is jól emlékszem, hogy sokat játszottunk a kastély udvarán, s később

a Zichy-kastély is csatlakozott mint helyszín. Megemlíteném, hogy édesapám, Sándor Frigyes, aki az alapító karmester és az együttes vezetője volt egészen haláláig, sokat dolgozott a most is létező Óbudai Kamarazenekarral.

Tfirst Péter: – A két együttes között ma is élő a kapcsolat, hiszen régi kedves kollégánk, Gazda Péter vette át Till Ottó halála után az Óbudai Kamarazenekar vezetését, miután tőlünk hegedűsként ment nyugdíjba. Később valóban eltávolodott a zenekar Óbudától, mert a próbaterem egy, a Margit körúthoz közeli pinchehelységbe került át, amely az országúti ferences templomhoz tartozott. Nagyjából 1973 és 1990 között próbált itt a zenekar. Amikor új otthont kerestek, az Óbudai Társaskör fogadta

be őket. Személy szerint én boldog vagyok, hogy itt készülhetünk a koncertjeinkre, mert a hely ideális, akusztikai szempontok szerint is.

– Vajon az alapítók gondoltak-e arra, hogy valóban világszínvonalú és világhíres együttest hoznak létre?

S. A.: – Igazság szerint eredetileg egy baráti társaság volt adva, s tagjai saját jóérzésük alapján döntöttek úgy, hogy létrehoznak egy zenekart. Akkoriban Lovas György volt a koncertmester, és ő kereste meg édesapámat, hogy álljon az együttes élére. Főiskolások voltak, lelkesek, tele önbizalommal. Az első koncertre 1963. március 18-án került sor, aztán a fokozatos építkezés időszaka következett, mígnem a Liszt Ferenc Kamarazenekar lehetőséget kapott külföldön is. A sikertörténet kezdete az 1970-es évek elejére tehető, amikor is a zenekar földközi-tengeri hajóutakon vehetett részt mint koncertező együttes, ahol aztán olyan zenészekkel ismerkedhetett meg, mint Maurice André, Msztyiszlav Rosztropovics, Jean-Pierre Rampal, Isaac Stern, akiknek a zenei barátsága jelentette a belépőt a nemzetközi komolyzenei életbe. Hozzá kell tennem, hogy az indulásunkban az egyik legnagyobb szerepet Vásáry

Tamás játszott, aki tulajdonképpen lehetővé tette, hogy egyáltalán kijussunk külföldre.

– *Hogyan alakult a Liszt Ferenc Kamarazenekar repertoárja az évtizedek során?*

T. P.: – Eleinte főleg barokk műveket és Mozartot játszott a zenekar, aztán több zeneszerző számos darabot dedikáltak kifejezetten az együttes számára. Azt figyelembe kell venni, hogy a kamarazenekari irodalom legnagyobb része a barokk zenében keresendő, ezért egy kicsit nehéz dolgunk is van, mert ahogy haladnánk előre a zenetörténetben, egyre kevesebb művet találunk alkalmasnak a formációnkra. Igyekszünk a barokk sorozatainkba kortárs zenét is csempészni, hiszen az 1980–90-es évek ilyen szempontból viszonylag termékenyek voltak, gondoljunk csak Veress Sándor műveire. Nehezebb egy tisztán kortárs koncertre beinvitálni a közönséget, a baroknak viszont töretlen a népszerűsége.

S. A.: – A közönség számon is kéri rajtunk a barokk repertoárt. Voltak olyan periódusaink, amikor elszakadtunk ettől a hagyománytól, mégpedig azért, mert az utóbbi évtizedekben, amióta feléledt és népszerűvé vált a régizene korhű hangszeres előadásmódja, a külföldi fellépéseken nincs igény olyan együttesre, amely modern hangszereken játszik barokk zenét. Itthon ezzel a felfogással nem vagyunk különutasok, hiszen hazánkban nem, vagy csak még nem terjedt el annyira az autentikus előadásmód – gondolok itt arra, hogy Londonban vagy Németországban egész iskolákat építettek ezekre a hagyományokra.

T. P.: – Manapság már mi is más felfogásban játszunk barokk zenét, mint évekkel ezelőtt, de arra sosem gondoltam, hogy a Liszt Ferenc Kamarazenekarnak korhű hangszereken kelle-

ne játszania. Tudom, hogy létezik ilyen iskola, és hallgatom is ezeket az előadásokat, hogy ötleteket merítsek, de nem szabad elfelejteni, hogy a bélhúros hangszereken teljesen más technikával kell játszani.

– *A zenekar egy-egy vezetőjének művészeti elképzelése is ilyen jól körvonalazható?*

S. A.: – Nem gondolom, hogy ezek az időszakok nagyon elkülönülnek. Akkor sem történt stílusváltás, amikor Rolla János átvette a vezető szerepet édesapám után, és most sem, hogy Tfirst Péter lett a koncertmester.

– *Tfirst Péter tavaly vette át Rolla Jánostól a stafétát. Milyen út vezetett idáig?*

T. P.: – Több mint tizenöt évvel ezelőtt kerültem a zenekarhoz, először Rolla János mellett játszottam, majd évekig a második hegedűszólam vezetője voltam, aztán újra a koncertmester mellé kerültem. Rolla János az elmúlt években egyre több szerepet adott nekem, a külföldi turnékon szinte kizárólag én irányíthattam az együttest. Azt kell mondanom, hogy nem voltak koncertmesteri ambícióim, de a sokéves közös munka után nagyon megtisztelő volt, hogy Rolla János engem gondolt a legalkalmasabbnak a feladatra.

– *És ezek sokszor nem is kizárólag szakmai feladatok...*

T. P.: – Egy társaság vezetőjeként fontos, hogy tudjak a zenekari tagok lelkével is foglalkozni, kezelnem kell bizonyos helyzeteket, amelyek nem mindig egyértelműek egy közel húszfős közösségben. Örülök annak, hogy emellett képes vagyok egy maradni a zenekarból, és minden esetben a közös sikerre koncentrálni, hiszen hiba lenne azt gondolnom, hogy én tudok mindent a legjobban. A műsor összeállítása például nem mindig megy könnyen, ezért nagy

segítségemre van a brácsaszólam vezetője, Várnagy Mihály, aki rendkívüli érzékkel tudja figyelembe venni a koncertprogramok összeállításakor a közönség vélt igényeit és a zenekari tagok komfortérzetét.

– *Milyen tapasztalataik vannak a koncertlátogató közönségükkel kapcsolatban?*

S. A.: – Természetesen mi is próbálunk nyitni a fiatalok felé, mert azt tapasztaljuk, hogy a komolyzene közönsége szerte a világban előregedett. Különböző helyszíneken tartunk ifjúsági koncerteket, és minden esetben a különböző korosztályoknak megfelelő koncerttel készülünk.

T. P.: – A közönség és különösen a fiatalok nevelése fontos, hiszen belőlük lesznek a jövő zeneművészei, de legalábbis a komolyzene közönsége. Ami az utánpótlást illeti, hadd mondjam el, hogy nem értek egyet azzal a megállapítással, hogy aki bekerül a Zeneakadémiára, az csak azért megy oda, mert szólista szeretne lenni. Ha csak magamból indulok ki, tudom, hogy mindig a társas zenélés felé vonzódtam, merem mondani, hogy ezzel a nagy szólistáink is így vannak. Így talán mi vagyunk azon kevés együttesek egyike, akiknél nehezen értelmezhető a próbajáték. Úgy gondolom, hogy az utóbbi csak a hangszeres tudásból tud felmutatni egy pillanatfelvételt, ami korántsem garancia arra, hogy valaki jó kamarazeneész. Azt szeretem, ha egy kiszemelt muzsikusként próbaidőszakot biztosítunk, hogy eldönthesse, tud-e velünk együtt zenélni, együtt gondolkozni és lélegezni. Az elmúlt évek azt mutatják, hogy ez a módszer működik, rövid időn belül kiderül, hogy ki illik bele a csapatba, s kinek vannak esetleg egyénibb céljai a karakteréből adódóan.

♣ (Ur Máté)

A NÉPDALÉNEKES, AKIHEZ NAGY LÁSZLÓ VERSET ÍRT

Budai Ilona – az Óbudai Népzenei Iskola tanára

Számos kitüntetése mellett 2016-ban a Kossuth-díjat is elnyerte. A rádióhallgatók több mint két évtizeden át élvezhették népzenei műsorait, ma is tart népzenei táborokat, Óbudán több mint harminc éve tanítja a gyerekeket.

(2016 – ŐSZ)

– Gyömörén, egy kicsi Győr-Sopron megyei faluban járta ki az általános iskolát, Ménfőcsanakon kezdett komolyan énekelni, gimnazista korában. Már akkor is álmódott arról, hogy a népzene lesz az élete?

– Ilyesmin én sosem gondolkoztam, eszembe sem jutott, hogy mit is érhetek el, csak azt éreztem, hogy az embereknek tetszik, és örömet szerzek az énekemmel. Tizenöt évesen nem gondolkoztam a távlatokon. Örömmel énekeltem a népdalokat, tanulni is nagyon szerettem őket.

– Akkoriban jóformán még el sem indult a táncházmozgalom, a népzene, népművészet itthoni reneszánsza is később kezdődött. Kitől lehetett autentikus népdalokat tanulni, hallani?

– Gyakorlatilag senkitől. Nagyszerű magyar–orosz szakos tanárnőm volt, Asbóth Márta – hál’ istennek ma is él –, aki akkor került ki az egyetemről. Ő tartott egy rendhagyó Csokonai-órát, amelyen elénekeltem az *A tihanyi echóhoz* című megzenésített verset. Nagy sikere volt, még a tanfelügyelőknek is tetszett. Akkor kérdezte meg tőlem Márta néni, hogy ismerem-e népdalokat is, mire elkezdtem énekelni, amit az általános iskolában tanultunk. Azt mondta erre: ez mind nagyon szép, majd elénekel nekem valamit, amitől szemem-szám elállt. Ez volt a *Szivárvány havasán* című, Kodály által gyűjtött gyönyörűséges, gregorián gyökerekre utaló népdalunk, és gyakorlatilag itt dőlt el a sorsom. Ekkor lettem szerelmes ezekbe a dalokba, csodálatos szövegekbe, dallamokba, díszítésekbe. Márta néni eldöntötte a sorsomat, bár én ezt akkor még nem tudtam.

– A gimnázium után szárnyalt fölfelé a karrierje, jött a *Ki mit tud?*, utána a *Nyílik a róza*, aztán az 1970-es *Röpülj páva*. Ez utóbbin erős mélynyben nyert első díjat, ráadásul Kodály Zoltántól különdíjat is kapott. Akkorra már ismerte az autentikus népdalokat, éneklési módokat. Hogyan közelítette meg ezt a világot?

– Márta nénival csak kottából tanultunk. Neki nem is voltak ilyen jellegű anyagai. Az érettségi után az óvónőképzőben Törzsök Béla bácsi mutatott nekem először dalokat és énekeket a Pátria hanglemezsorozatból, akkor hallottam először autentikusan felcsendülő

népdalokat. Ő volt az, aki az eredeti anyagot megmutatta nekem, és felhívta rá a figyelmemet, hogy azon az úton kellene haladnom, amin a régi énekeseink. Béla bácsi mindig hangsúlyozta: nem másolunk, szűrj át magadon, amit hallasz, és próbáld meg kialakítani azt az énekstílust, amelyben jól érzed magad. Gyakorlatilag húszéves koromtól kezdve foglalkoztam eredeti anyagokkal, huszonegy évesen el is jutottam Erdélybe.

– Akkor már elkezdődött a saját gyűjtés is?

– Így van. Akkoriban még keveset tudtam Erdélyről, a határon túli magyarokról, mert ez nálunk tabutéma volt. Márta néni mint irodalomtanár adta először kezembe Koós Károly *Varju nemzetség* című regényét, nagy élmény volt. Folyton mentem hozzá, hogy még szeretnék olvasni, így következett Tamási Áron és a többi erdélyi író. Szép lassan befolytak a tudatalattimba, az életembe, úgy éreztem, el kell mennem, felfedeznem Erdélyt, amely ennyi csodát és titkot őriz. Egy baráti társasággal jártam először Erdélyben 1971-ben, a Mezőségre, Székre, gyakorlatilag a táncházmozgalom fészke volt ez a vidék. Onnét indult el, úgyhogy jó helyen kezdtem.

– Bekopogtattak családokhoz, házakhoz?

– Egyetlenegy ismerősünk volt, aztán sorba adtak tovább bennünket. Szerencsém volt, egy csodálatos, gyermektelen házaspárhoz kerültem, Sospál Mártonékhöz. Zsuzsi néni

nagyon szépen énekelt, ráadásul szinte szülőgyermeki barátsággá mélyült a kapcsolatunk. Amikor Széken jártam, nem is mentem más-hová, csak hozzájuk... Először az ember csak jegyeztette, kottázta a dalokat. Később éreztem, hogy fontos lenne a hangfelvétel is, jobb, ha tudom kötni a hangot az emberhez, a történethez, ezért később már magnóval dolgoztam. Akkoriban Erdélyben a románok gyanakodva fogadták a magyar látogatókat, sőt volt egy időszak, amikor tilos is volt magán-személynek magyarokat fogadni. Az 1980-as évek elejétől kezdve már nagyon veszélyes volt, de a 70-es években még békén hagytak. Később viszont ajtó-ablak becsukva, vastag pokróc felrakva az ablakra, nehogy kihallatszódjon, és csendesen próbáltunk énekelni.

– Első önálló népdalestjét Nagy László nyitotta meg egy önnek ajánlott verssel. Milyen kapcsolatban volt a költővel?

– Kiss Ferenc irodalomtörténész hallott valahol énekelni, megkeresett, és elmondta, hogy író-olvasó találkozót szervez könyvtárakba, művelődési házakba. Az is szép, mondta, amikor az írók, költők elmondják a saját verseiket, felolvassák műveiket, de jó lenne, ha valaki a versek között énekelne, mondjuk, népdalokat. Azt válaszoltam, hogy megtisztelő a feladat, nagyon szívesen vállalom. Ferenc rengeteg programot szervezett a 80-as évek elejétől, főleg vidéki nagyvárosokba, Veszprémtől, Pécs-től Győrön át Kaposvárig, Nyíregyházáig. Így találkoztam Nagy Lászlóval, Csoóri Sándorral, Páskándi Gézával, Ratkó Józseffel, nekik énekeltem. Veszprémből jöttünk haza egy író-olvasó találkozóról Nagy Lászlóval, amikor az első önálló estemre készültem az Egyetemi Színpadon. László itt lakott, Óbudán, az Árpád fejedelem útján, és mielőtt kiszállt volna a kocsiból, félve megszólítottam. „László, lenne egy nagy kérésem” – kezdtem bele, ő hátrafordult: „Na, mondjad!” Vettem egy nagy levegőt, és belevágtam: „Nemsokára lesz egy önálló estem az Egyetemi Színpadon, nagyon szeretném, ha ön nyitná meg.” Kiszállt a fájós lábával és a botjával, visszahajolt a kocsiba és azt mondta: „Meglesz, kislány.” Én csak egy bevezetőt reméltem, de ő egy gyönyörű verset mondott el. Az a címe, hogy *Szólítalak, hattyú* – Énekes Budai Ilonának. Ha soha életemben

nem kaptam volna semmi más elismerést, „csak” ezt a verset Nagy Lászlótól, akkor is boldog ember lennék, és boldogan halnék meg.

– *Az éneklés, népdalgyűjtés mellett a tanítás is élete meghatározó része, másfél évtizeden át a rádióban is volt egy énekóra-sorozata. Ez kinek az ötlete volt?*

– A 70-es évek elejétől kezdve minden nyaramat azzal töltöttem, hogy négy-öt népzenei táborban tanítottam éneket. Többek között Hajdúszoboszlón is, ahol a népzenei tábor szervezését a debreceni Délibáb együttes vállalta, Joób Árpád vezetésével, és ennek a zenekarnak tagja volt Dévai János is. Amikor megszűnt a zenekar, Dévai János felkerült a Magyar Rádióhoz népzenei szerkesztőnek. Felhívott, és azt mondta: „Ilona, lenne egy feladat – népdalt kellene tanítani a rádióban.” Máder László volt a rovatvezető, összeültünk, és kitaláltuk az *Énekeljünk együtt!* című műsort, amelyet a Vikár Béla Népdalkör segítségével készítettem. Ott ültek előttem, nekik beszéltem arról, mire kell figyelni, hogyan kell énekelni, és meg is tanultunk egy dalt tizenöt perc alatt. Rengeteg levelet kaptam nemcsak Magyarországról, hanem a határon túlról is. Odaültek a rádió mellé kis magnóval, és föl-vették, amit tanítottam. Kaptam egy levelet Nyíregyháza mellől, egy tanító nénitől, aki egy versenyre abból az anyagból állított össze a gyerekeknek népdalcsoportot, és első helyezést ért el vele. Annyi volt a pozitív visszajelzés és a betelefonálás, hogy heti rendszerességgel tizenkét évig műsoron maradt. És amikor úgy éreztük, hogy kicsit fárad az *Énekeljünk együtt!* műsor, akkor Kondor Katalin, aki akkor a Kossuth adó vezető szerkesztője volt, azt mondta, hogy Budai Ilona nélkül nem tudja elképzelni a Kossuthot. Üljön le a népzenei rovat, és beszéljünk meg, mi lehet a folytatás. Akkor találtam ki a *Fúvóm az énekem* című műsort. Az volt az alapötlet, hogy meséltem az élményeimről, amelyeket a gyűjtőútjaim során megéltem, és azokhoz kapcsolódóan egy-egy dalt is megszólaltattam. Ez is tizenegy évig ment a rádióban. Annyi szép élmény gyűlt össze bennem, hogy úgy éreztem, ezekkel példát is tudnék mutatni emberségből, hitből, szeretetből, tisztességből. A gyűjtés közben megismert emberek megosztották velem szívük feltéve őrzött titkait is, közel engedtek magukhoz. Amikor ez a műsor is megszűnt, harmincezer aláírás gyűlt össze a folytatásért.

– *Tudom, hogy ön nemcsak dalokat gyűjtött, hanem népmeséket is.*

– Amikor az ember elmegy gyűjteni, akkor összeszaladnak a rokonok, szomszédok, mindenki szeretne mondani vagy énekelni valamit. Amikor elfogy az ének, pihenésképpen valaki elkezd azt, hogy „Egyszer volt, hol nem volt, az Óperenciás tengeren is túl, Erdélyországban...” Eleinte ilyenkor kikapcsoltam a magnót. Ezek a mesék elszálltak. Egyszer csak rájöttem, hogy tündéri dolgok, nem szabad, hogy

elvesszenek. Attól kezdve hagytam a magnót szaladni. Ezekből a mesékből állítottunk össze az Allprint Kiadóval egy gyerekkönyvet *Székel mese-beszéd* címmel. Járt hozzá egy CD is, ami akkor újszerű dolognak számított.

– *Az előbb, amikor idézte az erdélyi mesélőket, átváltott arra a csodálatos, zenei, archaikus tájszólásra.*

– Ha az ember sokat jár arrafelé és élvezni hallgatni azt a gyönyörű tájszólást, amelyet ők még beszélnek, akkor egy idő után belemászik a fülébe. Nemrég voltam otthon édesanyámnál Győr-Sopron megyében, kimondottan arra figyeltem, ő hogyan beszél, és rájöttem, hogy az édesanyám is nagyon szép tájszólást használ, csak nekem már természetes, ha őt hallgatom. Fel sem tűnik, milyen gyönyörűen kerekíti, ejti, ritmizálja a szavakat meg a hangokat. Ha egy kicsit ráhangolódok, én is tudom ezt a szép szigetközi nyelvjárást.

– *Amikor belevágtak, hogy fölépítsék az Óbudai Népzenei Iskolát, amely Európában is egyedülálló, hogyan kezdte el a munkát a gyerekekkel?*

– Amikor elkezdtem tanítani, akkor együtt tanultam a gyerekeimmel. Azt mindenképpen tudtam, illetve mindannyian tudtuk, akikkel együtt indultunk, hogy a tanítási-oktatási metodikánk alapja az eredeti anyag. Tehát azt hallgassanak, eredeti anyagról tanuljanak a gyerekeink, ahogy én Törzsök Béla bácsitól Sopronban tanultam. Szépen áteresztek magukon, amit hallottak, tehát nem másolva szóaltatták meg a saját hangjukon. Abban a kezdetektől biztos voltam, hogy én ezt így szeretném csinálni.

– *Ekkor már rengeteg saját maga által gyűjtött anyag állt a rendelkezésére.*

– Rengeteg gyűjtött anyagom volt, saját is, meg Kallós Zoltántól és a MTA-tól is. Ma körülbelül kétszáz-kétszázötvenezer összegyűjtött népdalunk van, a világon nincs még egy nép, amelyiknek ennyi lenne. A németeknek van hatezer, és az is úgy, hogy a fele a magyarországi sváboktól gyűjtött anyag; mert az ő archívumuk tönkrement a második világháborúban. Ezt csak összehasonlítás képp mondok, tehát nincs szégyenkezni valónk. Bőségesen volt mit a gyerekek kezébe adni. Azt viszont nem tudtam, hogy itt nemcsak tanár vagyok, hanem bizonyos értelemben pszichológus is. A gyerekek lelkével, mindennapi kis gondjaival is foglalkoznom kell ahhoz, hogy tudjam a másik oldalukat erősíteni. Tehát az órák nagy része eleinte azzal ment el, hogy megismertem a családjukat, életüket, problémáikat, és ezekre próbáltam valamiféle gyógyírt vagy tanácsot adni. Csak miután ezen túl voltunk, tudtunk igazán foglalkozni a népdalokkal, az énekkel, de megérte. Néha el szoktam mondani a szülőknek: ha nem beszélgetnek velük, el sem tudják képzelni, milyen fantasztikus gyerekeik vannak. Mind-egyik kis gyémántkö, és mi, tanárok és szülők lennénk azok, akik elkészítik a foglalatot

a gyémánthoz. Ez lenne a mi feladatunk, de nem mindig sikerül.

– *Úgy tudom, itt az iskolában ma is fontos, hogy olyan előadók találjanak, akik még nem iskolában tanulták a népzenei, hanem természetesen jön belőlük a dal. Hol találunk még ilyen előadókat?*

– Nagyon érdekes, mert mindig azt mondjuk, hogy a huszonnegyedik órában vagyunk, már nem lehet találni, már nincsen, pedig még mindig találunk, ha nem is teljesen új dalokat, de szépséges variációkat, csodálatos szövegeket, dallam- és ritmusvariációkat. És még mindig vannak énekesek, akik így énekelnek. Fábíán Éva kolléganőm például mindig tud hozni olyanokat a váraljai táborba, akik archaikusan, szépen éneklük a gyimesi dalokat, de például Somogyban is vannak ilyenek.

– *Ez azt jelenti, hogy modern korunk őrzött világában is él a népzene?*

– Ha csak az országszerte működő népdalköröket nézzük, amelyeket többnyire a hatvanál idősebb korosztály működtet, akkor azt mondhatom, hogy még mindig él. Nézem a hatvan-nyolcvan éves néniket, férfiakat, akik kijönnek a színpadra és énekelnek, és azt mondom, hogy még mindig csoda, ami nálunk működik. Különleges helyzetű nép, ország vagyunk!

– *A népzenei iskola tehát különösen fontos oktatási központ, ráadásul ide fiatalok járnak.*

– Igen, fiatalok és gyerekek, akik vagy szülői indíttatásra, vagy a saját igényük alapján jelentkeznek hozzánk, mert valamiért fontosnak érzik a népzenei és a népdalokat. Idén hetven új gyerek jelentkezett az iskolába. Nem baj, hogyha nem lesznek mind hivatásos énekesek, de biztos, hogy jó tanár, jó szülő válik belőlük, mert úgy nőnek fel, és olyan értéket kapnak a szívükbe, lelkükbe, amivel egész életükben tudnak gazdálkodni. Szébb és gazdagabb lesz az életük, és ezt továbbadják a gyerekeiknek is. Szoktunk panaszkodni, hogy hat év után kiengedünk egy gyereket, és kezdhettük elől. De épp az a csoda benne, hogy kezdheted elől, és tovább csepegtetheted a nyelvhez, hazához, népzenehez való szeretetet, hűséget. Szerintem csodálatos a pedagógus élete!

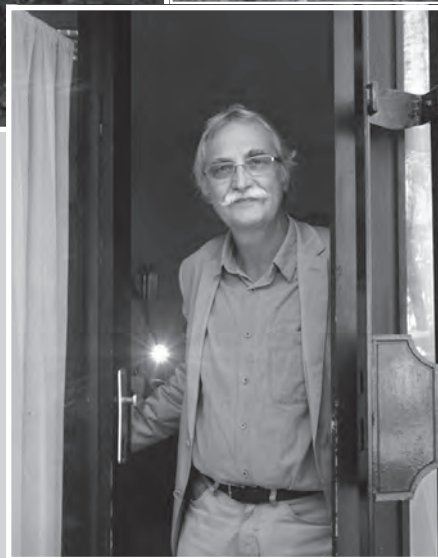
– *Könyvet is írt, ha jól tudom.*

– Pontosabban készült velem interjúkötet, amely a Kairosz Kiadó *Miért hiszek?* sorozatában jelent meg. Ha a Jóisten erős és időt ad, akkor szeretnék megjelentetni egy kis saját könyvet a találkozásaimból.* A rádióműsoromból válogattam ki hatvan anyagot, már elkészültek a hangfelvételek, a szövegeket begépettük, most már csak a tördelésre és a nyomtatásra várunk. A kötetet természetesen CD-melléklettel és kottával egészítjük ki.

❖ (Vig György)

* Szárnyaddal s torkod élivel...
(Budai Ilona népdalénekezéssel beszélget Gréczi László, Kairosz Kiadó, 2014)

Kobzos Kiss Tamás (1950–2015)

FOTÓ: ASSAY PÉTER

AZ ÉNEKMONDÓ

Kobzos Kiss Tamás emlékére

A magyar népzeneoktatás ünnepén, május 30-án emlékkoncerttel tisztelegtek munkássága előtt az Óbudai Társaskörben. Az utolsó interjút 2015 nyarán az Óbudai Anziks folyóirat munkatársa készítette a zeneművésszel. A Horváth András főszerkesztő Kobzos Kiss Tamást az énekmondásról, Tinódiról, Balassiról, Szabados Györgyről, Bob Dylanról, a táncházmozgalomról és az Óbudai Népzenei Iskoláról kérdezte...

(2015 – ŐSZ)

– Emlékszik-e arra, hogy mikor járt először Óbudán?

– Talán az Óbudai Népzenei Iskola mellett álló Kéhli Vendéglőben jártam először az 1970-es években. Nyilván a római emlékek, Aquincum és az amfiteátrum alapélmény, valamint a Selyemgombolyító, volt ott egy táncház még annak idején. Én 1986-ban kerültem Óbudára, a népzenei iskolába, de azelőtt is felléptem a

Zichy-kastélyban, amikor még ott volt a művelődési ház. Emlékszem egy Weöres-estre, amelyet a *Három veréb hat szemmel* című kötet alapján állítottam össze, Weöres Sándor élt még akkor.

– Édesapja költő és pedagógus volt, ön mégis kutató vegyésznek tanult az egyetemen.

– Igen, kémia tagozatos osztályba jártam gimnáziumba, és aztán kutató vegyész lettem, éppen most volt a negyvenéves találkozóink, s engem mint gitáros-énekest ünnepeltek.

A szüleim mindketten bölcsesek voltak, de én a fizika és a kémia után érdeklődtem. Ám az egyetemi évek alatt kicsit módosult ez az érzés, mert egyre több bölcsező barátom lett, bekerültem a Főnix színjátszó együttesbe és egy népzenei együttesbe, a Délibáb együttesbe is. Ezután öt évig hivatalosan vegyészként dolgoztam, de múzeumokban restaurátorként. A Néprajzi Múzeumba kerültem... Az egész 1979-ig tartott. Akkor lettem hivatásos zenész,

bár voltam Kaláka-tag is közben, de mindig munka mellett. 1979-ben határoztam el, hogy csak a zenéből fogok megélni.

– *A népzenehez való kötődése az éneklésen vagy a zenélésen keresztül indult?*

– Az éneklés a lényeg nálam. Igaz, a Kobzos előnevet kaptam 1977-ben. Apám egy volt tanítványa, Buda Ferenc adta ezt a nevet – aki nekem is jóbarátom lett, később még a fiát is tanítottam az Óbudai Népzenei Iskolában –, s ennek alapján nyilván azt gondolják, hogy én kobzos vagyok. Ez a név azonban régen inkább énekest jelentett.

– *Az éneklésben azonnal a népdalokhoz kötődött?*

– Nagy kanyarok voltak előbb. A népdalokhoz kötődtem, de nem a magyar, hanem az amerikai népdalokhoz, amikor elkezdtem gitározni, tizennégy éves koromban. Az én nemzedékem számára a rockzene, az akkori beatzene, a Beatles főleg, de mellette Bob Dylan, Joan Baez, a folkénekesek, nagyon fontosnak számított. Aki azt mondja, hogy ennek semmi köze a táncházmozgalomhoz, az szerintem téved. Ez a fajta lelkesedés alapja volt valamilyen módon a mi későbbi mozgalmunknak is. Éppen Bob Dylan-interjúkat olvasok most, és kiderül, hogy Bob Dylan ugyanazon az úton jutott el a saját zenéjéhez, mint mi a népzenehez: hogy öregeket hallgatott, feketéket, bluesénekeseket, Woody Guthrie-t. És nekem az amerikai népdalok mellett ott volt Csokonai Vitéz Mihály a családban, apám kutatóként is, költőként is közel állt hozzá. Én Izsó Miklós Csokonai-szobra mellett mentem el minden reggel iskolába, a Csokonai utca ott volt tőlünk nem messze. Aztán az első vers, amelyet megzenésítettem, apám Csokonai-verse volt 1972-ben.

– *A magyar népzene az 1970-es, 80-as években Magyarországon egy kicsit lázadás is lehetett az akkori rendszerrel szemben, hasonlóan az amerikai hippy mozgalomhoz...*

– Igen, szerintem is. Miután eljutottunk Erdélybe, egy addig ismeretlen világ tárult elénk, s ugyanakkor a magyarok elleni külön diktatúra ott is meg a Felvidéken is, ami sokkal nyilvánvalóbbá tette, hogy milyen rendszerben élünk. Hálával tartozunk azoknak, akik ezeket az akadályokat le tudták küzdeni. Halmos Bélának most avattuk a síremlékét, mellette Sebő Ferenc, Tímár Sándor, Martin György nevét említeném, akik négyen óriási dolgot vittek végbe a táncházmozgalom elindításával. A táncházmozgalom 1972. május 6-án indult, aztán Debrecenbe is eljutott elég hamar, 1973-ban már létrehoztunk táncházakat mi is. Felámadt az érdeklődésünk a csángók és mások iránt is, kitágult a horizont mindenképpen. Ez az én alapélményem. Párhuzamosan műveltem a népzene és az úgynevezett régizene, először a Pálóczi Horváth Ádám-gyűjtemény dalaiból, gitárral, és aztán még a hetvenes években jött a citera, mellé a tekerő, a koboz, aztán a lant. Később előadóművészként inkább a régizenét

műveltem aktívan, például Tinódi munkásságával sokat foglalkoztam. Halálának 450 éves évfordulójára, 2006-ban jelent meg az Arcanum kiadónál *Cronica* című művének feldolgozása kilencórás hanganyaggal.

– *Mi volt az, ami megfogta Tinódi Lantos Sebestyén munkásságában?*

– Itt meg kell említenem *Nemeskürty István* nevét, az ő írásai adták számomra az első támpontokat, szuggesztíven jelenítette meg azt a kort. Alkalmam volt találkozni is vele, s a beszélgetéseink során nagy hatást tett rám. Ezen keresztül hamar fölfedeztem, hogy az egyszemélyes énekmondás rám van szabva. Ehhez gyűjtöttem a hangszertudásomat és a történelmi ismereteimet, mert bőven volt mit bepótolnom. Az énekmondás hármasság, a történelem, az irodalom és a zene találkozása, s Tinódi mindezt megtestesítette.

– *Ezek szerint az énekmondás nem népdal-éneklés?*

– A népdaléneklés általában közösségi tevékenység, és nem lehet igazán dramatizálni. Az énekmondás egykorú lehet az emberiséggel, történelmi eseményeket őriz meg és mond el epikus formában. Anonymus is támaszkodott énekmondók szövegeire. A hozzám közel álló XVI. századi énekmondók világa alapvetően protestáns szellemiségű, gondoljunk Bornemisz Péterre, aki Balassi Bálint nevelője is volt, és aki összegyűjtötte korának énekeit. Magam is református vagyok, mint ahogy az akkori énekszerzők többsége is protestáns gyökerű. A személyes kedvencem Esztergomi Farkas András, akinek Bornemisz Páter 1582-ben megjelent énekeskönyvében szerepel *A zsidó és magyar nemzetről* című műve, mely nagyon izgalmas számomra.

– *Hogyan találtak egymásra Szabados Györggyel?*

– Szabados Györggyel én először Széken találkoztam, egy cigányembernél, akinél laktam és tanultam. Ez 1976-ban lehetett, ahogy később beazonosítottuk. Engem is meglepett kicsit ez a találkozás, de már ismertem az *Esküvő* című lemezét, amely 1974-ben jelent meg. Én akkor hallottam már ezt a népzenei ihletettségű lemezt, amelyen citera is szerepelt. A nyolcvanas években Szabados Dresch Mihállyal, Grensó Istvánnal dolgozott együtt, és hasonló zenei világot jelenített meg a 180-as csoport is. Ezek a dolgok összeértek akkor, nem volt elkülönülés, hogy nemzeti meg internacionális, meg liberális meg konzervatív, ezek a kategóriák nem nagyon léteztek közöttünk. Ez a társaság an bloc a szocialista rendszer ellen volt, és kész. Szabados persze deklarálta rendszerellenes figurának számított, miközben a megrendeléseket évről évre a Magyar Rádiótól kapta. Nemrég kiderült, hogy vannak olyan szalagok, amelyekre az volt ráírva, hogy nem játszható, nem törölhető! Ez úgy látszik, egy kategória volt. Fölvette a rádió, de nem volt szabad lejátszani. A nyolcvanas években két

ilyen megrendelt műben szerepeltem Szabados Györggyel együtt, az egyik 1983-ban a *Szertartászene*, a másik 1985-ben *Az események titkos története*, „*Históriás ének az emlékezet előtti időből*”. A Szertartászenében tekerőztem – a gagaku zenében van egy sho nevű hangszer, egy szájjorgona, ezt utánozta a tekerő –, sőt dorombénekes is voltam. Aztán persze másképp is egymásra találtunk, mert mesteremnek vallom én is őt, mint ahogy sokan mások, általa fedeztem fel igazán azt, amitől el voltunk zárva, olyan embereket, mint Karácsony Sándor vagy Hamvas Béla, akiket akkor még nem lehetett olvasni, ő közvetítette számunkra a Kassák Klub „akadémiáján”. Dresch Mihály és Grensó István képviseli egyértelműen annak a vonulatnak a folytatását, amelyet Szabados elkezdett. Most Grensó élteti újra fiatalokkal együtt Szabados műveit, nagyon sikeresen. A legnagyobb dolog, amelyet együtt műveltünk: 1989–90-ben, pont a nagy változások idején Brestben, Bretagne-ban mutattuk be *A kormányzó halála* című művet. Éppen a fal lebontásakor volt a premier, ez is sorsszerű, hiszen az egész táncmű a kelet-európai diktátorok bukásáról szól. Nagy József koreografálta, és soha nem mutattuk be Magyarországon, bár hússzor játszottak Nyugat-Európában.

– *1986-tól tanít az Óbudai Népzenei Iskolában...*

– Az iskola korábban indult el Béres János furulyás vezetésével, aki egy másik nemzedék tagja, a két háború közötti népzenei mozgalmakat, meg az ötvenes évek Állami Népi Együttesét fémjelzte, őbenne volt meg a szándék, hogy ezt valamilyen formában tanítani kellene. És ehhez csatlakoztak aztán a táncházmozgalomból egyre többen, ifj. Csoóri Sándor, Havasréti Pál, Lányi György, János András, és aztán ez egyre bővült, mert az igény egyre nagyobb lett, és egyre fiatalabban voltak, akik tanulni akartak. Béres János vezette az iskolát 1991-ig, amikor nyugdíjba ment, aztán lettem én az *Óbudai Népzenei Iskola* igazgatója. Ebben nagy szerepe volt a harmadik kerületnek. Ilyen nagy ugrást másutt nemigen tudtak volna megcsinálni, hogy önálló népzenei intézményt működtessenek még a zeneiskola mellett, hiszen ritka, hogy két zeneiskola is működtessen egy kerület. És maig elmondhatjuk, hogy *Európában is egyedi ez az intézmény*, ilyen, állami formában szervezett alsó fokú népzene-tanítás nincs sehol.

– *Milyen víziói vannak még az iskolával kapcsolatban?*

– Ez az utolsó évem, nyugdíjba készülök. Azért szeretném megvégni valamilyen formában a 25 éves évfordulót. Az iskola nemrégiben nagyot ugrott, mert megkaptuk ezt a csodálatos épületet, ami egyértelműen Bús Balázs polgármester úrnak köszönhető, aki ezt „kinézte” nekünk. Olyan gárda van itt, akik tényleg önzetlenül, nagy tudással végzik a dolgukat...

✦ A. Horváth András

REGÉNYBE SZÖTT BESZÉLGETÉS

Schäffer Erzsébet emlékeiből

Schäffer Erzsébet ismert és népszerű újságírónő, akinek munkáit nemcsak a Nők Lapja olvasói ismerhetik, ahol 1990 óta dolgozik, hanem a könyvek szerelmesei is. Tizennégy kötetben jelentek meg írásai, és már dolgozik a tizenötödiken.

Csillaghegyen él, szereti a Dunát, az öreg fákat, a történetet rejtő házakat, de leginkább mégis az embereket.

(2018 – NYÁR)

A Sefivel, vagyis Schäffer Erzsébettel beszélgetni olyan, mintha hangoskönyvet hallgatna az ember, csak sokkal jobb. (Tudom, mert voltak évek, amikor együtt dolgoztunk.) Ahogy idézi az emlékeit, impresziókat sorol, szavai sajátos költői szöveggé állnak össze. Költői, mégis mindennapi. Ezt a hangot halljuk duruzsolni olyankor is, amikor a könyveit, a riportjait vagy a jó kis tárcáit olvassuk – azt hisszük, hangot hallunk, pedig csak a fejünkben szól. Vagy a szívünkben, nem is tudom. Minden mondata átfűtött, személyes, hosszan érlelt, mint az öreg bor. Talán mert gyerekkora óta gyűjtöget, leselkedik, figyel a világot, elmerül a részletekben, elmélázik egy régi ajtó napszitta fáján, a vén léckerítés kihullott görcein, de a tárgyakon, növényeken, vándorló felhőkön vagy a tenger vizén tükröződő napfényen túl mindenhol és mindig az embereken és a történeteiken állapodik meg.

Csillaghegy egyik legöregebb házában van az otthonuk. Egy mesebeli nappaliban ülünk, amit mintha kedves írója, Lázár Ervin vagy az ő egyik hőse, Tupakka rendezett volna be. Péterhegyi öreg téglából rakott kályha, vas-kos gerendák, a térben karcsú székek között ovális ebédlőasztal, teli könyvespolc, gyermekrajzok, festmények, régi fotók. Öreg pianínó, rajta porcelánhasú petróleumlámpa, mellette egy valahai kisgyerek fekete-fehér betétes kocsolyacipője. Amint vendég érkezik, rögtön hellyel kínálja, ételt-italt tesz elé, úgy, ahogy gyerekkorában látta, és soha nem felejtette el. Beleharapok a süteményébe – mennyei! –, és a családjáról kérdezem. Gyanítom, hogy a válasza hasonló lesz a meggyes pitéhez: ízes, játékos, lehetetlen. És persze néha benne felejt egy magot. Tessék, mit mondtam?

– *Nagyon finom a meggyes pite. Hiányzik mellé egy-két történet...*

– Először a nagymamáimat mesélem el, ha nem bánod. Egy gyönyörű fiatal lányt képzelj el, bubifrizurával, karcsú derékkal, széles galérú, bő ujjú, csuklónál mandzsettában végződő csíkos selyemblúzban... „Emlékszel, ómama? Emlékszel arra, ahogy ott állsz a fényképész virágállványa előtt Temesvár legelegánsabb

fotografáló műtermében? Vékony a derekad, vékony a bokád, én ilyen vékony özikebokákat még nem láttam, mint a tiéd. Talán éppen a Novákék üzletéből jöttél, a belváros legszebb üzlete volt, akkor még élt a Novák úr, nála tanultad a kalaposmesterséget, jó szakma volt az, mondták is a Gyárvárosban, ahol mindenki ismert, Karola, csak igyekezz, a mi városunkban az emberek mindig hordtak kalapot, fognak is hordani, csak igyekezz, egyszer még üzleted is lehet. A Novák úr hamar meghalt, de te akkor már megkaptad a mesterlevelet, s az asszony, a szép Novákné visszahívott a kalaposüzembe.” – Férfidivatáru-üzletük volt, a legfinomabb árut tartották, kesztyű, kalap, alsóholmi, zsebkendő, esernyő. A szép Novákné magasra tornyozta a haját, magas nyakú selyemblúzt hordott, királynői tartása volt. Lassan lépdelt az üzletben, még megfordulni is megfontoltan fordult, mondta is neked, Karola, tanuld meg, egy úrinő sohasem siet...

„Nem voltál te kapkodós, se sedre, de otthon azért nem lehetett ilyen lassan mozdulni. Akkor már Wirth Mária, az édesanyátok egyedül élt veletek. Apád, az ács, amikor leesett az állványról, még kicsik voltatok. Kicsik, és nem-sokára árvák. Wirth Mária a két kislányával a gyárvárosi apácáknál kapott munkát. Az ő zárdájuk hatalmas kertet tartott, meg is művelték, nem csak úgy kedvtelésből, hanem a lakók ellátására. Friss zöldség, gyümölcs, főzelékféle volt bőven, tudta mindenki, a gyárvárosi apácák asztalára az első közt került idei saláta. Ott a kertben, meg a zárdá konyháján dolgozott az özvegy Wirth Mária, a két lányát is magával vitte, bent lakhattak a zárdá területén, a tisztelendő főnökaszony megengedte.”

„Emlékszel, ómama? Amikor életünkben először találkoztunk, én már nyolcéves voltam, az öcsém kettő, te, ha most jól számolom, ötvenhét. Ekkor lettél a nagymamám. De nálatok nem így mondták. S nekem nagyon tetszett, hogy én ott Temesváron, elképzelhetetlenül messze a mi Duna menti falunktól, az én nagymamám úgy hívom, hogy ómama.”

„Ezerkilencszázötvenhat nyara volt. Húsz éve nem láttad a lányodat, aki még a háború előtt ment el, s csak most utazott először haza,

Temesvárra egy magas, bajszos, ismeretlen emberrel és két kisgyerekekkel. A családjával. Emlékszem, amikor megláttalak, egészen elcsodálkoztam. Az én addigi nagymamám, apám anyja falusi parasztasszony volt, akkor már csak feketében járt, flokon kendőt hordott, és a vékony copfba font haját csak akkor láttam, amikor este lefekvéshez készülődött, és a fekete helyett fehér kendőt kötött a fejére. Ráncolt szoknyát viselt, legalább hármat egymás fölött, kötényt kötött akkor is, ha nem főzött, és májusi litániára járt. A szobájában állandóan éreztem a kámforos kenőcs illatát, fájt a térde, azzal kenegette. Ómama, te virágos selyemruhába és selyemblúzkba öltöztél, reggel pongyolát kaptál magadra, sárkányos vagy nagy virágos, puha szaténpongyolát, hullámos volt a fehér hajad, magas voltál, kopogós cipőben, karodon a kosárral, úgy mentél végig a Prayer utcán a piacra, hogy utánad fordult minden mester a boltajtóból. – Kisztihand, Karola! – köszöntek, és te visszaintettél, mint egy régi mesterné. De olyan mesterné, aki szabad maradt, pedig egyedül fölnevelt két gyereket. A piacon kikopogtatd a legszebb dinnyét, a vajat tömbben árulták, vettél mindjárt fél kilót, tejfölt a freidorfi sváb asszonyoktól rendeltél, s zöldhagymát úgy válogattál, hogy beleharaptál az egyikbe, s ha gyenge volt, vettél tizenkét csokorral.”

„A selyemblúzod illatát mintha már ismertem volna; nem is illat, finom, erős szaga, asszonyszaga volt, és én úgy bújtam melléd, hogy az arcom még érezze a selyem hűvösségét, ülttem szorosan közel hozzád, egy nyolcéves kislány, hagytam, hogy a hűvös selyem

Schäffer
Erzsébet az
otthonában

átforrósodjon, átvégye, átvégym a tested melegét...”

– Hát, ilyen volt az én nagymamám!

– Biztosan van mese a többiekéről is.

– Szóval az anyukám. Ha gondolok rá, megszólítom... „Anyu, mama, édesanyám, te óvatos kislány, táncos lábú nagylány, filmszínészekbe szerelmes, hangulatokba belefeledkező, gyorsan fortyanó, hamar vigasztalódó, mindent megoldó anyukám... Ha sokára is, rájöttem én valamire. Arra jöttem rá, hogy mi, gyerekek önzők vagyunk. Nekünk minden kell. Mindent akarunk. Édes tejet, halk mesét, ringatót, éneket, meleg szobát, puha kenyeret. És ez még mind nem elég. Az életeteket akarjuk. Szőröstül-bőröstül. És amikor odaadjátok, nem tudjuk megköszönni. Nézem a fényképedet. Masni a hajadban, apád gyűrűs keze szorosan a tied mellett. Öcséd, a kis Hanzi, hogy fogja anyátok kezét. Te apás voltál. Úgy is tervezték, ha már Argentínába utazik Dezső úr, a hölgyfodrász, te is utazol vele, s jönnek majd utánatok a többiek. Kilencéves voltál ekkor. Keresztanyád hófehér ruhát küldött neked, klöpli gallérral, darázsderékkel. Hozzá fehér fátylat. Bértálásra vitt akkor Neumann bácsi fiákere. Végig Temesváron. Soron kívül bértáltak, hogy apáddal mehess. És te csak vártad, vártad

a nagy utazást. Ami elmaradt. A gyerekszíved nem feledte a csalódást.”

„És akkor megráztad magad. A bértáláskor kapott püspöki pofon téged valóban erőssé tett. Sosem mondott panaszt a szád. Vidám maradtál, táncos kedvű, és egyszer csak, amikor már magad kerested a kenyered, elmentél, messzire. Berlinben találtál munkát, ott ért a háború, ott az ostrom is. Sok év után, egyetlen megmaradt bőrönddel hozott a katonavonat hazafelé. Temesvár lett volna a végállomás. De Budapestről ezerkilencszáznegyvenötben nem indult tovább még tehervonat se. Itt maradtál. Megint a bizonytalanban, megint egyedül. És mint mindig ilyenkor, megint toppantottál egyet. Akkor se! És az irodában, ahol állást kerestél, megjelent egy magas, barna férfi ballonöltönyben, és megszólított. – Kisasszony, segítséget keresek az édesanyám mellé. Falun él... Haza akartál menni Temesvárra, aztán arra gondoltál, hogy a faluban, ahová az ismeretlen férfi hívott, csönd van. Friss tej, nyugalom, és másnap is ennivaló. Erős a karod, vékony a derekad, gyors a kezed, csak azt nem tanulod meg, amit nem akarsz. És te mindent meg akartál tanulni. Mészeln, tehenet fejni, rétest sütni, rántást kavarni, lekvárt főzni, ölelni. S azt is, amire soha nem gondoltál addig még.

Gyereket ringatni. Mert közben szerettél. És hagytad, hogy szeressenek.”

„– Nincs semmije, a tetejébe még városi is... – csöndben mormolt a falusi nagyanyám szája a fekete fejkendő alól. – De szíve van! – mondta a bajuszos férfi. Erősek voltak, fiatalok. Szépek. Jók. Jók az életre. És akkor apám rád nevetett: – Pünkösdkor esküszünk! – És eljött a pünkösdvásárnap. Még millpengő járta. Mesélted, az állatorvos pecsétes papírral igazolta, hogy a borjú a lábát törte. Így került hús a lakodalmi asztalra. Két évre rá megszülettem...”

– A kis Schäffer Erzsi is apás gyerek volt, mint a lányok általában?

– Inkább. Szerettem apu csendes nyugalomát, a bajuszát, a barna bőrét. Ő, a tanyás gazda fia első generációs értelmiségi lett. Papnak szánták, de Pannonthalmán meggyőnta az osztályfőnökének, hogy őt nagyon erősen foglalkoztatják a nők... A pap megnyugtatta: akkor majd leszel egy gondos családapa, mondta. Az is volt. Legénykorában számtartóként dolgozott a Zichy család vajtai birtokán. Amit ott összespórolt, azt az ötvenes évek törvénytelen törvényei szépen elvették. Nagy ütést vitt be egy testvérek közötti perpatvar. Soha nem heverte ki. Apu korán elment... Hajnalonta vele is beszélgetek. „Miért mentél el olyan hamar, apu? Olyan váratlanul? Miért nem vártad meg, hogy benőjön a fejem lágya, és végre beszélgetni tudjunk? Te, a számszaki ember értettél a grafológiához, figyelted a csillagjegyek dolgait, érdekelték a kapcsolatok. Senkivel nem vágytam beszélgetni, csak veled. Ültünk volna a fehér padon a konyhában, emlékszel? Föl lehetett hajtani a fedelét, a szennyest tartottuk benne. Amikor szombaton megjöttél Gerjenből, ahová nem önszántadból jártál dolgozni, leültél a fehér padra, én fölmásztam az öledbe, aztán mögéd álltam, és elkezdtem fésülni a hajadat. A fekete, hátrafésült, sima, olajosan fénylő hajadat. Néha beleszagoltam a Kossuth cigaretta, a vonatszag és a bőröd kipárolgásának elegyébe, és tudtam, egyszer meg fogom kérdezni, miért nem vártad meg, hogy beszélgethessünk. Hogy hallgathassalak. Nem, mint egy türelmetlen gyerek, aki addig voltam, hanem mint egy felnőtt. Egy nő, aki egyáltalán nem véletlenül a te lányod...”

A meggyes pite elfogyott. Én meg csak hallgattam. Valamiért a *Leselkedő* című írása jutott eszembe. Otthon fellapoztam a könyvet, megtaláltam a novellát, ahol így írja le azt a valahai kislányt: „Nyújtózkodott, úgy nézett a deszkapalánk fölött ámulva. Olyan sokáig ágaskodott, hogy magas szárú cipője fölött már fájt a vékony lába szára. A hátitáskája szíja húzta a vállát, de ő csak állt, lógott az öreg kerítés deszkájához tapadva, és bámult... Nem tudott betelni a bámulással a kislány... Nézte a nénikét, a füttyörésző bácsikát... Állt ott, csak állt, ott áll még ma is... Lábujjhegyen.” Tényleg nem sokat változott.

FALU A PANEL ÁRNYÉKÁBAN

A Szent József Ház Békásmegyer-Ófalu szíve

Békásmegyerre évtizedek óta úgy gondolunk, mint hatalmas toronyházak tömegére, ahova nem is látogatunk el, hacsak nem akad valami dolgunk ott. Pedig a paneledő tövében egy több száz éves falu virul, amely nemcsak gyönyörű házaival, hanem eleven közösségi életével is vonzó lakóhely, és látnivalónak sem utolsó.

A csend és a környező kertek illata... úgy érzem magam, mintha legalább száz kilométerre Budapesttől üldögnék a kisvendéglő teraszán. Pedig csak húszpercnyi HÉV-útra vagyok a Batthyány tértől. Gallai Máté ófalui lokálpatrióta invitált meg, hogy töltsék el egy délutánt Békásmegyer-Ófaluban.

– A fővárosban valóban kuriózumnak számít, hogy egy egész negyed megőrizze eredeti, falusi jellegét. Békásmegyer első említése 1368-ból való, a terület ekkori tulajdonosai az óbudai apácák voltak – meséli a település történetét Máté. – A falu a török hódoltság végére, a XVII. század második felére szinte teljesen elpusztult. Az 1740-es évek körül német telepésekkel kezdték ismét benépesíteni, és hamarosan virágzó községet építettek itt. Az épen maradt parasztházak, köztük négy műemlék, és az utcák ennek a kornak az arculatát idézik. Arra is büszkék vagyunk, hogy a tudomásunk szerint az egyetlen magánkézből lévő budapesti műemlék ház szintén Ófalut gazdagítja.

Falurombolás és elűzetés

Persze ez az arculat is sokat változott. Amit az évszázadok megőriztek, azt a XX. század néhány évtized alatt szétrombolta. Ám ezúttal senki ne gondoljon a második világháború kegyetlen pusztítására! A fővárosra záporozó bombatámadásoknak, szinte a csodával határos módon, Békásmegyeren egyetlen kápolna esett áldozatul – a többi hatot az ötvenes években dózerolták el.

– A sváb falu otthonainak igazi megsemmisítése még hátravolt: az a hetvenes évek panelprogramja során történt meg, ekkor épült Békásmegyer óriási lakótelepe – folytatja Máté. – Ófalu Fő utcájának egyik oldalát, házak sokaságát tették a földdel egyenlővé, hogy helyet adjanak a szovjet mintára készülő házgyári lakásoknak, egészen a Dunáig, még a mocsár területét is bekebelezve. Békásmegyer nevében is őrzi egykori természeti környezetének emlékét: a környező települések lakói állítólag nem tudtak aludni az itt élő békahadak soha sem halkuló kuruttyolásától. Ezt a területet törmelékkel és sítellel töltötték fel, ma is ezen áll a lakótelep.

– A német ajkúak háború utáni kitelepítése Békásmegyer svábságát sem kímélte. A háromezer lelket számláló sváb közösség kétharmadát Németországba toloncolták 1946-ban – idézi fel Gallai Máté a sorstragédiát. – Kétezer, magát magyarnak valló, háromszáz éve magyar gyökerekkel rendelkező honfitársunkat tereltek marhavagonokba. A szétszakított családok itt-hon maradtjai a lakótelep-építést megelőző faluromboláskor veszítették el házaikat, és a főváros különböző kerületeiben szétszórta a paneellakásokba kényszerültek költözni, a korábbiól teljesen idegen életformára ítélve. Mi itt, ebben a mesterségesen szétzilált, gyökeretlenné tett faluban kezdtünk az új évezredben közösséget építeni...

Mezítlábas Nagybánya Békásmegyeren

Az ötvenes években a megbízhatatlannak ítélt művészekről, értelmiségiekről – belső emigrációba kényszerítve őket – igyekeztek megszabadulni. Így került Kassák Lajos Békásmegyerre, ahol egy kitelepített család házát utalták ki neki. Ám az akkori hatalom elszámította magát – meséli Máté. – A hallgatásra ítélt Kassák művészbártait maga köré gyűjtve, köztük a szintén itt élő Gadányi Jenő festő-grafikust, valódi szellemi műhelyt alapított. „Mezítlábas Nagybánya”, csak így emlegetik művészettörténészek az akkori Ófalut, utalva arra, hogy Kassákék a legendás nagybányai festőiskola hagyományait folytatták, amely a modern magyar festészet bölcsője volt. „Hogy ne kelljen meghasonlanom a külvilággal, nyugtalan energiáimnak ismét a festészet adott kiélhetési lehetőségét” – így ír Kassák a Békásmegyeren töltött nyolc évről. Egykori otthonát a Kőbányai utcában ma is lakják.

– Ófalu népe tehát megpróbáltatásai ellenére is mindig helytállt emberségből, befogadta és közösséget vállalt a számkivetettekkel. Plébánosaik példája is erre kötelezi őket: Heisenberg Richárd atya 1946-ban nem hagyta magára a nyáját a szülőföldről való elűzetéskor, maga is beszállt a Németországba induló vagonok egyikébe, hogy híveivel tartson. A szent hivatalban Zámolyi László plébános követte,

aki 47 esztendőn át szolgálta a közösséget, ő több, börtönből szabadult paptestvérének adott otthont. A hatalom által „száműzött” művészek, Wrabel Sándornak szintén ő segített. Az '56-os forradalom és szabadságharc festőjeként emlegetett alkotó Radnóti Miklós halála című festménye és a forradalmat ábrázoló grafikasorozata miatt állandó zaklatásoktól, majd mellőzéstől sújtva Ófalu plébániáján lelt menedékre.

Szent József és a joga

„A bűntudást, az anyagi és erkölcsi támogatást képekkel hálálta meg” – ez a mondat már az ófalui Szent József Ház Wrabel-termében olvasható, ahol állandó kiállítással emlékeznek a külföldön elismert, hazájában perifériára szorított festőóriásra. A minigaléria nemcsak főhajítás Wrabel Sándor zsenije előtt, az itt látható alkotások művészettörténeti különlegességnek is számítanak, ugyanis még a munkásságát jól ismerő szakértők sem találkozhattak velük korábban. E művek közül a békásmegyeriek számára talán a legbecsesebb Zámolyi László plébános portréja és a mester önarcképe.

– Ahogyan az már lenni szokott, egy különleges sorsú művész alkotásainak is megvan a maguk különleges sorsa – mondja Máté, ahogyan körbesétálunk a teremben. – A nélkülözés éveiben Wrabel olykor dióbélből készített festékekkel, farostlemeze kényszerült festeni, s képei sokáig a plébánia padlásán heverték a porban. Aztán az özvegye, dr. Gulla Etelka összegyűjtötte és elvitte őket. Majd egy év múlva újra megjelent, hozta a festményeket, valamennyit restaurálva, bekeretezve, s a plébániának adományozta a műveket.

– Elnézést kérek a kisebb felfordulásért, holnap baba-mama klub lesz – mutat körbe Máté a teremben, az összetolt bútorokon. Mert hogy a Szent József Ház – azaz az Ófalu szíve, ahogyan találóan fogalmazott egy helybéli – nemcsak az emlékezet őrzője, hanem a jelen szolgáltatója is. Hiszen jól megfér itt például a mesekuckó – bábsimogatóval, maszatolással – a könyvbemutatókkal és időszaki képzőművészeti kiállításokkal. Mediátor is várja a családi vagy iskolai konfliktusaikkal egyedül megbir-

közni nem tudókat, ahogyan a Születés hete rendezvény és újabban hatha jóga tanfolyam is helyet kap a Szent József Házban. A közös munkára, amelynek e sokszínű kulturális élet is a gyümölcse, Máté először itt lakó barátait hívta meg, majd egyesületet is alapítottak céljaik megvalósításához.

Petőfi körtefája

– A Szent József Ház valahogyan mindig közösséget tudott maga köré gyűjteni. Anno a falu svábjai azzal a céllal építették és adományozták a plébániának, hogy iskola működjön itt, és még az államosítás után is akként funkcionált, de aztán az enyészeté lett – idézi fel Máté az 1865-ből való romantikus stílusú épület történetét. – Tizenöt éve, amikor elhatároztuk, hogy helyrehozzuk, egy kicsit mi magunk is kilátástalan küldetésnek láttuk, annyira rossz állapotban volt. A padláson bokrok nőttek, egyszer alattam is beszakadt, az egyik lábam beszorult a mennyezeten tátongó lyukba, úgy kellett kihalászni... De azért csak haladtunk: még nem volt se ajtónk, se ablakunk, amikor adventkor már karácsonyi vásárt és koncertet tartottunk itt. A ház megint csodát tett: nemcsak közös teret adott nekünk, hanem a közös munkálkodás során valamennyiünkben megszületett az együvé tartozás érzése is. Innen már nem volt megállás, egyik feladat hozta a másikat, vagy ha éppen nem, akkor valaki egy újabb ötlettel állt elő.

– Tenk László festőművészt kiállítással köszöntöttük a hetvenedik születésnapján, amelyre ellátogatott hozzánk Szarvas József színművész is. Tudtam, hogy a Tündérkert-mozgalmal elkötelezett híve, amely iránt magam is nagyon érdeklődtem, így odaléptem hozzá: „Jóska, van egy perced?” Aztán az egy percből három és félórás beszélgetés lett – emlékezik vissza Máté, hogyan is született Tündérkert az óriási lakótelep árnyékában.

Bevallom, korábban nem tudtam, mit is jelent a XXI. században tündérkertet telepíteni, később azonban megismerhettem Kovács Gyula kezdeményezését.

A pörszombati erdész elhatározta, megmenti a kipusztulástól a Kárpát-medence őshonos gyümölcsfáit: amolyan génbankot hozott létre. Kevesen tudják, hogy csak ősi körtefajokból legalább hatszázféle létezik.

– A fővárosban mi alapítottunk először Tündérkertet – büszkélkedik teljes joggal Máté, amikor körbekísér a Szent József Ház melletti gyümölcsösben. – Itt minden fának külön története van, s mindegyiket örökre fogadta valaki. Így ültettünk mi például batur almafát, amely a Kárpát-medence egyik legrégebbi almafajtája, és nevelünk egy példányt Petőfi körtefájából is. Ez annak a székelykeresztúri fának a leszármazottja, amely a legenda szerint árnyéket adott a poétának utolsó költeménye születésekor. Megható, ahogyan megfigyelhetjük, amint a kicsiny vesszőből fa növekszik, s egyalmányi

termésről már be is számolhatunk. A Tündérkertben sétálva mutatja Máté az egész Ófalut behálózó vízelvezető árokrendszert, amely hajdan megoldotta az esővíz elvezetését. Ezért minden telektulajdonost arra biztattunk, keresse meg ő is kertjében a régi árkot, tisztítsa ki. A régi tudás így szolgálja a modern kor emberét.

– Közösségi kertünket is igen szeretjük – mutatja Máté a következő utcában a természetes cukkinikat és az érett paradicsomoktól pirosló palántákat. – Ez nem felülről szerveződött, ezt a falu legaktívabb civil szervezete, az Óbor-kör kezdte el, és működteti a mai napig. Itt, a közös kertben segítséget kap bárki, hogy megtanulja a kertészkedés fogásait, teljes családok csatlakoztak már. Éppen ezért nagyon elkeserítő volt

szembesülni a ténnyel, amikor valaki megelőzte a gazdálkodó családokat, és lelopta a kert termését. Ekkor határozták el a kert művelői, hogy elektromos csősszel, azaz kamerával védik meg a közösségi kertet. Mert valljuk, a helyi problémákat helyben kell megoldani. Ugyanezen elv alapján igyekszünk az egykori kamionparkoló helyén létrehozott játszótér és a pihenőpark kapcsán a szomszédos családi házak tulajdonosaival is egyeztetni.

– Tanulunk egymástól, és tanulunk egymás mellett élni. Tudom, ha egyszerre húsz-huszonöt kisangyal hancúrozik vagy egy falka kamasz focizik önfeledten, azt nem mindig boldogság a szomszédos kertben pihenve hallgatni – mondja Máté, ezért lerövidítették a nyitvatartási időt, a foci pályát hálóval fedték be – így védekezve az átrepülő labdák ellen –, és megemelt kerítésekkel igyekeznek biztosítani a környékbeliek nyugalomát.

Budapest legrégebbi működő orgonája szól a Szent József-templomban

– Pedig nem is ide épült – mutat rá Máté. – Ezt a hangszert 1792-ben vásárolták, s hogy ide beférjen, egész egyszerűen derékban kettéfűrészelték. Hányattatott sorsa ellenére Budapest legrégebbi működőképes orgonája szépen szól értő kezekben. Templomunk másik büszkesége Szent Flóriánnak, Óbuda védőszentjének a képe, amelyen a naiv festő az 1891-es békásmegyeri tűzvészt örökíti meg. *(Nyomatott kiadásunkban ezt az évszámot tévesen jelentettük meg. Köszönjük Palásthy Józsefnek, hogy felhívta rá a figyelmünket – a szerk.)* Nemcsak művészettörténeti, hanem helytörténeti kincs is, hiszen szépen ábrázolja a korabeli házak, utcák elhe-

lyezkedését. A templom mellett álló eklektikus plébániához pedig különleges emlékek fűznek, ugyanis kamasz koromat töltöttem itt. Volt idő, hogy nem volt plébánosunk, és az akkori plébániai kormányzó megbízott bennünk, szüleink szintén, így szinte itt laktunk, és a barátaimmal felejthetetlen éveket tölthetünk a plébánián. Így találkozhattam például első között a padláson az elfeledett, a későbbi állandó Wrabel-kiállítás képeivel. Talán innen ez az erős kötődés Ófaluhoz, és persze onnan is, hogy három hónapos korom óta élek Békásmegyeren.

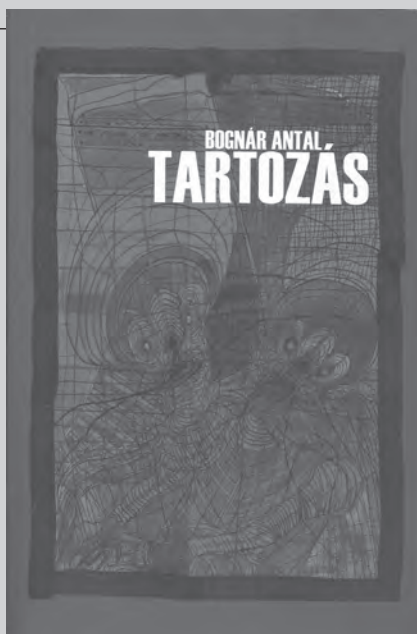
Betemetett stációk

– Sokat elértünk, élvezzük is, de azért még mindig nem kell azon gondolkodnunk, milyen hobbit válasszunk – mondja Máté. – Ilyen feladat, egyben fájdalmas korrajz a békásmegyeri keresztút története is. A kálvária 1897-ben a helyi lakosok kezdeményezésére és adományaiból állíttatott fel. A kádári időkben, 1962-ben a Kálvária-hegy új tulajdonosa, az Óbudai Téglagyár ledöntette a három keresztet, azokat helyben elásták, majd a gyárban keletkező agyagot egy hosszú szállítószalagon a keresztetek helyére, a domb tetejére szórták. A stációk tégláit széthordták, és házakba, disznóólakba építették be. A bronzöntvényeket, amelyek a keresztút jeleneteit ábrázolták, szintén széthordták. A kötimpanonok közül többet sikerült megmentenünk, s következő tervünk, hogy megkeressük a hegy gyomrába temetett kőkereszteket. Helyükön most egy fából ácsolt feszület áll, a hívek maguk készítették.

Annak, hogy a fenti történetek nem merültek feledésbe, hogy a közösségi élet itt oly eleven és gazdag, oroszlánrésze van vendéglátómnak, Gallai Máténak. A fiatal, háromgyerekes édesapa családja és munkája mellett a motorja Békásmegyer-Ófalu színes hétköznapijainak és varázslatos ünnepeinek. Amikor többször is arról kérdeztem, hogyan bírja idővel, energiával és kedvvel, azt vártam, a közösség erejéről, az elvégzett munka örömről vagy valami hasonló fennkölt, kevésbé megfoghatóról beszél majd, ám mosolyogva azt válaszolta:

– Akkora bulik vannak itt! Szinte mindenhez kapcsolódik valami vidám emlékünk. Amikor például nekiláttunk, hogy a kálvária megmaradt nyolc, darabonként háromszáz kilós timpanonját az Óbor-körrel lementsük a Kálvária-hegyről, tanácstalanul álltuk körül a kötömböket, hisz a háromszög alakú kőóriások sehogy sem akartak szépen, hordóként legurulni. Végül valamelyikünk felvetette, hogy kéne valami, amin leszánkozathatnánk a kötömböket, erre Zsolt barátom szó nélkül eltűnt, és pár percen belül megjelent egy, a helyszínen talált karosszériadarabbal a kezében, amit a szemétdombon talált. De igen emlékezetes volt az első közösségi disznóvágásunk is a helyi kultúra fellegvára, a Szent József Ház udvarán, ott is pörzsöltünk, és maga a plébános úr szúrta le a malacot!

☛ (Szekeres P. Mónika)

Tartozás

Bognár Antal Óbuda-regénye. Az 1738–39-es óbudai pestisjárvány után tíz évvel már állt Óbudán a fogolykiváltó trinitáriusok rendháza, a kiscelli kastély, mely később hadikórház, raktár, majd bútorgyártó műhely volt, és ostromlott erőd 1944–45-ben és 1956-ban, mielőtt végleg múzeumnak adott volna helyt, ahogyan utolsó tulajdonosa, Schmidt Miksa meghagyta. Vele (és az ő Mágnás Elzájával együtt) sok más olyan, hiteles alakot elevenít meg tizenöt epizód regényesített füzérében a könyv, akik élet-története valamiképp kapcsolódik a kastélyhoz és egymáshoz: az első itteni remetétől, Prosperustól és a rendház megépítőjétől, Schaden János Mihálytól a Pólya fivéreken át az ostrom heteit a Karneválban megörökítő Hamvas Béláig, a vészkorszakban és Szibériába elhurcoltak, meg a szalézi mártír Boldog Sándor István mellett (akinek titkolt sírhelyét épp nemrégiben találták meg).

Ott van közöttük Toldalagi Pál költő – nagy múltú családja történetéből Bolyai és Petőfi alakja is felvillan –, aki örök életében betegeskedve a Bécsi úti „városi házban” lakott édesanyjával, továbbá Örlös Endre, a Margit-kórház előbb származása miatt üldözött, majd egy német vöröskeresztes orvoscsoporthoz 1956-os befogadása miatt meghurcolt igazgatója. Őt is jól ismerte, a műgyűjtő Schmidt Miksát is személyesen láthatta még a most 91 éves Pintér Endre orvosprofesszor és helytörténész, Óbuda díszpolgára, aki az ostrom alatt orvosnővédként hetekre a Margit-kórházban rekedt, s utána csak a gondviselés mentette meg, hogy a Szent János-kórház tüdőbetegosztályával télidőben útnak indított balvégzetű menetből Bicskénél megmenekült. Az ő feljegyzésein alapul a regény közelmúltunkba vezető fejezete.

(Tartozás, Napkút Kiadó, Budapest, 2012)

Óbudától Hollywoodig

MÉZBA

Koltai Lajos Kossuth- és Balázs Béla-díjas operatőr, rendező, érdemes művész neve gazdag és színes karrierje során számos magyar és nemzetközi filmmel kapcsolódik össze. Mindazonáltal pályáját meghatározzák gyökerei: Óbudán született, itt nevelkedett, járt iskolába, serdült ifjúvá. Koltai Lajos vérbeli óbudai.

(2016–17 – TÉL)

– Komoly megtiszteltetésben volt része tavaly nyáron.

– Maradandó... Életműdíjat kaptam a Kalat Nissa fesztiválon egy kisvárosban, Szicília közepén. Nagyon kicsi hely, főtérrel, korzóval, három templommal. Megható szeretet vett körül, már csak az olasz filmjeim miatt is: az Oscarra jelölt *Malénát* és Klaus Maria Brandauerrel a *Mario és a varázslót* Itáliában forgattam. Jöttek az emberek velem szemben az utcán, és a rendőrfőnöktől kezdve a cukrászig mindenki „grande maestrónak” hívott, és fényképet készített velem. Egy város környéki rádióantenna a városka szimbóluma, ennek kicsinyített, aranyozott mása az életműdíj, de kaptam egy másikat is: a helybéli, híres pipakészítő adott át egy kézzel faragott pipát. Egyik nap átvittek az onnan egy órányira lévő Cefalúba, Szicília egyik legszebb tengerparti kisvárosába, meglátogattam az ottani étteremtulajdonost, azt, aki Óbudán korábban a Vörösvári út és Bécsi út sarkán a régi Fahn-vendéglő helyén vitt étteremet. Enzónak hívják, remek szakács, és arról is híres, hogy RAI 1-en főzőműsorokat csinált. Most azzal állt elő, hogy nyissunk közösen Óbudán éttermet, ahol nekem az lenne a dolgom, hogy esténként üdvözlöm a vendégeket. Van itt lakása, gyakran jár ide, szóval még nem tett le a vendéglőről...

– Mit jelent ön számára Óbuda?

– Abszolút meghatározó. A Flórián téren éltem meg a gyerekkoromat, ahol akkor még állt két gyönyörű szecessziós ház. Oda járt Bea, a nővérem zongoraórára Klári nénihez. Még léteztek a régi óbudai utcák; a helyükön most szalagház van. A Szentendrei úton, közvetlenül a Körösi Csoma-iskola mellett születtem, tizenkét évig jártam oda, ott érettségiztem. Anyám a konyhaablakból látta, hogy bemegyünk-e az iskolába, én a fiú-, Bea a lánybejáraton. Megvan még a lakás, most üresen áll, a keresztanyám lakott benne utoljára. Alul volt a Holchspach-vendéglő, ami a keresztpamé volt, és a környékbéli fuvarosok jártak oda zónapörköltet enni, spriccert inni. Búcsú is volt, a vendéglő elől indult, és majdnem a Gázgyárig tartott, végig tele mindenféle portékát kínáló árusokkal. És majdnem a házunk előtt volt hajóhinta és ringlispil. Oda voltam érte, de otthon óriási vita kerekedett

miatta, mert ötven fillérbe került, és bizony az akkor számított. Katolikus család vagyunk, a kis templomba jártam nagyanyámmal májusi ájtatosságra, litániára, és ministráltam is, ott lettünk keresztelve, bérmlva, ismertem a papokat, idős korukig személyes kapcsolatban voltunk. Mögöttünk volt egy grund, ott fociztunk, később a kerületi kölyöksapatban rúgtam a labdát. Lejártunk a Duna-partra, ahol most a Sziget Fesztivál zajlik, megvolt a híd is, a merész fiúk onnan ugráltak a Dunába.

– Mikor ragadt önre a Sutyi becenév?

– Iskoláskoromban a tanárok is Sutyinak hívtak. És amikor beindult a kulturális élet, Kaplony Mikivel szerveztük, később egészen a filmszínálásig jutottunk. Közben szavaltam, minden versenyen elindultam, és vagy első, vagy második lettem. Tiszavölgyi tanár úr, magyar-történelem tanárom, majd osztályfőnököm a gimnáziumban irányított a humán irányba, holott én a reálosztályba jártam, s küszködtem a matematikával, fizikával. De a versmondásért és a vele járó verselemzésért nagy ötösöket kaptam. Harmadikos gimnazista koromban kiszúrt engem Perger Feri bácsi, a gázgyári forgószínpados színház főrendezője. Jártam próbára, és az *Üzlet az udvarban* című darabban én lettem a huligán. Olyanokkal játszottam együtt, mint Kun Szilárd, aki az 1952-es helsinki olimpián ezüstérmes sportlövő volt. Mindenki meg volt győződve, a tanáraim is, hogy „a Sutyi színész lesz”. És mi történt? 1965-ben, háromfordulós felvételi után bekerültem a Színház- és a Filmművészeti Főiskolára, a rendező-operatőri szakra. Harmadévében kiszúrt magának Illés György tanár úr, a Papi. Azt mondta, hogy „ha ez a srác végez, jön mellém”. És így történt, szó szerint.

– Mi volt a dolga pályakezdő operatőrként?

– Papi mellett voltam kameraman úgy, hogy rögtön a kamera mögé ültetett, és én rögzítettem szabadon. Ezt csak ő csinálta Magyarországon, senki más. Ez is mélyvíz volt. Így csináltuk meg Fábry egyik legszebb filmjét, a *Hangyabolyt*, 1973-ban Mészáros Márta *Szabad lélegzetében* pedig már önállóan dolgoztam. Addigra egy csomó dokumentumfilm volt mögöttem mint Balázs Béla stúdiós, főiskolásként is szabadon dolgozhattam. Többek között én fényképeztem Maár Gyula *Prés* című egyórás játékfilmjét Töröcsik Marival a főszerepben; attól kezdve jegyezték.

RNA FÉLHOMÁLY

Koltai Lajos operatőr, filmrendező

– És aztán hívták a magyar filmművészet legkiválóbb rendezői.

– Kovács Andrással a Ménesgazdát, Gothár Péterrel a Megáll az időt és talán az 1950-es évekről szóló legjelentősebbet: Gábor Pállal az Angi Verát csináltuk. Úttörője voltam a dokumentarista játékfilm vonulatnak Dárdaiék Jutalomutazásával és a Filmregénnyel. Aztán következett pályafutásom egyik csúcsa: Maár Gyula Déryné hol van? című filmje, főszerepben Töröcsik Marival, aki az alakításért Cannes-ban Arany Pálmát kapott.

– Hogyan találkozott Szabó Istvánnal?

– Szabó úgy keresett meg, hogy látta a most említett, ma is legjelentősebb színés Déryné, és elmondta, jó ideje figyel, élvezi, amit csinál, különösen a világításban az arcok használatát emelte ki. „Mi lenne, ha elhívnálak másfajta kirándulásra?” – kérdezte. Ez nekem olyan volt, mint amikor egy festő színt vált, amikor új korszaka kezdődik. A Bizalom egy zöldesszürke film lett, elképesztően nehéz volt megcsinálni. Egy szobában forgattunk ötven napig. Az egyik legszebb vizuális munkám a mai napig. Kevesen tudják, hogy Oscar-díjra is jelölték.

– Az egész ország drukolt a Redl ezredesnek, majdnem megkapta, és persze össznépi örömnép volt, amikor a Mephisto Oscar-díjas lett.

– Épp egy tévéfilmet forgattam Németországban, televízióban láttam, ahogy Szabó meg Brandauer egymást átölelve ugrálnak. Fantasztikus élmény volt!

– A neve operatőri szakkifejezés lett: „lajosing”.

– Kanadában forgattam egy amerikai filmet, és azon gondolkodtam, hogyan használhatom nem szokványosan a visszavert fényt. Mivel meleg tónusú világot akartam, nem falról a fehéret, hanem sötét bútorokról verettem vissza a fényt. Ezt a Déryné-korszakomban úgy hívták, hogy „mézbarna félhomály”. És egyszer csak találkoztam valakivel Amerikában, aki azt mondja: „Lajosingoltunk egyet. Ahogy te szoktad.” Ettől kezdve, ha valaki olyat akart csinálni, mint én, az „lajosingolt”.

– Miközben gyönyörű nőket fényképezett, sosem párosodott be az optika?

– Nyáron Szicíliában ebédeltünk, színészek és színésznők ülték körbe az asztalt, derűsen társalogtunk erről-arról. Ők is megkérdezték

tőlem, mit éreztem, amikor Monica Bellucci állt előttem meztelenül. Azt válaszoltam, hogy a munkám hasonlít az orvoséra: semmiféle érzelmi viszonyban nem vagyok azzal, aki a kamera előtt áll, az a dolgom, hogy a legjobb fényt adjam rá.

– És amikor viszontlátja a filmben?

– Akkor sem a nőt látom. Hogy világos legyen, elmesélek egy régi történetet. Máriássy elküldött főiskolásként egy gyerekoperációra, tüdő és szív szétválasztására. Kézi kamerával vettem fel a két és fél órás műtétet, semmi bajom nem lett. Megnéztük a filmlaborban a sebésszel. „Lajos, ez gyönyörű, tökéletes, kongresszusokra visszük...” – áradozott. Később Máriássy ötletére levetítettük a kollégák előtt, pár perc múlva senki nem volt a vetítőteremben. Én sem, hófehér lettem. Soha többet nem tudtam megnézni.

– Életpályájában korszakváltást jelentett a rendezés. Hogyan csöppent bele a Sorstalanság direktori székébe?

– Nem csöppentem bele, készültem rá. Először ott is operatőrként jöttem szóba, fogtam a könyvet, elolvastam, és beleszerettem. Elmondtam Radnóti Zsuzsának, a Vígszínház vezető dramaturgjának, aki közölte, hogy Kertész Imre nagyon szeretne velem találkozni. Imre elhozta magával azt a forgatókönyvet, amelyet Spiró György írt. Elolvastam. Megint találkoztunk a lakásunkon, elmondtam, hogyan csinálnám meg a filmet. „Tudtam, hogy érted, amit írtam, azt akarom, hogy te rendezd” – mondta ki a varázsmondatot. És felhívta a producort: „Koltai a rendező.”

– Aztán hívták rendezőként az Este című filmdrámához. Claire Danes, Vanessa Redgrave, Meryl Streep, Glenn Close, Natasha Richardson a káprázatos névsor. Az a Michael Cunningham írta a forgatókönyvet, aki Az órák című regényéért Pulitzer-díjat kapott.

– Vanessa Redgrave, aki előző este látta a Sorstalanságot, úgy ült le egy londoni szállodában először, hogy végig fogta a kezemet. Ezer kérdése volt... Hosszasan beszélünk arról, hogyan akarom megcsinálni az Estét. Ez a film az ő búcsújáról szól, aki már az emlékeiből él, és abból a pici jelenből, ami még van neki.

– Egyszer kéne egy filmet csinálnia arról, amiről a beszélgetésünk elején mesélt: sráckoráról, Óbudáról.

– Tudom... Kérdezik is, miért nincs már egy forgatókönyv. Jóbarátaimnak, Bereményinek vagy Spirónak kéne megírnia.

KÖLTÉSZET ÉS ZENE

– KALÁKÁBAN

Gryllus Dánielék a Kaláka zenekarral az első időktől kezdve sokszor felléptek Óbudán. Bár a Kaláka mindenkié, sok szállal kapcsolódnak a harmadik kerülethez is. Ápolják Tamkó Sirató Károly költő emlékét. Gryllus Dániel tette azt az indítványt, hogy az önkormányzat által támogatott rendezvényeken élő zenét kell játszani playback helyett. És hosszú évek óta a Kaláka szervezi az Advent Óbudán programsorozatát is. A vele készült interjúból olvashatnak most részletet.

A Kaláka Óbudán

(2015–16 – TÉL)

– Mikor alakult meg a Kaláka?

– 1969-ben, és már 1970-ben működési engedélyt is szereztünk. Akkor még nem volt divat, hogy mindenkinek menedzsere legyen. Saját magunk szerveztük a koncerteket, illetve jómagam.

– És a költészet? Mert végül is abból indul ki a Kaláka.

– A költészet fiatalkorom óta mindig vonzott. A gimnáziumban Tóth Árpád volt a kedvenc költőm, rengeteg versét tudtam kívülről.

– És a versekhez hirtelen kapcsolódott egy dallam?

– Megszólal az ember fejében valami. Igazából Mikó István kezdte, már gimnazista korunkban énekelt verseket. Pista alapító tag volt, az első három évben játszott a Kalákában, aztán fölveték a Színművészeti Főiskolára. Nagyon tehetséges dalszerző volt, ma is sok olyat énekelünk, amelyet ő hozott annak idején. Eleinte még sokkal inkább közösségi jellegű munkáink voltak. A kaláka mint közösségépítő szó jellemző is volt ránk. Mikó István édesapjának, Zoli bácsinak köszönhetjük, az ő ötlete volt. Az első fellépésünk a Bem rakparti Tolcsavay Klubban volt. Aztán elkezdtük a Kaláka Klubot a vízivárosi pinceklubban, ahová vendégeket is hívtunk. Játszottak ott a Sebőék, a Vízöntő, a Kolinda, Sebestyén Márta, Ferenczi Évike – sokan már nincsenek köztünk... Aztán sokat léptünk fel a Marczibányi téren is. Szóval a Vízivárosi Klubban kezdtünk, de tulajdonképpen otthon voltunk a többi kerületben is, Csepeltől Újpestig és Óbudától Újbudaig.

– Mikor kezdtek Óbudán fellépni?

– Óbudán, miután fölépült, a San Marco utcai művelődési házban – akkor még úttörőház volt – rendszeresen játszottunk,

gyermekműsorokat is. Voltak irodalmi estek, karácsonyi koncertek. Régebben a Kandó-főiskolán is többször jártunk, de ott csak felnőttműsorokkal. Azóta is nagyon jól érezzük magunkat Óbudán, otthon vagyunk a San Marco utcában, a Csillaghegyen, Békásmegyeren. A Kobuci Kert bravúrosan jó hely, minden nyáron megyek, közönségként is, meg muzsikálni is, gyerekeknek is tartunk ott koncertet. Kialakult Óbudán egy olyan miliő az Óbudai Nyár és az Advent Óbudán programsorozattal, a művelődési házakkal, amelyben ennek a műfajnak is nagy a becsülete, ebben az óbudai hangulatban otthonra lelt.

– Öt éve az Advent Óbudán programsorozatát is önök szervezik.

– Sokan mondják, hogy végre van egy olyan szabadtéri vásár és rendezvény, és persze Óbudán, ahol igényes zenei kínálatot kapnak, ráadásul élő zenével. A polgármester felkérésére Lackfi Jánossal írtunk egy dalt adventre Óbudának, amely minden évben elnekelünk a közönséggel együtt az adventi gyertyák meggyújtásakor. Annak idején még az én felterjesztésemre szavazta meg a képviselő-testület Óbudán, hogy az önkormányzat által támogatott rendezvényeken nem szabad playbackről játszani...

– Hogyan kerültek kapcsolatba Tamkó Sirató Károllyal, aki a kerületben lakott?

– Károly bácsi a Fő tér mögött, a Vöröskereszt utcában lakott. Sok versét énekeljük. A televízióban az 1970-es évek elején még nagyon sok irodalmi est rendezésére volt lehetőség. Egy alkalommal – ha jól emlékszem, a költészet játékaikról volt szó – megrendelte a tévé, hogy a *Tengerecki Pál* című versére írjunk egy dalt. Akkor már játszottunk néhány verset Tamkó Siratótól, például a *Pinty*

és pontyt. De a Tengerecki Pál nagyon érdekes és fontos figurája Károly bácsinak, mert Tengerecki kicsit saját maga volt, aki vándorolt, és aki sok nyelven beszélt. Ez nem is gyerekvers volt, inkább honvágyvers, akkor írta, amikor beteg volt. Most arról beszélek, amelyet én ismerek, mert van más, avantgárdabb változata is, mindenféle bolygóközi nem tudom, micsodák vannak benne... Aztán van egy másik változata is, a *Tengerecki hazaszáll* – a lemezünkön elnekeljük mind a két verziót. Ezek tulajdonképpen gyerekversnek tűnnek, de Károly bácsinak mindig kicsit megcsillan a könny a szemében, amikor énekeltek és hallotta. Nagyon ő volt az a figura! Később összeállított egy verseskötetet – gyerekversek óvodásoknak és kisiskolásoknak – a Kaláka együttes számára. Nekünk azt is elmesélte, hogy ha írt új gyerekverseket, akkor legszívesebben a gyerekeknek olvasta föl, és a lakótelepi ház erkélyére hívta össze a gyerekeket a házból, ők voltak a közönség. Énekeltek a *Pelikán* című verset is, amely szintén nem gyerekvers, hanem szürrealista vers, Robert Desnos francia szürrealista költő írta, Tamkó Sirató pedig lefordította...

– Azt mondják, Tamkó jógázott is.

– Egy időben nagyon beteg volt, akkor kezdett el a jógával foglalkozni. Jobban lett, és amikor abbahagyta, megint visszaesett. Nagyon komolyan vette hát ezt a dolgot, és amikor hazajött Párizsból, próbált is jógaiskolát alapítani, de nem nagyon engedték neki. Nem tudom, mennyire hiteles az információ, mert ezt egy koncert után egy idős bácsi mondta el nekem, aki járt hozzá jógázni.

– Hogyan merült fel, hogy emléktáblát avassanak a Vöröskereszt utcai házban, ahol lakott?

– Azt szerettem volna elérni, hogy nevezzék el a Vöröskereszt utcát Tamkó Sirató Károllyal. De ez illúziónak bizonyult. „Tudod, hány ember lakik abban az utcában?” – kérdezték tőlem. – Ahány ember, annyi iratot kell kicserélni a lakcím megváltozása miatt, és abban az utcában tízezer lakos van...” Így aztán maradtunk egy emléktáblánál. 2007-ben, a költészet napján avattuk fel. Azóta is rendszeresen megkoszorúzzuk az emléktábláját.

◆ (A. Horváth András)

SPORTPARADICSOM – ÓBUDÁN

Acímbe foglaltak tényét jómagam is tanúsíthatom. A Laktanya utcai sportparkban, húsvétvasárnap napsütéses délutánján, a lányunokám unszolására én is pingpongasztalhoz álltam. De van ott minden más is! A kosárlabdapálya előtti térben fitness-eszközök garmadája – sportpad, korlát, rúd, függőleges és vízszintes létra, fekvőtámaszállvány, gerenda, gyűrű, kötél –, aztán dinamikus gépek mozgó alkatrészekkel, légben járó sétálóval, s ez mind, egyszerű és üzembiztos kivitelben. Közben pihenőterecskék padokkal, asztalokkal. És a pályát futókör szegélyezi, ütéscsillapító gumitéglá burkolattal. A Fő tér felőli sarkon pedig nemrég kerékpáros szervizpontot is felállított a helybéli önkormányzat, a seregnyi óbudai biciklista legnagyobb öröme.

Nemcsak a fővárosban, hanem Magyarországszerte is az elsők közt építtetett Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata remekül felszerelt sportparkokat, fitnessparkokat, s mindezt, a konditermek gyakorlatától eltérően, ingyenes

használattal. A III. kerületben jelenleg *huszonegy* ilyen *szabadtéri sportpark* működik (az Óbudai Sport Kft. honlapján sorra megtalálhatjuk a pontos címeket), 2018 őszén pedig arról határoztak az önkormányzatnál, hogy *kilenc új kültéri sportparkot* (street workoutot, ahogy a szakzsargon nevezi) alakítanak ki a kerületben, a Nemzeti Szabadidős-Egészség Sportpark Program keretében. A parkok kivitelezését a nemzeti sportközpontok végzik a

központi költségvetés terhére, fenntartásukról pedig az önkormányzat gondoskodik.

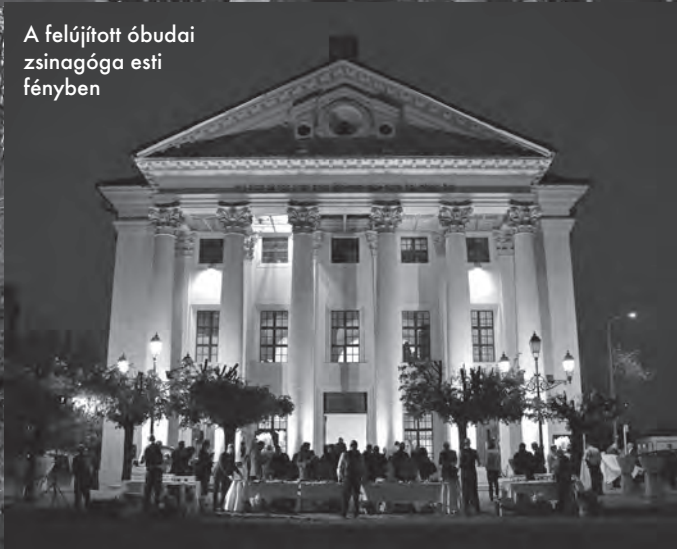
Húsvétvasárnap délutánján a Laktanya utcai sportpark pihenőpadjáról szemlélődve nagyon is úgy láttam: nemigen maradt szabadon egyik eszköz sem ezen a felnőttjátszóteren, miközben a kisgyerekektől a nyugdíjasokig valóban mindenki talált magának testhezálló felfrissülési lehetőséget. Jól éreztük magunkat. És, ugye, ez csöppet sem mindegy! (Sághy)

A felújított
óbudai
zsinagógában

A Bécsi úti ravatalozó

A felújított óbudai
zsinagóga esti
fényben

Hirsch
Márkus
rabbi

Az óbudai zsidó temető

AZ ÓBUDAI ZSIDÓSÁG HISTÓRIÁJA

Eszmecsere Cseh Viktor kultúrtörténésszel

Kevesen tudják, Óbudán ringott a budapesti zsidóság bölcsője. S a történet nemcsak tanulságos, hanem kincseket is rejt, mint például a XIX. század elején itt tárgyalt kecsgegegy, ami csaknem az aradi rabbi szakállába került...

(2017–18 – TÉL)

– *Hogyan kezdett el zsidó kultúrtörténettel foglalkozni?*

– Olyan zsidó családban nőttem föl, amelyben én voltam az első, aki Budapesten született, és sokat jártunk vidékre, látogatni a rokonainkat. Korán találkoztam hát az elhagyatott zsinagógák és temetők problémájával, a megcsontkított zsidóság sorsával. Visszavágyódtam ebbe a letűnt korba, s felébredt bennem az érdeklődés a zsidó történelem és elsősorban az északkelet-magyarországi ortodox-haszid életmód iránt – apai nagyszüleim innen származtak, akikkel sokat beszéltem erről a zárt, letűnt életéről, miliőről.

– *Miért érdekli Óbuda?*

– Óbuda voltaképpen a budapesti zsidóság bölcsője. A magyar zsidó történelemre jellemző, hogy szakaszokra osztható, nincs feltétlenül folytonossága. Menorás sírkövek tanúsága szerint már a III–IV. században élhettek zsidók az Óbudához tartozó Aquincum területén, a középkorban több feljegyzés is beszámol az ittélőkről, de az újkorban is ez volt az egyik első hely, ahol zsidók letelepedhettek a Zichy család engedélyével, az 1700-as évek első negyedében. A Zichyeknek ehhez elsősorban gazdasági érdekük fűződött, merthogy tudták, a zsidók pontosan fizetnek. Az első rituális központ a zsinagógával, mikvével és vágóhíddal az uradalmi birtok központjában épülhetett ki. Fontos adalék, hogy a szabad királyi városokba csak 1840-től telepedhettek be zsidók, tehát a nagyvárosoknak ezelőtt nem is lehetett zsidó lakójuk. A városok körüli településeken, melyek főképpen nemesi birtokok voltak, inkább élhettek zsidók, és nagyjából ez a helyzet állt fent Óbuda és Pest relációjában is. Az 1840-es törvény azt eredményezte, hogy a régi zsidó hitközségek gyakorlatilag elnéptelenedtek, de mindenképpen veszítettek jelentőségükből, hiszen tagjaik többsége beköltözött a legközelebbi nagyvárosba. Így az óbudai hitközség is fogyatkozni kezdett az 1800-as évek végére,

de a XX. század elején még így is több ezer emberről beszélhetünk.

– *Milyen épített zsidó emlékek vannak Óbudán?*

– Az első imaház a XVIII. század első évtizedeiben épült az úgynevezett Bolgár-telken, amelyet Wagenmeisernek is hívtak. Ez nagyjából ugyanazon a területen volt, ahol ma is áll a zsinagóga. Az első, zsinagógának nevezhető épület 1733-ban épült. Akkor már létezett a Juden platz, a „Zsidó tér”, ami a mai zsinagógától délre, a Duna felőli oldalon helyezkedett el, valahol a mostani HÉV-sínek környékén. Az, hogy rabbit hívtak és alkalmaztak, azt jelzi, hogy itt releváns létszámú közösség élt már a XVIII. század első felében. A második zsinagóga 1767 és 1769 között épült fel, amelyet az özvegy Zichy grófnő nemcsak engedélyezett 1765-ben, hanem még anyagilag is hozzájárult felépítéséhez. Sok esetben a nemesi családok vagy anyagilag, vagy nyersanyagban támogatták a zsinagógák építését. Ennek lelki háttere is lehetett: addigra „hozzájuk nőttek” a zsidók, valószínűleg egy-két előjáróval jó, személyes kapcsolatot is kialakíthattak.

– 1769-ben Nepauer Mátét – aki a kor egyik legnevesebb építésze volt – bízták meg egy nagyobb zsinagóga tervezésével. Méretét tekintve körülbelül háromszáz fő befogadására volt alkalmas, de nem volt nagyobb egy polgárháznál. Nagyon közel van a Duna, ezért a talaj nedves, az alapozás pedig nem volt túl jó, az épület megroggyant, ezért 1807-ben egy részét le is kellett bontani. A kor egyik legjelentősebb rabbijának számított Münz Mózes (1750–1831), ő avatta fel a ma is csodálható zsinagógát. Az épület tervezésével Landherr András helyi építésszt bízták meg, aki klasszicista stílusban hívta életre az imaházat. Akkoriban ez a zsinagóga a város egyik büszkesége volt. Kívülről klasszicista, ám belülről késő barokk és empire elemekből építkezett, a belső tér légies: itt már nincs szükség arra, hogy a bima négy sarkából induló oszlopok támasszák

alá a födémét. A Tóra-olvasót napóleoni sasokkal díszített obeliszk és Dávid király hárfájának másai díszítik. A zsidó tárgyak nagyon gyakran reflektálnak koruk uralkodóházainak szimbólumaira. Az empire stílus és a sasok inkorporálása Napóleon szeretetéhez és tiszteletéhez fűződik, hiszen ő volt az első uralkodó, aki egyenjogúsította a zsidókat. A festések is gyönyörűek, a Tóra-szekrény körüli a korban kedvelt trompe-l’œil technikával készült. Az L alakban futó női karzatot sűrű rácsozatú mihice (nöket eltakaró rács) zárta le.

– *Fennmaradt személyes történet ebből a korból?*

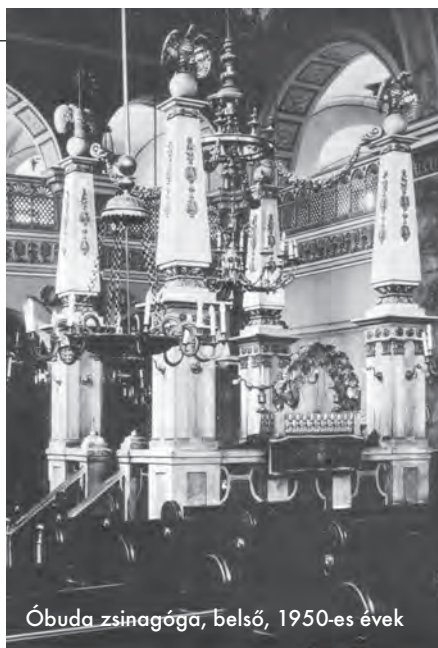
– Említettem már Münz rabbit. Az ő tekintélyét jól példázza a következő történet, amely messziről indul, de végül Óbudára érkezik. 1782-ben a prágai és a temesvári rabbik megvizsgálták a kecsgeget, és kósernek nyilvánították a fogyasztását. Miután a temesvári rabbi 1797-ben meghalt, a morvaországi főrabbi azon nyomban megtiltotta a kecsgegevést. Ekkor jött a képbe Chorin Áron aradi rabbi – a kor egyik legnagyobb reformer rabbija –, aki elhatározta, hogy halálában is megvédi a temesvári rabbit: bebizonyítja, hogy a kecsgege mégis kóser, és írt is erről egy pár oldalas kis könyvecskét. Válaszul negyven konzervatív rabbi fenyegette meg átokkal Chorint és minden kecsgegevőt. Erre az aradi rabbi kiadott egy második könyvet is, amelyben további reformtörekvéseit írta meg, ennek eredményeképp Márkus Benedikt morvaországi főrabbi nyomban kiátkozta. Chorin úgy döntött, hogy elmegy a kor legmeghatározóbb zsidó közösségébe, Óbudára, és Münz rabbira bízta, tegyen igazságot. 1805. szeptember 1-jén Münz rabbi magához hívta Chorint, akinek nagy meglepetésére nemcsak Münz rabbi volt jelen, hanem az aszódí és a zsámbéki rabbik is. Ekkor már sejtette, hogy nem könnyed csevejről lesz ott szó, hanem bét dint (vallási bíróságot) állítottak fel ellene. Münz arra kérte, adja írásba, hogy az ítéletet, amelyet hoznak, el

fogja fogadni. Másnap az óbudai község nagyertermében – ahová az eljárás sok érdeklődőt vonzott – Chorin füttykoncert és fenyegető mozdulatok fogadták, ami azt jelzi, hogy az óbudai konzervatív, hagyományörző közösség volt. Az ítélet az volt, hogy ha nem vonja vissza a reformokat tartalmazó könyvét, akkor mindenki előtt levágják a szakállát; ez az egyik legnagyobb megsejyénítésnek számított, amit egy vallásos zsidóval el lehetett követni. Végül is Chorin visszavonta tanait, így megőrizhette a szakállát. Ezen a történeten keresztül láthatjuk, hogy Óbuda ekkortájt milyen fontos helyet foglalt el a Monarchia zsidóságában. Kecseügyben különben a mai napig nincs általános konszenzus – van, aki eszi és van, aki nem.

– *A következő rabbik is ilyen konzervatívak voltak?*

– Münz halála után Cvi Hirsch Heller (1776–1834) hatalmas talmudista, a korábbi bonyhádi rabbi került a közösség élére, ő még egyértelműen a régi világot képviselte. Hellert a tiszabői származású Hirsch Márkus (1833–1899) követte, aki jesivai (vallási iskola) tanulmányai után két évig Prágában járt egyetemre, óbudai működése után vissza is tért Prágába. Ugyan ő is konzervatív volt, de nem annyira szigorú, és a világ változásaira nyitottabb, mint Münz. Klein Gyula (1850–1895) volt a következő a rabbiszékből, Óbudán ő vezette be a magyar hitszónoklatot, viszonylag későn, 1887-ben. Az első magyar zsinagógai beszéd feltételezhetően 1817-ben, Nagykörösön hangzott el. Klein volt az első rabbi, aki magyar nyelven jelenített meg fordításokat a Talmudból. Utána 1896-ban egy évig Adler Illés (1868–1924) volt a közösség vezetője, akinél szintén karakteres volt a hagyománytiszteltet, ortodox jesivákban nevelkedett, híresen jó szónok volt, aki rövid itteni működése után a Rumbach Sebestyén utcai nagy zsinagóga talán leghíresebb rabbija lett. Őt Wellesz Gyula (1872–1915), a budapesti Rabbiképző végzettje követte, aki irodalomtörténész és a francia glosszák nagy ismerője is volt. A következő rabbi a tragikus sorsra jutott Schreiber Ignác (1891–1922) volt, 1922-ben ő avatta fel az új óbudai zsidó temetőt.

– Ezután egy ideig rabbi nélkül maradt a közösség, míg végül Neumann Józsefet (1890–1964) hívták meg, de a rabbiszek betöltése akadályokba ütközött. Az volt ugyanis a probléma, hogy Neumann Brassóban élt, és mivel ekkor már túl vagyunk Trianonon, lezárultak a határok, nem kapott sem állampolgárságot, sem beutazási engedélyt a csonka Magyarországra, ahogyan ez történt felvidéki és erdélyi papokkal is. Trianon az egész országot sújtotta, végül csak 1927-ben sikerült Óbudára költöznie. Ő volt a közösség rabbija a vészkorszakban is, és a holokausztot túlélve a háború után is ő maradt a poszton 1956-ig. Utána az 1960-as évek végéig már csak vendégabbik jártak ide, mígnem hosszú évtizedekig megszűnt az óbu-

Óbuda zsinagóga, belső, 1950-es évek

dai zsidó hitélet. 2010-ben vett új fordulatot az óbudai zsidóság története, amikor az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) a zsinagógát újra használatba vette, ekkortól működik itt Köves Slomó (szül. 1979) ortodox rabbi is, aki felélesztette az addig szunnyadó óbudai zsidóságot. Ma már nemcsak a rendszeres imádkozás biztosított az Óbudai Hitközségben, hanem a kóser étkeztetés, a gyerekeknek vasárnapi iskola, sőt 2017 szeptemberében a Timár utca 16.-ban megnyílt a Maimonidész Angol–Magyar Kéttannyelvű Zsidó Gimnázium is.

– *Milyen más zsidó intézmények voltak Óbudán?*

– Érdemes beszélni az Óbudai Zsidó Múzeumról is, amelyet 1934. április 22-én nyitottak meg. Igazgatója Gálosi Soma volt, jó nevű mosonmagyaróvári helytörténész és újságíró. A gyűjtemény anyagát képezték az arany és ezüst gyertyatartók, Tóra-koronák, Tóra-vértek mellett a római kori sírkövek, okiratok a Zichy családtól és IV. Károlytól, valamint óbudai zsidó céhek lobogói. A múzeum ünnepélyes megnyitójának meghívóján a Zichy utca 9.-es számú cím szerepel, ami a mai Óbudai utca 6. számnak felel meg. A kerület ezen részét sajnos teljesen ledózerolták, ma orvosi rendelő van a helyén. A cím alatti épületben volt a zsidó hitközség székháza, melyről fennmaradt egy fotó; amelyen különben az 1842-es alapítású evangélikus iskolát kívánták megörökíteni, a szomszédos épületet. A fotó szép bizonyítéka annak, hogy sokáig harmonikusan tudtak egymás mellett élni a különböző felekezeti emberek.

– A zsidó iskolát Magyarországon az első között, 1784-ben alapították, II. József rendelete nyomán. A felvilágosult uralkodó kötelezte a zsidó hitközségeket, hogy saját iskolákat tartsanak fenn, ahol a vallási tárgyak mellett világi ismereteket is oktatniuk kell. Az iskola egy utcára néző, egyszintes kis épület volt. A csodájára jártak az emberek, a szülők nap-hosszat álltak az iskola előtt, és néztek be az ablakon, hogy vajon mi történik ott, közben

pedig nagy hangzavart csaptak. Végül ki kellett függeszteni a zsinagóga ajtajára, hogy botütés jár mindazoknak, akik hangoskodással zavarják a tanítást. Amikor II. József 1790-ben a halála előtt a nevezetes tollvonással visszavonta rendeleteit, a zsidók nagyon örültek, mert ezt az iskolát sok pénzbe került fenntartaniuk, úgyhogy azon nyomban fel is számolták, még a padokat is eladták. Bizonyára elkeseredtek, amikor jött a hír, hogy az iskolát vissza kell állítani. Legközelebb 1869-en zárt be az iskola, miután a zsidó gyerekek mehetek bármelyik másik iskolába is. Az iskolát az 1920-as években újraalapították, és ez a holokauszt utánig, 1948-ig működött, amíg az államosítás el nem érte.

– Fontos helyszínek a zsidó temetők is. Az első a mostani Laktanya és Kő utca sarkán állt. 1737-ben vásárolták meg a területet a Zichy családtól, és nagyjából 1870-ig használták. Ide temették az 1831-es kolerajárvány áldozatait és Münz Mózes rabbit is. A temetőt 1950-ben felszámolták, és tűzoltólaktanya, valamint lakóházak létesültek itt. A Laktanya utca 33. alatt 2015-ben elhelyeztek egy emléktáblát az első óbudai zsidó temetőre emlékezve. A Bécsi út és a Laborc utca sarkán is volt egy zsidó temető a keresztény mellett, 1888-ban nyitották meg, s 1938-ig használták, majd 1950 környékén felszámolták. A harmadik temetőt, elterjedtebb nevén Szépvölgy-árokai zsidó temetőt, az 1820-as évek táján kezdték el használni, és sokáig párhuzamosan működött a másik kettővel. Ezt szintén 1938 körül számolhatták fel. Érdekessége, hogy a temetőről két művész is megemlékezik. Ámos Imrének tollrajzai vannak a pálvölgyi temetőről, Szerb Antal pedig a *Budapesti kalauz marslakók számára* című, 1935-ös művében ír róla. A ma is létező temetőt 1922-ben, a Külső Bécsi úton nyitották, ide exhumálták a többi felszámolt temető halottait. A zsidó hagyomány alapvetően tiltja a sírok megbolygatását, az exhumálást csak kivételes esetben teszi lehetővé, de ha felszámolnak egy területet, nincs mit tenni. Tehát Óbudán négy zsidó temető volt, ezekből mára egy maradt.

– *Beszélgünk a jelenről...*

– A zsinagóga nagyjából az 1960-as évek végéig működött, majd a Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete (MIÖK), kijátszva a maroknyi közösséget, eladta az imaházat a fejük fölül. A Talmud kitér a zsinagógák eladásának problémakörére. Különbséget tesz vidéki és városi között. A vidéki zsinagógát bizonyos megkötések mellett el lehet adni, ha a befolyt összeget szent célokra fordítják, például Tórát vásárolnak. Ám városi zsinagógát egyáltalán nem lehetne eladni, ami ennek ellenére sokszor megtörtént a holokauszt után. Viszont ami fontos, hogy a XXI. századra az óbudai újra zsinagógaként funkcionál, az EMIH a 2010-es újraindítás óta az eredeti tervek alapján szinte teljesen felújította, és aktív hit- és közösségi életet tart fenn.

❖ (Dohi Gabi)

CZIFFRA-FESZTIVÁL

Beszélgetés Balázs János zongoraművésszel

A 2019. február 17–25. között megrendezésre került IV. Cziffra György Fesztiválon a hazai és nemzetközi zenei élet legkiválóbb művészeinek olyan közös produkciói jelentek meg, amelyeket aligha hallott még a közönség.

A fesztivál művészeti vezetőjét, Balázs Jánost az új helyszínként megjelent Óbudai Társaskörrel és a koncertsorozat kontingensének bővítési lehetőségeiről kérdeztük.

(2018–19 – TÉL)

– Harmincadik születésnapja alkalmából indult világ körüli turnéra, ahová Cziffra György átiratait is magával vitte. Mennyit mond Cziffra György neve a világ különböző pontjain?

– Cziffra György nevét nem mindenhol ismerik, az átiratokkal viszont egészen más a helyzet, hiszen zömében Brahms, Strauss vagy Liszt legnépszerűbb és legtöbbet játszott műveiből keletkeztek. A kettő kiegészíti egymást, hiszen ezek a darabok ráirányítják a figyelmet Cziffra személyére, ami számomra elsődleges szempont. Kanada vagy a kolumbiai főváros már a hátam mögött van, a tavalyi év utolsó heteiben pedig a Távol-Keletre utaztam. Olyan, háromkomponensű műsort állítottam össze, amely adózás a zongorairodalom nagyjai, valamint Cziffra György emléke előtt. A Cziffra Fesztivál művészeti vezetőjeként egészséges egyensúlyt kell tartanom a szervezői feladatok és a koncertzongorista lét között. Büszke vagyok, hogy az elmúlt időszakban Liszt Ferentől egészen Ligeti Györgyig játszhattam a magyar zongoristarepertoárból, az olyan kortárs felkéréseket pedig, mint például Dubrovay László vagy Eötvös Péter műveinek előadása, megtiszteltetésként élem meg.

– 2021-ben ünnepeljük Cziffra György születésének 100. évfordulóját. A mostani koncertkörút mennyiben járul hozzá az elképzeléshez, miszerint a Cziffra Fesztivál nemzetközivé válik a centenáriumi évben?

– A Cziffra névéhez méltó kerek évforduló kicsúcsosodásához nemcsak a mostani turné, de reményeim szerint az egész eddigi szakmai tevékenységem hozzájárul. Azon dolgozom, hogy Cziffra György neve ismert legyen világszerte, és fontosnak tartom, hogy a hozzám fűződő koncertek vagy az általam indított kezdeményezések mind-mind garanciák legyenek ezzel kapcsolatban.

– Ha jól tudom, Cziffra György Franciaországban élő örökösei is maximális támogatásukról biztosították.

– Nemrég jártam Senlisban. A Szent Frambourg-kápolnában – egykoron Cziffra György itt hozta létre alapítványát –, a SenLiszt Fesztivál keretében adtam hangversenyt, és az ugyanitt megrendezett zongoraversenyen zsűriztem is. Ez a felkérés két okból is különösen kedves a szívemnek. Az egyik az, hogy pár

Cziffra György, 1958

évvel ezelőtt én nyertem meg ezt a versenyt ugyanitt. A másik, hogy a zsűriben hagyományosan Cziffra György egykori tanítványait hívják, én voltam az egyetlen kivétel. Természetesen találkoztam Cziffra György unokájával és az alapítvány vezetőivel is. A jövőben szeretnénk szorosabban együttműködni. Én, bár soha nem találkoztam a mesterrel, mégis megkaptam tőle a zene szeretetét, és úgy érzem, hogy sok szálon kapcsolódunk össze, még ha Cziffra Györgyből csak egy volt is, aki utánózhatatlan.

– A koncerthelyszínek tekintetében, hogyan találtak ezúttal az Óbudai Társaskörre?

– A társaskörrel nagyon régi a kapcsolatam, hiszen ifjú zongoristaként, a pályám legelején is számos fellépési lehetőséget kaptam itt, a jó viszony pedig azóta is megmaradt. Az első fesztivált helyszíne a MOM Kulturális Központ volt, majd később a Zeneakadémia és a Műpa kapcsolódott hozzánk. A negyedik fesztivál kapcsán pedig – azt is tekintve, hogy a feleségemmel nemrég a harmadik kerületben leltünk új otthonra – szinte egyértelműnek tűnt, hogy egy óbudai helyszínt is beválogatunk, olyat, amely méltó módon kapcsolódik az eddigiekhez. A fesztivál nyitókoncertjét hagyományosan a MOM Kulturális Központban rendeztük, de ebben az évben ezt most egyfajta felütésként egy nappal megelőzte a társaskörben február 17-én tartott esemény, amelyen az emlékezés kerül leginkább előtérbe. A tapasztalatokból kirajzolódik, hogy

míg korábban számos beszélgetést szerveztünk, vagy olyan művészeket invitáltunk meg, akiknek van egy-egy személyes története Cziffráról, addig mára a hangsúly a koncertek felé tolódott el. A fesztivál felütése ezt a középutat kereste, ezért két olyan művész beszélgetett és koncertezett, akik még mindketten tanulhattak a mestertől. Mocsári Károly és Oravec György estjére pedig a Cziffra életéről készült, A virtuóz című filmalkotás tette fel a pontot.

– A következő fesztivál kiemelt vendége tudtommal José Cura lesz. Hogyan sikerült őt megnyerni?

– José Curával legutóbbi budapesti koncertje előtt, egy fogadás keretében találkoztunk. Bemutattak minket egymásnak, majd néhány perc alatt kiderült, hogy José Cura mennyi információval rendelkezik Cziffra Györgyről. Egy idő után a legnagyobb meglepetésemre saját maga vetette fel egy dalest ötletét. Hamar megegyeztünk egy argentin tematikában. Személyében olyan embert ismertem meg, aki végtelen szerénységről és a művészet iránti alázatról tett tanúbizonyságot. Büszkeséggel tölt el, hogy ugyanezt mondhatom el Mischa Maiskryról vagy Arkagyij Volodoszról, akik eleinte nem láttak ugyan bele a munkánkba, de örömmel vettek részt a fesztiválon azon az alapon, hogy egykor meghatározó zenei élményt kaptak Cziffra Györgytől.

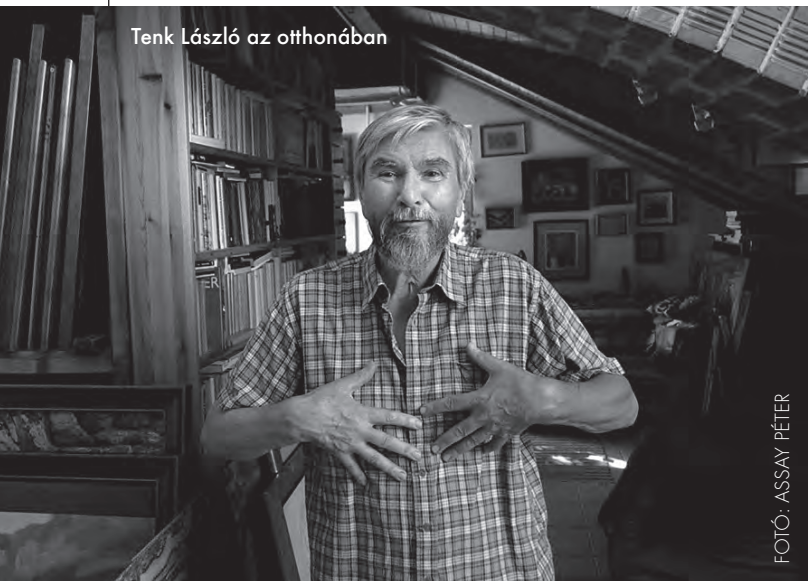
(Ur Máté) ♡

TÜKÖR ÉS ABLAK

Interjú Tenk László festőművésszel

Tenk László Munkácsy Mihály-díjas festőművész Nagybányán született 1943-ban, s a képzőművészeti főiskolán Bernáth Aurél osztályába járt. Több mint harminc éve él Csillaghegyen, ma már elképzelhetetlen nélküle Óbuda kulturális élete. 1990-ben alapította meg feleségével, Csordás Erzsébettel a T-Art Alapítványt, melynek egyik deklarált célja egy óbudai kortárs gyűjtemény létrehozása volt. Azóta számtalan kiállítást köszönhetünk az alapítványnak Óbudán, miközben komoly kapcsolatot alakított ki az Óbudai Múzeummal is.

Tenk László az otthonában

FOTÓ: ASSAY PÉTER

(2015–16 – TÉL)

– Mielőtt letelepedett Csillaghegyen, sokfelé megfordult. Amióta ideköltözött, a vándorlás megszűnt. Ez a helyszínnel van kapcsolatban?

– Nyilván kapcsolatban van a helyszínnel is, hiszen Óbuda nagyon szeretett városrészem lett, itthon érzem magam már régen. Ugyanakkor van bennem egy eredendő kíváncsiság is az ismeretlen iránt. Az a kalandozás, ami ebből az igényből fakadt, nem szűnt meg. Ha tehetem, akkor utazom. Amíg bírtam autóval, addig feleségemmel innen, Óbudáról bejártuk egész Európát. Volt, hogy tízezer kilométert vezettem Európában egy-egy harmincnapos úton...

– 1976-ban *Tükör és ablak* címmel két képet is festett, s ez a címe a 2007-ben megjelent életműkötetének is. Ennek a könyvnek *Ars poetica* című bevezetőjében azt írja: „A festészetet már nagyon fiatalon is önmagam és a világ megismerése eszközének tekintettem.” Ezek mintha kiegészítenék egymást, hisz a tükör az önmagunkra, míg az ablak a világra való kitekintést jelképezheti.

– Ezt így is gondolom, és pont ez a kettősség vezetett arra, hogy ezt a két képet én magam is emblemátikus képeknek tekintsem, ami alkalmas arra, hogy akár az életműalbumnak a címe is legyen. A megismerési szándék nem irányulhat csak kifelé. A külső megismerés persze a kíváncsiságunk, az érdeklődésünk központjában áll, de ennek a megismerésnek a felfogója én vagyok. Ha én magamat nem ismerem eléggé, akkor a felfogásom torzulásait, a felfogásaim hiányosságait, hibáit tévesen értelmezem, és a világnak tudom be, pedig azok az én alkatomból következnek, a szűrőnek, a tükörnek a homályosságai. Emiatt a két megismerési iránynak egyszerre és egymást segítve kell működnie. Nemegyszer a külső világban fedezem fel önmagam, a külső világot pedig önmagamban. Ez ugyan paradoxonnak hat, de úgy tudnám ezt mondani, hogy én akkor szoktam egy képnek nekiállni, hogyha olyan élményt kapok, olyan impulzust, ami elől nem lehet kitérni, rögzíteni kell. Az utóbbi évtizedekben a tájban találtam meg

ezeket az impulzusokat. Nemegyszer előfordul, hogy megyek az úton, évekig látom ugyanazt a motívumot, és azt gondolom, milyen szép. Egyszer csak hirtelen valami belém üt, és azt mondom: úristen, én itt megyek el mellette évek óta! Ilyenkor valami olyan erővel rezonál bennem, amit én magamban nem ismertem eddig.

– A korai képein többségében embereket ábrázolt. Tudatos váltás történt, vagy öntudatlan?

– Megfogalmaztam, de csak utólag. Nem lehet, hogy az ember ne vizsgálja a saját képeit, lehetőleg úgy, mintha kívülálló lenne. Korai munkáim idején természetszerű volt az emberi alakokkal való kifejezés, hiszen a főiskolai tanulmányai során a festő modellekről, portrékkal, aktokkal, többfigurás képekkel tanulja egyrészt az ábrázolást, másrészt a kifejezés lehetőségeit, eszközeit. Debreceni éveim alatt már több tájkép született ugyan, de tudom, hogy nagyon kínosan küzdöttem velük, mert ugyanazokat a festői megoldásokat próbáltam alkalmazni, mint a figuráknál. Ugyanakkor egy táj karaktere más módon hívódik elő, mint egy pszichés megközelítés. Viszont amikor idekerültem Csillaghegyre, olyan óriási tájélményt kaptam, hogy szinte gátszakadásként érte a munkámat... A figurák még akkor is ott motoztak bennem, tehát odakerültek a képre, ott tébláboltak, ácsorogtak vagy járkáltak a tájban. A kilencvenes évek hozták azt az állapotot, amikor a külső világból már nem annyira a lelkesítő szépség: a napsütés, a virágzás, a tenger, adták a legnagyobb élményt, hanem egyre inkább a természet összetettsége, belső ellentmondása izgatott. A kilencvenes évek nagy átalakulást hoztak az életünkben. Lelkesen vártuk az új, szabad világot, de kezdetektől tisztán látszott, hogy a szakmai létünkben új és nagyon komoly kihívásokkal kell szembenéznünk. A műkereskedelem, a támogatások rendszere, a mecenatúra vagy eltűntek, vagy olyan átalakuláson mentek át, hogy következményei az alkotómunka alapfeltételeit érintették. Alkalmazkodnunk kellett a körülményekhez, de féltem, hogy kollégáim zöme, leginkább a kortársaim erre nem lesznek képesek. Úgy éreztem, nekem is részt kell vállalnom az átalakulás menetében, a zökkenők csökkentésében, elviselhetővé tételében. Ebben az időszakban a közösségi feladatok minden időmet lekötötték, a szakmai munkára szinte csak lopott idő jutott. Valószínűleg ez is benne volt abban, hogy az emberalakok elhagyták a tájat. De ez korántsem volt tudatos.

– 1990-ben alapította a T-Art Alapítványt. Honnan jön a közösségi létben való erőteljes részvétel?

– Mindig is ilyen természetem volt. Debreceni koromban a képzőművész-szövetség területi szervezetének szervezőtitkára voltam. Ahogy Pestre kerültem, a szövetségben azt mondták, neked van területi szervezeti tapasztalatod, akkor itt, a területi bizottságban tessék működni. Később a festő szakosztály vezetőségében dolgoztam. Amikor létrejött a Művészeti Alap után az Alkotóművészeti Közalapítvány, annak kurátora lettem. Tulajdonképpen a kurátorokat a teljes tagság választotta meg szótöbbséggel. Ugyanígy a szakma küldött el a Nemzeti Kulturális Alaphoz, ott is voltam évekig kurátor. Aztán a Dunaszerdahelyi Kortárs Művészeti Gyűjtemény egyik alapító kurátora lettem. Ma a legnagyobb magyar kortárs gyűjtemény Dunaszerdahelyen van, itthon sincs ilyen széles merítésű.

Tenk László festményei (Hajnal, Cigányasszony, Lépcső este)

– Mi a célja ma a T-Art Alapítványnak?

– A céljaink nem változtak. Az alapításkor a célunk egy III. kerületi kortárs képzőművészeti gyűjtemény létrehozása volt. További célunk volt a magyar képzőművészet közönségének megteremtése. Hiszen a pártállami világban nem volt a közönség és a művészek között átjárás és kapcsolat. A pártállam ott állt közöttünk: akit ők pártoltak, azt engedték, akit nem akartak, azt nem engedték. A többséget pedig csak épphogy engedték. A szabadság, persze, ennél jobb. De ha nem veszi át senki az állam szerepét, akkor hogyan tovább? Csak a közönség veheti át a támogató szerepét, közönségünk pedig nincs. Nemigen vannak tájékozódási pontok és kortárs gyűjtemények sem. Az érdeklődő nem tudja, kik vagyunk, hányan vagyunk, mit csinálunk. Nem tudja, hogy tud vásárolni, hogy tudna gyűjtő lenni, ha már meg is gazdagodott? Az elsődleges céloom az kellett legyen, hogy a gyűjtéssel egy időben a

közönséget informáljam arról, hogy kik vagyunk, kiket tekintünk jónak, minőségnek, és ehhez egy közösséget építsek, akikből majd a művészet fenntartói lesznek tíz, húsz, harminc év múlva.

– Megvalósulni látja ezeket a célokat?

– Komoly sikert értünk el működésünk huszonöt éve alatt, több száz kiállítást rendeztünk, a kezdeti műterem-galériás kiállítássorozatból már kinőttünk, mert kezdetben nem volt másra módunk, mint a saját műteremben rendezni a tárlatokat. De itt is elértük azt, hogy egy-egy kiállításra száz-százhusz ember jött fel a hegyre akkor, amikor a belvárosban húsz-harminc ember jelent meg egy-egy kortárs kiállítás megnyitóján. Márpedig szinte kívül vagyunk a városon. A kortárs gyűjteményünk pedig ma már több mint ötszáz darabot számlál. Ezek között tucatnyi Kossuth-díjas, sok Munkácsy-díjas és sok díj nélküli, de nagyon sok komoly életművet produkáló művész munkája is megtalálható itt, amelyek mind a művészek támogató felajánlásaként kerültek a gyűjteménybe, a kuratórium felkérése alapján. Mindig magas minőséget képviselő művészt kértünk fel, megnyertük ahhoz, hogy a céljainkkal egyetértsen, és adományozzon a gyűjtemény számára olyan munkát, amelyik jól képviseli ezt az értékrendet. A KOGART Alapítvány (amelynek nagyon jó gyűjteménye van és sok pénze) könnyebben tudott kortárs művészetet vásárolni, gyűjteményt létrehozni, de nekünk nem volt tőkénk. Emellett kiadtunk közel harminc kisebb művészeti katalógust, a Paletta-könyveket, és eddig tíz albumot olyan kollégákról, akiknek az életműve a magyar művészet élvonalába tartozik. Ezeket a könyveket eljuttattuk az ország valamennyi megyei könyvtárába, valamennyi múzeumi könyvtárba, képzőművészeti vonatkozású intézményhez, gyűjteményhez. Ez azt jelenti, hogy még ha a képzőművészeti trendek ideológusai nem is értenek egyet a mi értékrendünkkel, nem tudnak minket kikapcsolni, meg nem történtté tenni.

– Vannak-e kedves helyszínei, épületei Óbudán?

– Persze hogy vannak. Leginkább Aquincum, ezt a szerény római romkert én nagyon szeretem. Annyi romantikus gondolatot sugall, hogy nem tudok kitérni előle. Az évek során most már vagy tíz képet festettem az aquincumi rommező vagy az óbudai amfiteátrum, vagy az aquincumi amfiteátrum fáról, romjairól – ezek nagyon kedvesek nekem. Ezenkívül hosszú évekig a róka-hegyi kőbányák, a róka-hegyi fennsík és az ürömi fennsík voltak a legkedvesebb járőrhelyeim. Egészen ki a gondolkodó kövekig, ahonnan Ürömről lehet lelátni. Ürömről is számtalan képem van az elmúlt évtizedekből. A kiscelli kastély körüli területet is nagyon szeretem, aztán szeretem a Fő teret is a maga emlékeivel és az egységes megjelenésével, a Zichy-kastélyt – ám ezek képi sugallatot számomra még nem közvetítettek.

❖ (A. Horváth András)

Játékos muzsika Czigány Györggyel

Czigány György, Óbuda díszpolgára augusztusban lesz nyolcvannyolc éves, de még ma is a régi lendülettel vezeti a negyven év után megszűnt *Játék és muzsika* című rádióműsor hangversenytermi változatát. A *Játékos muzsika* 2007 óta havonta jelentkezik az Óbudai Társaskörben, ahol a zenei rejtvényeket neves előadók tolmácsolják a közönségnek.

Czigány György a *Játékos muzsika* felvételén, az Óbudai Társaskörben

CZIGÁNY GYÖRGY

Galsai sírjára

Hallod-e jó pajtásom, kedves Galsai Pongrác!* –
Mevan-e bő köpenyed Szigliget partja ölén?
Merre csapong rád szíved, hol lett égi hazája,
szép-e a mennyei táj, hangzik-e ott nevetés?
Mindig is szentül hittél angyalaid humorában –
vicceket mondsz odafönn: könnyeit törli az Úr.

* Galsai Pongrác volt a szervezője és haláláig a motorja a nevezetes író- és művésztalálkozóknak a régi Sipos étteremben, a Lajos utcában, amelyeket az 1980-as évek második felétől hetente tartottak itt.

– Fiatal házasként egy ideig Óbudán éltem, a feleségemmel a Miklós utca 1. szám alatt, egy kis lakótelepi épületben, a negyedik emeleten kaptunk lakást, ami nagy dolog volt számunkra, örültünk, hogy önálló lakásunk van. Az első feleségem, Jámbor Erika gyógypedagógus volt, a Szellő utcai iskolában logopédusként tanított. A gyerekek mind itt jártak iskolába, Ildikó, Zoli, Gergő is; Gergő a Mókus utcai zenei általánosba, a nagyobbak a Martos Flóra Gimnáziumba, amelyet most már Óbudai Gimnáziumnak hívnak. Megszerettük az óbudai életet. Volt egy prózaversszerűségem, abban éppen Óbudáról írtam; aztán később volt olyan, ami Krúdy Gyulához kötődött, mert Krúdy regényeiből kivett motívumokból egy verset komponáltam *Díszlet-darabok Szindbád színpadáról* címmel. Így indultak az óbudai kötődések.

– Az Óbudai Társaskör tényleg óbudai létem szíve közepe, mert rádiósként, televíziósként műsorok tömegét sugároztuk innen, de volt itt nekem saját előadásom, szerzői, költői estem is. Ezek mind ide kötődtek, a társaskörhöz, barátokhoz, még a Merényi Judit által vezetett esztendőkkal kezdődően. De most is minden hónapban jövök még Játékos muzsikát tartani a társaskörbe. Játékos, mert valami jogi okból nem merték a Játék és muzsika címet használni, nehogy beleköszön a rádió. A Játékos muzsika lényegében a Ki nyer ma? melléklete élő zenével. Szinte klubba szerveződött spontán, mindig összejön ötven-hetven főnyi közönség, és remekül tudnak válaszolni a nem is mindig könnyű kérdésekre. Az is fontos, hogy ugyanakkor szereplési lehetőséget ad sok fiatal művész, de az idősebbek számára is. ♡ (A. H. A.)

(2016–17 – TÉL)

A Zichy-kastély falai között meghúzódó színház három évtizedes mérlege a beszélgetésünkig: huszonhét premier tizennégy ősbemutatóval, és mintegy kétezer ötszáz előadás, százhusz külföldi vendégjátékkal. A repertoár jelenleg húsz darabot számlál.

A Fő térről boltíves bejárat vezet a Zichy-kastély négyszögletű udvarába, a lüktető pezsgésből csendes szigetre. A Kassák Múzeum bejáratának közvetlen közelében, jobb kéz felől vasalt kapu, felette felirat: „TÉRSZÍNHÁZ”. A súlyosan csapódó ajtó erődszerűen zárja le a bejáratot. Az emeletre, a tulajdonképpeni színháztérbe, piros szőnyeggel borított, kackaringós lépcső vezet, a falon a valaha játszott előadások fényképei, díszlet- és jelmezbemutató. A lépcsőn felérve pedig a színházszertők szívét megdobogtató színházterem.

A társulat szűkös forrásból gazdálkodik, de a hátrányból előnyt kovácsol. A vásári hagyományokat megőrizve a színész jegyet szed, díszletet épít és bont, az előadás utáni nézőváró beszélgetés alatt teával szolgál. Bucz Hunor, a rendező, aki összetart és lelket önt, nagy átlényegüléssel magyaráz a beszélgetni ott maradt nézőknek. Közben a háttérben a másnapi vendégjátékokra készülnek a színészek: negyedórája még jelmezben, most civilben, kimelegedve ácsolnak, kopácsolnak, szedik szét a kulisszát. A nézőtérén ülünk le beszélgetni Bucz Hunorral.

– A színház indulásként 1969-et, csepeli megalakulását jelöli meg. Hogyan kezdődött a közös történet Óbudával?

– 1986-tól létezünk Óbudán, ezt megelőzően négy helyen is megfordultunk, mert kilencven előtt nem feleltünk meg a művelődési házak közművelődési apparátusa „ízlésének”, a három T-ből a megtűrtbe se fértünk be. 1986-ban jöttünk Óbudára, ahol előtte többször játszottunk. Befogadtak, megszerettük Óbudát, és úgy érzem, Óbuda is megszeretett bennünket.

– Hogy zajlik az életük a hétköznapiakban?

– Szoros a kapcsolat a kerülettel. Az elmúlt évtizedekben sokan jártak a Térszínházba az óvodákból, a középiskolákból, a felsőoktatási intézményekből, akárcsak különböző egyesületekből; de mi is sok helyen jártunk, szabadtéren is játszottunk. Aquincumtól kezdve Békásmegyert, tanfolyamokat indítottunk, a békásmegyeri Szent József Katolikus Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium nem indulhatott volna el a mi pedagógiai tapasztalatunk nélkül, ugyanúgy kapcsolatban vagyunk az Alternatív Közgazdasági Gimnáziummal és az Óbudai Gimnáziummal is. Az utóbbiban egyik előadásunk szerepelt az érettségi tételek között. Vannak kapcsolataink az óbudai művészekkel is, a nemrég elhunyt Esterházy Péter egyik darabjával pedig országos fesztivált nyertünk.

– A Térszínház jelentős részben pályázatokból él, ami nem lehet könnyű.

EGY ESTE A TÉRSZÍNHÁZBAN

Bucz Hunor társulata Óbudán

A Térszínház fogalom az óbudai polgárok számára, az intézményt fennállásának negyvenöt évéből több mint harminc a kerülethez köti. Szerkesztőségünk Páskándi Géza A vigéc című előadásán járt a helyszínen, és az igazgató-rendező Bucz Hunort kérdezte.

Bucz Hunor igazgató

– Pályázatról pályázatra araszolunk. Egyre nagyobb a fáziskülönbség a pályázati rendszer és a pályázók életritmusa között. A pályázatok későn írják ki, egyáltalán nem veszik figyelembe a tervezést, azt, hogy a színházi évad ősztől nyárig tart. Nem lehet évadban gondolkodni, még kevésbé távlatokban, pedig a színésznevelés szempontjából döntő lenne, ráadásul az elbírálás szempontjai és azok következetes érvényesítése bizonytalan. Ennek következtében az eredmények igencsak hektikusak...

– Az ön személyes életútja és a Térszínház indulása összefüggésbe hozható az amatőr-mozgalommal.

– Diák- és egyetemista koromban, a hetvenes évek elején amatőr társulatokhoz tartoztam; s színházi szemléletünk a hivatásosokra, ahogy mi neveztük, a kőszínházakra is hatott. Az más kérdés, hogy a magyar amatőr színházak túl izgága és mozgékony társaságnak számítottak az akkori viszonyok között, ez nem fért bele az aczéli politikába, fel kellett szalámizni. Volt, akit becsalogattak a kőszínházba, volt, akinek ígértek mindenfélét... Én megmaradtam a műhelyszínházi elképzelésemnél, és vezetésemmel a Térszínházat így érte, ahogy mondani szokták, a rendszerváltás – módszerváltás,

átmaszkírozás – 1989–1990-ben. Most olyan közvetlenül nem fenyeget bennünket a cenzúra, más eszközökkel tesznek lehetetlenné egy alkotó embert, társaságot. Jobban meg kellene becsülni azokat, akik az értéket képviselik, és nem csak a bővít.

– A Térszínház a színházi előadások mellett fontosnak tartja a pedagógusi, tanári attitűdöt, a népművelést. És a nyelviséget. Nevezhetjük ezt a Térszínház credójának?

– A magyar szellem, a magyar önzonosság nagymértékben a nyelven múlik. Nálunk a fordításirodalom vagy a szinkronizálás más országokhoz képest rendkívül magas szintű. Tévút, ha azt hisszük, hogy a globális angolság a paradicsomba visz, mert, ahogy azt egy átlagos japán vagy egy francia, egy lengyel, egy cseh vagy egy magyar beszéli, az még pincérnyelvnek sem elég, nemhogy értéket őrizzen meg és öntudatot adjon. Más a kétnyelvűség, Camus franciául és angolul is anyanyelvi szinten beszélt. Addig, amíg a latin Európa anyanyelve volt, minden iskolázott ember tudott latinul, s bár tudásuk nem olyan szintű volt, mint Janus Pannoniusé vagy a reneszánsz Petrarcaé, aki fő műveit latinul írta, de az értelmiség olvasott klasszikusokat és értette a latin nyelvű bölcselmet. Ma még nem beszélhetünk ilyen értelem-

ben Európa anyanyelvről vagy világnyelvről, anyanyelvünk elsekélyesedésével a tudás képességét veszítjük el. Mi gyönyörű magyar fordításban játszunk Beckettet, Ionescót vagy Szophoklész, és előadjuk Bornemisza Péter Magyar Elektra című tragédiáját. A külföldi dráma magyar fordítása és a magyar dráma egyaránt fontos nekünk.

– Milyen értékek határozzák meg a munkásságukat?

– Véletlenül sem tévedünk üzleti alapokra, nem leszünk kereskedelmi színház. A színházi műhelyünk munkamegosztása és munkamódszere eltérő a nagy színházakétól. Célunk az empatikus együttműködés a játékos és a közönség között. Ez például nem jöhet létre, ha mikrofonba beszélnek, s a hangfal beszél a színpadról.

– Meg lehet határozni a Térszínház főbb stílusjegyét?

– Egy fontos stílusjegy van, amit Craig nyomán le is írok: architektonikus, vagyis nem benyomásokat és hangulatokat közvetítünk, és nem ringatjuk álomvilágba a közönséget, hanem a cselekvők által közvetítjük a cselekményt. A néző tudja, hogy színházban van, és mégis élje meg sarkától a feje búbjáig a konfliktust, merüljön el a cselekmény fősodrában, az érzékszervekre, a képzeletre építjük a játékunkat. Nem ülünk a közönség ölébe, ilyen értemben tartózkodóak vagyunk. Népszínházi törekvéseinkben az érzékletes és expresszív kifejezést tartjuk fontosnak mind a vásári és szabadtéri játékainkban, mind pedig bent, a kamaraszínházunkban.

♣ (Varga Kinga)

CSOM ISTVÁN SAKKMESTERNÉL

Azzal az egyszerű elképzeléssel mentem el Csom István nemzetközi nagymesterhez, a Pro Urbe Budapest és a Pro Óbuda díj kitüntetéséhez, hogy az évforduló alkalmából az 1978-as olimpiai győzelemről fogunk beszélgetni, esetleg partikat elemezni. Csom István 1970-ben költözött Óbudára a családjával, s ha megnézzük a sakkozói pályafutását, szinte ezzel egy időben kezdődtek a nagy sikerek: az 1970-es és 1972-es olimpiai ezüstérmek, a magyar bajnokság megnyerése 1972-ben, a nemzetközi nagymesteri cím elérése 1973-ban. Hogy aztán megérkezzünk a legnagyobb sikerhez, az 1978-as olimpiai győzelemhez.

(2018 – ŐSZ)

– 1970-ben még egy fontos dolog történt, ami meghatározta a sakkhöz való viszonyomat – tűnődik Csom István. – Portisch Lajos felkért szekundánsának, és a következő húsz évben kisebb-nagyobb megszakításokkal segitettem neki a világbajnoki csatározásban. Meglepő volt, mert szekundánsnak általában elméletileg képzett, megnyitásokhoz jól értő sakkozót szoktak választani, de Portisch nem a már létező variációkkal akarta bővíteni a tudását, hanem újakat akart kifejleszteni, és ehhez én megfelelő elemzőtárs voltam. Igazából Portisch mellett tanultam meg, mit jelent a sakkban a munka, napi négy-öt órát is elemeztünk. De visszatérve a kérdésre, az óbudai lakásban lett először önálló dolgozószobám innentől tudtam napi szinten elmélyült munkát végezni otthon is. Beleástam magam egy-két megnyitásba, világossal az angol, sötéttel a szicíliai védelem Richter–Rauzer-változata lett a repertoárom alapdarabja...

– Az 1978-as olimpiát Buenos Airesben a River Plate stadionjában, a tribün alatti folyosókon és termekben rendezték.

A mérkőzések szünetében ki lehetett nézni a pályára... Mint lelkes focirajongó, rendszeresen meg is tettem ezt. Hogyan ünnepeltük meg a győzelmet? Volt hivatalos és nem hivatalos része az ünneplésnek. A bajnokcsapatból ketten voltunk vallásosak, és Portisch Lajossal elhatároztuk, hogy másnap elmegyünk templomba. Valahogy a csapatvezetés is megneszelte ezt a szándékunkat, mert amikor reggel indultunk volna a hotelszobánkból, beállított Gábor Zoltán, a sakkszövetség akkori elnökhelyettese, és a mindentudók mosolygásával kérdezte: „Hova, hova elvtársak?” Amire Portisch a lehető legnagyobb nyugalommal azt felelte: „Megyünk a templomba, hálaadó misére az olimpiai győzelmünk tiszteletére, Gábor

elvtárs.” Az elnökhelyettes erre szokatlanul hosszan nézte a plafont, majd elengedett minket. Szerencsére azt már nem látta, hogy lent a hallban csatlakozik hozzánk a szintén sikeres, ezüstérmes női csapatból Makai Zsuzsa is...

Sok mindenről beszélgettünk – még néhány partit is megnéztünk. A végén, amikor már felálltunk a búcsúzkodáshoz, nem bírtam ki, és feltettem azt a kérdést, amelyről tudtam, hogy nem szabad lett volna feltenni. „Széchenyi Istvánra hogyan hatott a sakk, javított vagy rontott az örületén?” – kérdeztem az Óbudai Széchenyi Kör elnökét. – Dehogy volt örült! – hangzott a válasz első mondata – de ez már egy másik történet.

♣ (Kemény Vagyim)

Kiss Gy. László

A tárogató mestere

A tárogató ma már hungarikum. Legjelesebb megszólaltatója a tárogatójátékot újradefiniáló, sokoldalú muzsikus, Kiss Gy. László. Klarinéton és szaxofonon is kiválóan játszik, de missziójának az egykori kuruc hangszer népszerűsítését tartja.

(2016 – ŐSZ)

– A ma használatos hangszert Schunda Józsefnek köszönhetjük, aki körülbelül százhusz évvel ezelőtt megreformálta a kuruc kori tárogatót, amely még töröksípszerű volt, és vélhetően már a honfoglalás óta a magyarság tulajdonában volt. A megreformálásáig nehéz utat járt be ez a hangszer, a Rákóczi-szabadságharc után betiltották, és a '48-as szabadságharcot követően sem preferálták, ezért jelentősen visszaszorult a használata. 1850 után Fáy István gróf megpróbálta újra divatba hozni, mindenféle megoldással próbálkoztak, hogy megújítsák a hangzását, azonban akkor még nem tudta levetkőzni az erős, harci hangszínt a tárogató. Schunda József viszont már öblösebbé tette a hangszert, billentyűkkel látta el, klarinetszerű fúvókát tett rá, így aztán olyan hangszínt nyert, amely az oboa, a klarinét és a fagott hangjának keveréke. Ezzel már komplikáltabb dallamokat is lehet játszani. Most már kinyíltak bizonyos kapuk a tárogató számára a klasszikus zene felé. Az utóbbi években a kortárs zeneszerzők – többek között Vajda János, Dubrovay László, Hollós Máté, Könczei Árpád, Tóth Armand – név szerinti ajánlásokkal írtak nekem kompozíciókat. Mostanra összegyűlt egy körülbelül harminc műből álló komoly repertoárom, amelyben szóló- és kamaradarabok, triók, vonós-négyesek, kvintettek, valamint zenekari versenyművek is szerepelnek a népi ihletésűtől az ultramodern darabokig. Most érkezett el az idő, hogy a magyar zenei élet elővegye ezeket a műveket, máskülönben a tárogató megmarad múltidéző nosztalgiahangszernek. Jómagam húsz évig a Fesztiválzenekarban játszottam, és – bár folyamatosan kézben tartottam a tárogatót – csak azóta sikerült komolyabb sikereket elérnem vele, amióta nem vagyok zenekari tag, és teljes figyelmemmel a tárogatóra tudok koncentrálni. A Hollywood Bowlban egyszer húszezer ember előtt is játszottam egy világítótornyból erdélyi népdalokat, a régi fesztiválzenekaros turnékon pedig többször tárogatóztam ráadásként...

– Harminc éve élek a III. kerületben. A Római lakótelepen lakom, lokálpatriótának számítok. Az Óbudai Társaskör akusztikailag, elképesztően alkalmas egy ilyen különleges szólóhangszer megszólaltatására. Mivel én végigkonferálok a műsoraimat, nem mindegy, hogy milyen terem áll rendelkezésemre: a társaskör nagytermében könnyen lehet tartani a kontaktust a hallgatókkal, ráadásul remek törzsközségünk van. Egyszer majd megkapja talán a helyét a tárogató a Zeneakadémián vagy a Műpában is. Bízom abban, hogy hamarosan a zenekari történetbe is bekerül a tárogató.

❖ (Szász Emese)

MINDÖRÖKKÉ NÉPTÁNC

Csiki Gergely néptáncpedagógus gyerekkorától a Kincső Néptáncgyűttesben táncolt, majd Óbudán, 2012-ben a testvérével létrehozta a Göncöl Néptáncgyűttest. Több óvodában és nyugdíjasházban is táncot tanít, Csiki Gergely tehát az óbudai néptáncéletről adhat képet:

(2017 – TAVASZ)

– Munka közben, spontán alakultak a dolgok. Óbudán nekem több helyen is volt óvodás csoportom. A Csillaghegyi Községi Házban és a San Marco utcában, az Óbudai Kulturális Központban, illetve az Óbudai Szent Péter és Pál Általános Iskolában és a Kerék Utcai Általános Iskolában is tanítottam, így már rengeteg fiatal is volt, aki nálam táncolt. Végül egy zászló alá hoztam a fiatalokat és a szülőkből alakult együttest, és így jött létre a Göncöl Néptáncgyűttes, amelyet Kati húgommal együtt, testvérpárként vezetünk...

– A gyerekcsoportjainkkal voltunk országos megméretésen, a Dunán innen, Tiszán túl gyermek- és ifjúsági népi tehetségkutató versenyen, ahol bekerültünk az országos döntőbe. Ezüstminősítést nyert csoportunk és a szólótáncosaink is. Tatabányán az Agora koreográfusversenyen első helyezést értünk el nemrégiben, illetve megkaptuk az Óbudai Civil Díjat is, amire büszkék vagyunk. A célunk persze nem a díjak begyűjtése volt, hanem azt szerettem volna megmutatni a gyerekeknek, amiben én felnőttem. A felnőttek is megtapasztalhatták, hogy milyen jó közösség születhet a táncpróba keretében. Népzene mulatni akár egy szilveszteri buliban vagy egy farsangi mulatságon is lehet. Családi jellegű közösségünk mintegy száz főből áll. A négy korosztályból az egyik a kisiskolásoké, ők a Göncöl Csikók, a másik a felső tagozatos gyerekekből álló Kis Göncöl csoport, aztán az ifjúsági csoportunk, a Göncöl következik, amelyet összevontunk a felnőtt táncosokkal, mert annyira jók voltak, és a negyedik az említett szenior csoport, a Nagy Göncöl, amely a szülőkből verbuválódott.

– Minden korosztálynak igyekszünk mintegy félévenként új táncanyagot tanítani kis-Magyarországról, Erdélyből, a Felvidékről. Mindig megpróbáljuk színesíteni a repertoárt, hogy ha bárhova elhívunk minket, akkor legyen egy olyan program, amellyel egyfajta képet tudunk mutatni a magyar néptánckincsről.

– Óbudán komoly igény van a munkánkra, öröm látni akár a Kincső Néptáncgyűttest, akár a békásmegyeri Veres Péter Gimnázium néptáncs csoportját, vagy a Szent Péter és Pál Szalézi Általános Iskolát, és sorolhatnám még a többi helyet, ahol komoly néptáncoktatás zajlik. A Kolompós együttes táncházaira szintén sokan járnak. Rengeteg gyerek táncol, és egyre jobb színvonalon... Szeretnék én is sokáig táncolni, életem végéig, ameddig csak mozogni tudok.

❖ (Bodzay Zoltán)

A Baltazár Színház

A Baltazár Színház a legkülönlegesebb társulat Magyarországon, mivel olyan emberek alkotják, akikről, ha ismeretlenül az utcán látjuk őket, nem gondolnánk, hogy színészek. A többségi társadalom egyszerűen értelmi fogyatékosoknak titulálja őket. Ebben a színházban épp az a lényeg, hogy elfelejtődik a fogyatékoság – vallja Elek Dóra, a Baltazár Színház alapítója. 2012 óta Óbudán van az otthonuk, a Zsófia utcában.

(2016 – TAVASZ)

– Sok mindent elértünk azóta. Ebben az épületben van egy nagy színháztermünk, ahol előadásokat tartunk, és ami próbatermként is funkcionál. Emellett különféle termekben folynak az oktatások, tréningek – nemcsak a Baltazár színészei számára. Délutánonként olyan sérült emberek számára tartunk különféle órákat, akik művészetet akarnak tanulni. Képzőművészet, bábjáték, fotó, vizuális, hangképzés, zene, tánc, színészmesterség működik a külsősök számára is. Van például egy kreatív terünk, ahol kiállításokat rendezünk, fotózunk, és műteremként is tudjuk használni. Jó kapcsolatban vagyunk a kerületi kulturális intézményekkel, és szinte az összes óbudai iskola járt már itt. Előadásokat tartunk a gyerekeknek, utána pedig beszélgethetnek a színészekkel. Szeretjük ezt a kerületet. A legjobb helyen vagyunk, a városon kívül, s mégis nagyon közel mindenhez.

– Az első bemutatónkon egyértelművé vált, hogy jönnek az emberek, megnéznak minket, tetszik nekik, és újra eljönnek. Van azonban olyanok is, akiket a fülüknél fogva sem lehet hozzánk berángatni, mert félnek a találkozástól. Miért fél valaki a Down-kóros színészekről? Talán azért, mert nem elég érett arra, hogy találkozzon velük. Attól fél, hogy szembesül a saját fogyatékoságával. Ez furcsa, pszichés ügy, nem intelligencia kérdése. Pedig ha jó az előadás, akkor egy perc alatt elfelejtet, hogy sérülteket nézel, mert óriások lesznek... Nagyon büszkék vagyunk arra, hogy 2014-ben a Műpában léptünk fel. Sziámi csinált egy versíró műhelyt a színészeinkkel, majd az ott született alkotásokból dalszövegek lettek. Olyan zenészekkel léptek fel a baltazárosok, mint Tolcsvay László, Zorán, Szakcsi-Lakatos Béla, Palya Bea, Bérczesi Robi, Novák Péter, Hobo és még sokan mások. ♡ (Vig György)

A San Marco utcai épület

(2016–17 – TÉL)

Az épület története összefonódik egy főnemesi család életével, amelynek a nevét ma is örözik az utcablák. Nagyszentmiklósi Nákó Mileva grófnő Macedóniából származó és az akkori Magyarország déli részére költözött családban született 1837. augusztus 30-án. Amikor eladósorba került, Capece Zurló Gyula nápolyi kamarás kérte meg a kezét, aki a San Marco hercege címet viselte. A hercegné férje halála után vett meg jótékonyági céllal egy három katasztrális holdnyi területet Budapesten, a Bécsi út és a Szőlő utca között. Ezen a nagyméretű telken két egymástól független intézményt hozott létre. Előbb a Jó Pásztor Házat a hozzá tartozó templommal (jelenleg Szőlő utca, illetve Zápor utcai bejárat), majd gyógyíthatatlan betegek számára az Irgalom Házat. Mivel a két intézet egymás közelében működött, alapítója is azonos, gyakran összemosódik a köztudatban az intézetek neve, funkciója. Ezért szeretnénk különválasztva tisztázni rendeltetésüket.

Bűnbánó nők menedéke

A Jó Pásztor nővérek magyarországi megalapítását 1892. július 31-i időponttal az angersi anyaház évkönyve örököltette meg. Mivel a ház néhány év elteltével már kicsinek bizonyult, a hercegasszony 1903-ban újabb pavilont építtetett a kertben, ahol kétszáz növendék nevelését végezték.

A Jó Pásztor generáció feladata: bármilyen korú és rendű (rangú), állapotú nők nevelése és szociális védelme. A nevelés terén a nővérek világszerte jelentős eredményeket értek el. A menedékházat nem tekintették végleges otthonuknak, növendékeik néhány év múlva visszatérhettek a világi életbe.

A házban cseléd nem volt, minden házimunkát az ott lakók, a szerzetesnők és a növendékek végezték. Külön munkateremben kézimunkával foglalkoztak: fehérneművarrás, csipkekészítés, szőnyegszövés, miseruhák hímzése, illetve más intézetek, többek között kórházak részére foltozást, javítást végezték. A kézimunkán kívül a kertek művelését is közösen végezték. Az épület-együttessel később még egy kis monostorral, a Magdolna-házzal bővült. Itt azok a Magdolna nővérek éltek, akik „egészen Istennek és szolgálatának” akarták adni magukat.

A második világháború alatt a zárdát és a hozzá tartozó templomot bombatalálat érte. A zárdá helyén, illetve kertjében átmeneti leánynevelő intézetet létesítettek 1950-ben, majd fiú-nevelőintézetként működött. Az 1990. évi IV. törvény alapján – amely a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházról szól – a rend visszakapta az eredeti területet és a fennmaradt épületeket.

SAN MARCO HERCEGNÉ HAGYATÉKA

Óbuda egyik legszebb utcája a szép nevű San Marco, ahol a 48. szám alatt kezdte meg működését 1975 szeptemberében az Orvostovábbképző Intézet Egészségügyi Főiskolai Kara a korábbi középfokú oktatási intézmény épületében. 2008-óta a Budapest III. Tankerület Csalogány Óvoda, Általános Iskola, Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Kollégium és Gyermekotthon kapott méltó helyet az évszázados múltra visszatekintő, szépen felújított épületegyüttesben.

Az Irgalom Háza nővérei korabeli felvételén

A hercegi pár két szarkofágja a Szőlő utcai templomban

Az Irgalom Háza

A másik nagy intézet, az *Irgalom Háza* kórházként működött. A telek vásárlására utaló első kérelmet az Esztergomi Prímási Levéltár őrzi, mely San Marco hercegné megbízásából írott Vaszary Kolos hercegprímás úrnak. A felterjesztés szerint az alapító a plébánia területén gyógyíthatatlan betegek részére menedékhelyet szeretne létesíteni. A ház alapítványi okiratát a hercegné 1900 nyarán írta alá Nagykomlóson, majd Balatonfüreden Vaszary Kolos hercegprímás hagyta jóvá. Az intézmény célját az alapítólevélben olvashatjuk: „...ezennel jótékony célú alapítványt teszek »Irgalom Háza« elnevezés alatt, gyógyíthatatlan betegek részére Budapesten létesítendő menedékhely felállítása céljából. Nemzetiségi és valláskülönbség nélkül, csakis teljesen szegények ingyen vétessenek fel, tehát olyanok, akik családjuk körében szorult anyagi helyzetük miatt megfelelő ápolásban és gondozásban nem részesül-

hetnek.” 1919 márciusában az Új Lap így írt az épületről: „Óbuda egyik legszebb szegletében, a San Marco utcában az üttött-kopott vityillók tömkelegéből mint a templom, az emberi irgalmasság temploma emelkedik ki a maga egyszerű komolyságával, az Irgalom Háza.” Kohl Medárd püspök 1901. április 23-án az igazgatóbizottsági tagok és a magyar királyi belügyminisztérium képviselője jelenlétében ünnepélyesen megáldotta az intézetet, amely ekkor már száz ágygal rendelkezett.

Az intézmény fő feladatát az ápolás jelentette. Ezt a legfontosabb tevékenységet a Paulai Szent Vincéről elnevezett irgalmas nővérek gyakorolták. Létszámuk változó volt, mintegy tizenkét-húsz fő. Világi ápolót nem foglalkoztatott az intézet, csupán néhány kisegítőt. A rend magyarországi tartományi központja Budapesten, a Ménesi úton volt. A nővérek itt kapták az első kiképzést, és ott egy évig tartózkodtak.

A szerződésük értelmében a nővérek, akiket irgalmas nénéknél, illetve szürke nénéknél is neveztek, a betegápolás ellenében teljes ellátásban részesültek. Ők szinte emberfeletti munkát végeztek. Hogyan látták ezt a munkát a kívülállók? Az *Est* 1920. február 5-i számában megjelent tudósítás szerint: „Átlag 50 embert tesznek tisztába minden két órában. A sebek nem gyógyulnak meg, egyedüli orvosság számukra a koporsó... Borzasztó érzés a halálra

ítélt emberek között menni, akik legnagyobb része tehetetlenül, mozdulatlanul fekszik az ágyán. Van olyan, aki 19 éve fekszik itt...”

Az Irgalom Házában az irgalmasság gyakorlásának nemes gondolata a gyakorlatban is megvalósult, de a XX. század változásai, viharai ezt az intézményt sem kímélték. A kórház működése az első világháború után került először veszélybe, majd a második világháború után, egy 1949-es rendelethez alapján a gyógyíthatatlan betegek Irgalom Háza elnevezésű és célú alapítványát megszüntették. Az alapítvány vagyonát a főváros tulajdonába adták át. A betegek egy részét különböző kórházakban helyezték el az ország különböző városaiban, az otthon maradókról egy ideig világi ápolók gondoskodtak. 1950. május 16-án a rendet is feloszlatták.

1953-ban a kórházi jelleg végleg megszűnt. Az épületben az Egészségügyi Minisztérium felügyelete és irányítása mellett meginduló orvossegédképzés nyert elhelyezést. Ennek a középfokú oktatásnak a formája és tartalma a későbbi években többször módosult, míg huszonkét év után, 1975-ben végre megvalósult a régi vágy és kitűzött cél, az intézmény főiskolai rangot kapott.

A gyógyíthatatlan betegek és haldoklók helyét az egészségügy különböző területein történő helytállásra készülő fiatalok és oktatók foglalták el. Az ő szolgálatuk más jellegű ugyan, de nem nélkülözheti a humánus beállítottságot. A főiskola elköltöztése után, 2008 óta az épületben a Csalogány Óvoda, Általános Iskola, Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Kollégium és Gyermekotthon kapott helyet, ahol méltón folytatják elődeik munkáját.

A San Marco házaspár végső nyughelye – akaratuknak megfelelően – az általuk alapított másik intézmény, a ma ismét eredeti céljának megfelelően működő Jó Pásztor Házhoz tartozó Szőlő utcai templom. Ennek kriptájában található a hercegi pár két fémsharkofágja. Itt olvashatók személyes adataik, itt látható a család címere és az emlékfelirat is. Ezt a helyet a hívők és érdeklődők egyaránt felkereshetik. Megérdemlik tiszteletünket és megemlékezésünket.

✦ Horváth Gabriella

(*A szerző nyugalmazott főiskolai docens)

